

MUHASEBE VE VERGİ UYGULAMALARI DERGİSİ

JOURNAL OF ACCOUNTING AND TAXATION STUDIES

ASMMMO Adına Sahibi / Owner

Ali ŞAHİN

Genel Yayın Yönetmeni / Senior Editor

Prof. Dr. Nalân AKDOĞAN

Editörler / Editors

Prof. Dr. Ganite KURT

Doç. Dr. Fevzi Serkan ÖZDEMİR

Editör Yardımcısı / Vice Editor

Doç.Dr. Tuğba UÇMA UYSAL

Yayın Kurulu Sektereri / Editorial Staff

Yrd. Doç. Dr. Mehpere KARAHAN GÖKMEN

Yayın Türü / Publication Type

Muhasebe ve Vergi alanında Türkçe ve İngilizce yayın kabul eden, yılda 3 kez (Mart, Temmuz ve Kasım aylarında) yayınlanan, uluslararası, hakemli, süreli yayın.

International, peer-reviewed journal which accepts articles in Accounting and Taxation disciplines in English or in Turkish and publishes in three times (on March, July and November) in a year.

All copyrights are reserved by
Chamber of Certified Public Accountants of Ankara (ASMMMMO).

ISSN 1308-3740

Views expressed in Journal of Accounting and Taxation Studies are those of authors. Those views do not reflect the opinions of ASMMMMO.

JATS is indexed by Ulakbim Dergipark archive. Additionally it has indexed by EBSCOHOST Business Source Complete which is an International Disciplinary Index and by ASOS Indeks which is a national index.

JATS is published three times (on March, July and November) in a year as a international academic and peer-reviewed journal.

Aim of this review; evaluating of the submitted articles (scientific research or studies) in the disciplines of Accounting and Taxation depending on our ethic policy and publication guidelines and sharing these articles' aspects, thoughts (which is directly belongs their authors) with scientific community and practitioners.

For Manuscript Submission

<http://dergipark.ulakbim.gov.tr/muvu>
JatsEdit@gmail.com

Headquarter and Inquiry Address:

Ankara SMMM Odası
Kumrular Cad. No:26 06440 Kızılay/Ankara

Phone : (+90) 850 770 03 12
Fax : (+90) 312 231 71 17
E-mail : JatsEdit@asmmmo.org.tr

Page and Cover Design: Uğur Mermer
Print: Büyük Anadolu Medya Grup Ltd. Şti.
İstanbul Cad. Elif Sk. No: 7/190-246 İskitler/Ankara
Tel: (0312) 384 30 70 (pbx)

Bu derginin tüm telif hakları

Ankara Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası (ASMMMO)'na aittir.

ISSN 1308-3740

Bu dergide ileri sürülen fikirler makalelerin yazarlarına aittir.
Bu fikirler ASMMMO'nin görüşlerini yansıtmaz.

MUVU (JATS) Dergisi Ulakbim Dergipark arşivinde taranmaktadır.
Ayrıca Uluslararası Alan İndekslerinden EBSCOHOST Business Source
Complete'de Ulusal İndekslerden ASOS İndekste taranmaktadır.

Yılda üç defa (Mart, Temmuz ve Kasım aylarında) yayınlanan, uluslararası
akademik ve hakemli bir dergidir.

Dergimizin amacı; Muhasebe ve Vergi Alanındaki bilimsel çalışmaların
etik değerlere ve yayın koşullarına bağlı olarak değerlendirilmesi
ve içerdiği görüşler yazarlarına ait olmak kaydıyla bilim camiası ve
uygulamacılarla paylaşılmasıdır.

Makale gönderme adresi

<http://dergipark.ulakbim.gov.tr/muvu>
JatsEdit@gmail.com

Yönetim Merkezi ve Yazışma Adresi:

Ankara SMMM Odası

Kumrular Cad. No: 26 06440 Kızılay/Ankara

Telefon : (+90) 850 770 03 12

Belgeç : (+90) 312 231 71 17

E-posta : JatsEdit@asmmmo.org.tr

Sayfa ve Kapak Tasarımı: Uğur MERMER

Baskı: Büyük Anadolu Medya Grup Ltd. Şti.

İstanbul Cad. Elif Sk. No: 7/190-246 İskitler/Ankara

Tel: (0312) 384 30 70 (pbx)

Copyright: Tüm hakları saklıdır. Bu kitabın tamamı ya da bir kısmı 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Yasası'nın ilgili hükümleri uyarınca, yazarın izni olmaksızın elektronik, mekanik, fotokopi ya da herhangi bir kayıt sistemiyle çoğaltılamaz, özetlenemez, yayınlanamaz, depolanamaz. Kaynak gösterilmek koşuluyla alıntı yapılabilir.

Copyright: All rights reserved. According to code of Intellectual and Artistic Works Act, all or the particular parts of this journal can not be summed, transmitted, stored without permission of the editorial board or/and the authors, mechanical, photocopying or reproduced in any recording system. Be quoted, provided the source displayed.

MUHASEBE VE VERGİ UYGULAMALARI DERGİSİ

JOURNAL OF ACCOUNTING AND TAXATION STUDIES

Bilim Danışma Kurulu/Science Advisory Board

Prof. Dr. Abdurahman AKDOĞAN
Prof. Dr. Abitter ÖZULUCAN
Prof. Dr. Ahmet Vecdi CAN
Prof. Dr. Ali ALAGÖZ
Prof. Dr. Banu Esra ASLANERTİK
Prof. Dr. Beyhan MARŞAP
Prof. Dr. Cemal İBİŞ
Prof. Dr. Durmuş ACAR
Prof. Dr. Dursun ARIKBOĞA
Prof. Dr. Ercan BAYAZITLI
Doç. Dr. Erkan AYDIN
Prof. Dr. Ersan ÖZ
Doç. Dr. Fevzi Serkan ÖZDEMİR
Prof. Dr. Ganite KURT
Doç. Dr. Haluk BENGÜ
Doç. Dr. Hasan ABDİOĞLU
Doç. Dr. Hilmi ÜNSAL
Prof. Dr. Hou Shou PENG
Prof. Dr. Joshua RONEN
Prof. Dr. Kadir GÜRDAL
Prof. Dr. Kıymet ÇALIYURT
Doç. Dr. Lúcia L. RODRIGUES
Prof. Dr. Mehmet KOCAKULAH
Prof. Dr. Mehmet ÖZBİRECİKLİ
Prof. Dr. Mehmet TOSUNER
Prof. Dr. Mehmet YÜCE
Prof. Dr. Mevlüt KARAKAYA
Doç. Dr. Michael ALLES

Prof. Dr. Mustafa İPÇİ
Prof. Dr. Nalân AKDOĞAN
Prof. Dr. Nergis TEK
Prof. Dr. Nilüfer TETİK
Prof. Dr. Nuran CÖMERT
Prof. Dr. Orhan ÇELİK
Prof. Dr. Raif PARLAKKAYA
Prof. Dr. Recep PEKDEMİR
Prof. Dr. Selahattin KARABINAR
Prof. Dr. Semra KARACAER
Prof. Dr. Serdar ÖZKAN
Prof. Dr. Seval SELİMOĞLU
Doç. Dr. Seyfi YILDIZ
Doç. Dr. Supriti MISHRA
Prof. Dr. Süleyman YÜKÇÜ
Prof. Dr. Swaminathan SRIDHARAN
Prof. Dr. Şaban UZAY
Doç. Dr. Tuba UÇMA UYSAL
Prof. Dr. Türker SUSMUŞ
Prof. Dr. Ülkü ERGUN
Doç. Dr. Ümmühan ASLAN
Doç. Dr. Volkan DEMİR
Prof. Dr. Yıldız ÖZERHAN
Prof. Dr. Yunus CERAN
Prof. Dr. Zeynep ARIKAN

SUNUŞ

Günden güne yozlaştığına tanık olduğumuz dünyada iyi ve kötü veya doğru ile yanlışın ayırt edilmesin sağlayan bir ışık gibidir etik kavramı. Hep beraber daha yaşanılabilir bir dünyaya sahip olmak istiyorsak etiğe ve ahlaka en üst safhada önem vermeli ve gerekli karar ve hareketleri bu çerçevede hayata geçirmeliyiz. Bu sadece günlük hayatlarımız için değil profesyonel meslek hayatları için de geçerlidir. Elbette ki her mesleğin etik kurallara karşı oluşturması gereken hassasiyet düzeyleri farklıdır. Özellikle Sosyal sorumluluk olgusu göz önünde bulundurularak, meslek etiği muhasebe mesleği için ele alındığında kendisini en üst sıralarda göstermektedir ve göstermesi gerekmektedir.

İş dünyasında etik önemsiz olarak görmeye başlandığında hırs, açgözlülük, koyulan kurallara veya daha kötüsü kanunlar uymama, negatif ayrımcılık, rüşvet ve bunun gibi birçok olumsuz davranış şeklinde kendisini göstermektedir. Muhasebe mesleğinin süreçlerine dahil olan ve çıktılarından fayda sağlayan tarafların ne kadar fazla ve çeşitli olduğu dikkate alındığında etkilerinin çok daha yaygın olacağı anlaşılmaktadır. Etik dışı davranışlara kişinin karakter özellikleri, bulunan sosyal çevre ve yapılan mesleğin özelliklerinin bir sonucu olabilmektedir. Meslek özelliklerinden kaynaklanabilecek durumları ortadan kaldırmak amacıyla gerek ulusal gerekse uluslararası yetkili kuruluşlar tarafından çalışmalar yürütülmektedir.

TURMOB meslek etiği konusunda, son yıllara ağırlık kazanmak üzere faaliyetlerine devam etmektedir. 2007 yılında yayınlanan Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu (IFAC)'ın etik ilkeleri ile uyumlu etik yönetmeliğinin yayınlanması, 2014 yılında yayınlanan "Muhasebe meslek mensuplarının etik eğitimi ve etik sözleşmesi yapılması hakkındaki tebliğ ve 2009 yılı itibari ile düzenlenen etik kongreleri bunların en başlıca olanlarıdır. Umuyoruz ki bu faaliyetler meslek mensuplarının özenini artıracak ve muhasebe mesleğinin itibarını da yükseltecektir. Son olarak, elbette ki etiğin sadece profesyonel olarak ele alınmasının yeterli olmayacağını, hayatının her safhasında herkes tarafından uyulması gereken bir olgu olarak yer almalıdır. Biz Ankara Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası olarak hem kurumsal hem mesleki etik ilkelerinin uygulanması ve izlenmesi sürecine önem vermekteyiz. Saygılarımla.

Ali ŞAHİN

Ankara SMMM Odası Başkanı

editörden

Değerli MUVU Okuyucuları,

2016 yılının birinci sayısında hem akademisyenlerin hem uygulamacıların ilgi göstereceğini düşünmüğümüz dört makale ile karşınızdayız.

Dergimiz kaliteli, iyi seçilmiş yazılar ile sizlerle birlikte olmaya devam edecek.

Bu vesileyle Ankara Odamızın yeni yönetimine de hayırlı olsun ve dışarı dileklerimi sunarım.

Yeni sayıda görüşmek dileği ile.

Prof.Dr. Nalan AKDOĞAN
MUVU
Genel Yayın Yönetmeni

MUHASEBE VE VERGİ UYGULAMALARI DERGİSİ

JOURNAL OF ACCOUNTING AND TAXATION STUDIES

Bu Sayıda Değerlendirme Yapan Hakemler
(Referees at This Issue)

Prof.Dr. Ahmet Vecdi CAN

Prof.Dr. Ali ALAGÖZ

Prof.Dr. Semra KARACAER

Prof.Dr. Yunus CERAN

Doç.Dr. Seyfi YILDIZ

Doç.Dr. Hilmi ÜNSAL

İçindekiler

Aydem ÇİFTÇİOĞLU

**BİST SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK ENDEKSİNDE YER ALAN FİRMALARIN
ETİK KODLARINA NASIL YAPILANDIĞINA İLİŞKİN BİR ARAŞTIRMA**
..... 89

**Haluk BENGÜ
Ece BERBER**

**KAMU İÇ DENETİM FAALİYETLERİNİN YÖNETİLMESİ, PLAN
PROGRAM HAZIRLAMA AŞAMALARI VE UYGULAMASI**
..... 111

Mehmet Hanefi TOPAL

**VERGİ ADALETİ ALGISI: GELİR VERGİSİ MÜKELLEFLERİ ÜZERİNE
BİR ARAŞTIRMA**
..... 149

**Mahmut YARDIMCIOĞLU
Ali YÖRÜK**

**TÜRKİYE'DEKİ FİNANSAL OKURYAZARLIĞIN VE FİNANSAL
FARKINDALIĞIN DURUMU**
..... 173

Contents

Aydem ÇİFTÇİOĞLU	HOW ETHICAL CODES FORM AMONG BIST SUSTAINABILITY INDEXED FIRMS 89
Haluk BENGÜ Ece BERBER	MANAGEMENT OF INTERNAL AUDIT PROCEDURES, PLAN PROGRAM PREPARATION STAGES AND APPLICATION 111
Mehmet Hanefi TOPAL	TAX FAIRNESS PERCEPTION: AN EMPRICAL STUDY ON INCOME TAX TAX-PAYERS 149
Mahmut YARDIMCIOĞLU Ali YÖRÜK	ANALYSIS OF FINANCIAL LITERACY AND FINANCIAL AWARENESS IN TURKEY 173

HOW ETHICAL CODES FORM AMONG BIST SUSTAINABILITY INDEXED FIRMS*

Doç.Dr. Aydem ÇİFTÇİOĞLU**

Ampirik Araştırma
(Empirical Research)

Muhasebe ve Vergi
Uygulamaları Dergisi
Temmuz 2016; 9 (2): 89-110

ABSTRACT

Nowadays, business ethics have gained significant attention in the related literature, even for managers and academics. Business ethics can be defined as a corporate way of acting or operating under a framework of what is right for the stakeholder in which lacks of ethical standards among industries generate a debilitating effect on the economic and behavioural balance of society. In the related literature, a business's ethics as well as its code of conduct is primarily associated with corporate governance principles and sustainable development issues. However, the type, format and context of a code of conduct have not been adequately analysed among firms where there are some legal regulations or obligations that exist within stock exchange markets or where corporate governance reports must be disclosed. In this scope, the aim of this study was to investigate the components and the context of the ethical codes of 15 Turkish firms that are indexed on the Borsa İstanbul (BIST) Sustainability Index. The findings show that Turkish firms are aware of ethical behaviours and are concerned about this issue. The scope of the ethical codes of the Turkish firms is primarily focused on protecting the firm and its assets but not society. Most code issues that are discussed consist of conflicts of interest followed by acceptance bribery, relationships with competitors and employee health and safety. Other detailed findings are also provided in the results section.

Keywords: Business Ethics, Ethic Codes, Corporate Governance, Sustainable Development

JEL Codes: G3, M48, M14, F3

* Makalenin gönderim tarihi: 09.12.2015; Kabul tarihi: 09.03.2016

** Uludağ Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü öğretim üyesi, aydemaydemir@uludag.edu.tr

BIST SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK ENDEKSİNDE YER ALAN FİRMALARIN ETİK KODLARINA NASIL YAPILANDIĞINA İLİŞKİN BİR ARAŞTIRMA

Öz

İş etiği ve etik kodlar son günlerde gerek yöneticiler gerekse akademisyenler tarafından ilgi duyulan bir konu başlığı haline gelmiştir. İş etiği kavramı, iş dünyasında etiğe uygun davranış biçiminin geliştirilmemesi durumunda yaşanacak toplumsal ve ekonomik dengesizlikler ve sorunlara vurgu yapılarak, işletmelerin aldıkları kararlarada, yürüttükleri faaliyetlerde paydaş faydasını ya da refahını dikkate alan çalışma biçimini belirleyen davranış kalıpları ya da standartları olarak tanımlanabilmektedir. İş etiği yazını incelediğinde kavramın ya da şirketlerin etik kodlarının kurumsal yönetim ilkeleri ve sürdürülebilirlik kavramları ile ilişkilendirilerek tanımlandığı görülmektedir. Bu kapsamda özellikle sermaye piyasaları düzenleme kurulları tarafından kurumsal yönetim uyum raporlarında, işletmelerden zorunluya da ihtiyari yükümlülük olarak etik kodların oluşturulması istenmekle birlikte, ilgili yazında şirketlerin oluşturdukları etik kodların biçimi ve içeriği hakkında yeterli sayıda çalışma bulunmamaktadır. Yazındaki bu kısıttan hareketle, bu çalışmada Borsa İstanbul (BIST) Sürdürülebilirlik Endeksinde yer alan 15 firmanın etik kodları içerik ve kapsam açısından incelenmiştir. Araştırma bulguları, Türk firmalarının etik ve etik davranış konularında farkındalıklarının olduğunu, ancak ilgili etik kodların toplumsal fayda yerine şirket varlıklarının ve itibarının korunması odağında yapılandığını göstermektedir. İncelenen etik kodlarda ağırlıklı olarak çıkar çatışması, rüşvet ve diğer ödemelerin kabulü, rakiplerle ilişkiler ve çalışan güvenliği ve sağlık gibi konu başlıklarının ön plana çıktığı tespit edilmiştir. Çalışma kapsamında elde edilen diğer bulgular, araştırmanın sonuç bölümünde detaylı olarak tartışılmaktadır.

Anahtar Sözcükler: İş Etiği, Etik Kodlar, Kurumsal Yönetim, Sürdürülebilirlik.

JEL Kodları: G3, M48, M14, F3

1. INTRODUCTION

Power and influence of a business in society is greater than ever before (Crone and Matten 2010, p. 9). Businesses are significant contributors to our society. Companies are the primary actor in economic growth in terms of production, providing employment, and paying taxes for economic growth. Conversely, with respect to economic crises and globalization issues, there is a lot of criticism of companies, especially with respect

to Multinational Companies (MNC) practices or actions that protect their own assets and welfare while achieving sustainable growth or profit. Critics and others have assumed that MNCs play a crucial role in globalization and social unfairness. In this scope, various violent protests have been staged at the World Economic Forum, The WTO, the IMF, and G8 meetings, and MNCs are accused of exploiting workers in undeveloped countries, destroying the environment and abusing their economic power.

In addition to activist groups criticizing companies, such as Enron and Arthur Anderson in the USA, the Parmalat and Adecco crisis in Europe are just the latest actors in the business drama that has forced companies to examine their financial transparency, their way of doing business and the ethical standards of their employees and managers.

In this scope, individuals and businesses are seeking more legitimate operations and widespread agreements on the need for standards with respect to social and ecological environments. In this sense, ethic codes or codes of conducts create a framework for companies to demonstrate the degree of consideration of social issues. Ethics codes are also assumed to represent a company's commitment to society with respect to social justice.

Since 1960 in the USA and 1980 in Europe, there have been many companies that have established codes of conduct to demonstrate their awareness and responsibility to society based on ethical behaviour. Also, in some circumstances, as a condition of doing business, corporations are required to have a code of ethics. In 2002, the Sarbanes-Oxley Act further bolstered the importance of codes of conduct by requiring public companies to have a code of conduct for top executives (and, if they did not have one, to explain why).

Then, in 2003, both the New York Stock Exchange and the Nasdaq required listed companies to adopt and disclose a "code of business conduct and ethics" that applied to all employees and directors (Verschoor 2002, p. 24). Additionally, other stock markets, such as the Australian and Tokyo stock exchange, recommended that listed companies publish ethical codes.

Currently, in Turkey, a code of conduct is a very new topic for Turkish companies. In 1992, the Turkish Industry and Business Association (TUSIAD) published a report on the "code of conduct," and this paper primarily covered subjects such as "what is business ethics?" and "why it is important for the business world?" and gave a brief guide for developing ethical codes. In 1995, The Turkish Industry and Business Association expects its members and institutions to act in accordance with these ethical principles and rules with the individuals and institutions they are conducting business with: society, their customers, suppliers, partners and employees (<http://>

www.tusiad.org.tr/tusiad/ethics/business-ethics/). Also, the Capital Market Board of Turkey (SPK) has established some communiqués that are not directly linked to a code of conduct but indirectly mention the significance of a code of ethics in the corporate governance report disclosures based on the OECD's guidelines, which state that corporations have an obligation to contribute to the economic, social and environmental progress of the communities in which they operate.

In related literature authors mentioned that organization's code of conduct plays an important role or function in developing ethical behaviour both inside and outside the organization (Ford and Richardson 1994, pp 205-210). As also some authors have reported that employees of firms that have a code of conduct in which they see themselves as more ethical than members of other firms that do not have a code of conduct (Adams, Tashchian & Shore 2001, p. 204, Somers 2001, p. 10, Schwartz 2001, 2004, Ferrel and Skinner 1988, p. 108, Trevino, Butterfield & McCabe 1998, p. 470). Hence to having code of conduct give signals to others that firms have social and ethical considering society as a good citizen. On the other hand while examining researches which are concerning content of the ethical codes showed that business's ethical standards and resulting ethical behavioural conduct is grounded in the unique characteristics of each national culture (Stajkovic and Luthan 1997, p. 19) hence the content of the ethical codes are different across countries and regions. For example British and European codes discussed government and customer relations less than American codes (Langlois and Schelgelmilch 1990, pp. 522-533) as also European codes focus on environmental issues than American codes (Kaptein 2004, p. 29). In their study Singh et al. (2005), reported that Swedish codes were found to be very different from Australian and Canadian codes especially with respect to regulatory issues.

However while reviewing Turkish literature one could not find any comparative research about content of ethical codes of Turkish firm and benchmark them to foreign ones. Thus the limitation of Turkish literature, the aim of this study is to investigate and make contributions to the content of Turkish firms' codes of conduct, which may even be applicable to managers and academics, concerning the scope and content of business ethics in Turkey.

2. BUSINESS ETHICS AND CODES OF CONDUCT

Ethics has its origin is in the field of philosophy. However, ethics and ethical codes are becoming a matter mostly related with business scandals since the beginning of the 1990. Since this date, ethics and ethical codes have garnered interest from a wide range of academics. A related rese-

arch concept is primarily associated with corporate social responsibility, corporate governance and sustainable development issues. Authors have mentioned that corporations orient themselves for long-term sustainable growth and social approval rather than having a short-term orientation. This perspective makes the decision-making process more complicated and more complex than before. Therefore, corporations and businessmen have universally accepted standards for doing business. In this framework, ethical codes provide schemes for organizations to act in widely accepted behaviours concerning economic, ethical, legal and philanthropic issues (Carroll 1991, p.40, Schwartz and Carroll 2003, p. 510). In OECD's report, which is consistent with the Codes of Corporate Conduct, voluntary efforts to define and implement appropriate standards for business conduct constitute one of the more prominent managerial developments in recent years. Such codes are voluntary expressions of commitment that are made by an organization to influence or control behaviour for the benefit of the organization itself and for the communities in which it operates (Mathews, 1987). In this scope, ethical codes often represent the first step in a process of improving the management process in support of legal and ethical compliance (OECD Working papers on International Investments 2001/03, p.3).

Business ethics focus on ethical issues that are raised in the commercial realm, such as fairness and justice (Carroll and Buchholtz, 2006, p. 21). In this scope, a code of ethics consists of moral standards that help guide employee or corporate behaviour (Stevens, 1994, p.65, Schwartz 2001, p. 248). Therefore, a code of ethics is a major vehicle for stating ethical principles, Stevens mentioned that a code of ethics should contain normative guidelines for desired behaviour (Stevens 1994, p. 64). Carroll identified ethical responsibilities as any activities or practices that are expected or prohibited by members of society and are standards or norms that protect the moral rights of consumers, employees, shareholders and the community, although not codified into law (Carroll, 1991, p.41). Kaptein (2004) states that a code clarifies the objectives the company pursues, the norms and values it upholds and what it can be held accountable for by society (p. 13).

According to social-cognitive theory, an individual's ethical decisions or ethical standards are influenced by three main factors: institutional factors, such as ethical rules in the working environment; personal factors, such as the moral development of an individual; and organizational factors, such as existing codes of conduct and ethical cultures (Stajkovic and Luthans 1997, p. 18, Leo, Ferrell & Mansfield, 2000, p. 190). In this scope and organization's code of conduct plays an important role or func-

tion in developing ethical behaviour both inside and outside the organization (Ford & Richardson 1994, p. 200). An ethical principle (as this study assumed these principles to be the code of conduct of an organization) is a statement concerning the conduct or state of being that is required for the fulfilment of a value or expectation of society, stakeholder and others. These statements link the value with a general mode of action. Therefore, researchers have discovered a lot of evidence between the ethical performance of organizations and their strategies, governance, financial performance and so on.

Some authors have reported that employees of firms that have a code of conduct in which they see themselves as more ethical than members of other firms that do not have a code of conduct (Stevens 2008, Adams et al., 2001, p. 204, Somers 2001, p. 10, Schwartz 2001, 2004, Ferrel and Skinner 1988, p. 108, Trevino et al., 1998). Conversely, some studies have mentioned that ethical codes did not have any role with respect to the attitudes and behaviour of employees (Cleek and Leonard, 1998, p. 619). For example, Marnburg (2000, p. 208) studied 442 Norwegian professionals and showed that ethical codes had no effect on their attitudes towards ethics. The studies of Snell and Herndon (2000, p. 510) which is implementing in Hong Kong as also Healy and Iles (2002, p. 117) studies are reported there isn't any positive correlation between ethical codes and employee's behaviour. Therefore, existing of codes of conduct did not guarantee ethical behaviour. The effects of an ethical code are intangible, on the other hand they have interplay role between the internal and external control mechanisms of a company (Somers 2001, p. 186 Stevens 2008, p. 65, Stevens 2009, p. 16).

In addition to the several definitions and functions or dysfunction of ethical codes, an ethical code is postulated as a normative direction or drawn behavioural framework for a company's managers and employees that is approved by a company for use while doing business. In this sense, ethical codes are assumed to be essential issues or instruments for organizations to control the behaviour of employees and managers to achieve social and legal approval in society. Because corporations are held legally accountable for the actions of their employees (Stevens 1994, p. 64) (remember Enron and Lehman Brothers corporate bankruptcy cases), hence existing ethical codes inform and to give guaranty stakeholders as to what the values or obligations of the corporation are while doing business.

3. RELATIONSHIP BETWEEN BUSINESS ETHICS, CORPORATE GOVERNANCE AND SUSTAINABILITY

Since 1990, ethical responsibilities or business ethics have primarily been

discussed with other hot topics, such as corporate social responsibility, corporate governance and sustainable development. The globalization of markets and the effect of financial crises on developed and undeveloped economies generate the need for core principles that are universally and sustainably applicable and transcend differences in laws and cultures. After the declaration of OECD's corporate governance principles, to comply, corporate governance rules have included the main issues of economic growth and have, therefore, created and included ethical codes as part of the main principles of the corporate governance, such as transparency, accountability, responsibility, and fairness. Other evidence of the growing importance of the corporate codes of ethics is the improved ethical literacy of senior managers, which has been formed by social pressures from activist groups, international commissions, community-oriented academic publications and governments regulations (Crone and Matten 2010, pp 10-25, Carroll 1991, pp. 39-46). In this scope, ethical codes are assumed to be the main instruments for corporations to enhance international and legal legitimacy in societies as well as in stock markets.

3.1. Sustainability And Ethical Codes

There are environmental (pollution), social (erosion of local cultures) and economic (crises and unfair income distribution within society) problems with globalization. Considerable research has been undertaken to address and investigate the role that companies, especially multinational companies (MNCs), have with respect to these problems, and researchers and activist groups are seeking new responsibilities or control mechanisms for companies to reduce their damage to society. In this framework, sustainability and sustainable development issues create a framework for academics and companies. Sustainability has become a significant issue with respect to the natural environment. However, currently, it is synonymous with sustainable development. There are several definitions of sustainability and sustainable development with the most common definition authored by the World Commission on Environment and Development in 1987. Sustainable development is development that meets the needs of the present without compromising the ability of future generations to meet their own needs (42/187. United Nations, Report of the World Commission on Environment and Development, 11 December 1987) and is concerned with the effects of actions taken in the present have on the options available in the future (Aras and Crowther 2008, p.280).

Sustainability refers to the long-term maintenance of systems according to environmental, economic and social considerations. The triple bottom line represents the idea that a business does not have just one single goal, which is economic value, but that it has an extended goal that necessitates

tes adding environmental and social value as well (Elkington 1998, p. 48-50). From this perspective, the economic dimension or the bottom line of sustainability focuses on financial health, which assumes that corporations are only sustainable when they pay taxes to the public, adequate prices to their suppliers, adequate wages to their employees, interest to creditors and dividends to shareholders. Conversely, the environmental dimension focuses on environmental protection (resource exploitation, emissions and environmental damages and risks, renewable resources in which the social perspective of sustainability is a focus with respect to social justice or social improvements) (Wheeler and Elkington 2001, pp. 4-10, Jordan and Lenschow 2008). In this scope, business ethics or a corporation's code of conduct framework primarily overlaps with the social perspective of sustainable development. Organizations have two main roles in social justice. The internal role, or internal social improvement role, is primarily related to employee privacy, working conditions, education, human rights, discrimination issues, which are topics typically discussed in human resources policies. The external role, or global social justice provider role, is related to corporate citizenship roles, such as social responsibilities when leading cross-border collaborations with other institutions, companies and governments with respect to gender equality, child morality, economic and social growth, etc. (GRI G4 Guidlines Part 1 Reporting Principles and Standards Disclosures, Steurer, Langer, Konrad & Martinuzzi, 2005, pp. 263-270). In this scope, ethical codes clarify the objectives the company pursues, the norms and values it upholds and what it can be held accountable for by society (Kaptein 2004, p.13). In this framework, existing ethical codes illustrate the firm's objectives or are assumed as commitments for improving social justice.

3.2. Corporate Governance And Ethical Codes

Corporate failures and managerial misconducts in the last century highlight the need for organizations to pay attention to corporate governance practices. Organizational governance is concerned with the process by which organizations are directed, controlled and held accountable and must be balanced by various stakeholders or by society (Bonn and Fisher 2005, pp. 730-732). Corporate governance refers to how a corporation is governed. The OECD defined organizational governance as "the system by which business corporations are directed and controlled" (OECD Principles of Corporate Governance 2004). The OECD corporate governance structure specifies the distributions of rights and responsibilities among different participants, such as the board, managers, stakeholders and other shareholders. From this definition, fairness, transparency, accountability and social responsibility are reference mechanisms or main principles that are

used to govern institutions (Arjoon 2005, p 344). Corporate Governance is concerned with maintaining balance between economic and social goals and between individual and communal goals. The corporate governance framework is there to encourage the efficient use of resources and to require accountability for the stewardship of those resources as well. The aim is to align as closely as possible with the interests of individuals, corporations and society (Sir Adrian Cadbury in 'Global Corporate Governance Forum', World Bank, 2000).

Corporate governance is concerned with how companies are directed and controlled. In this scope, corporate governance tends to refer to the principles raised in the following three documents released since 1990: The Cadbury Report (UK, 1992), the Principles of Corporate Governance (OECD, 1998 and 2004), and the Sarbanes-Oxley Act of 2002 (US, 2002). The principles are intended to help policy makers evaluate and improve the legal, regulatory, and institutional framework for corporate governance with the purpose of supporting support economic efficiency, sustainable growth and financial stability (G20/OECD Principles of Corporate Governance OECD Report to G20 Finance Ministers and Central Bank Governors, September 2015). These principles present schemes for encouraging efficient organizational development based on sub-sections that address the rights and equitable treatment of shareholders, the recognized interests of other stakeholders, the roles and responsibilities of the board, and the disclosure and transparency of a firm's financial as well as non-financial reports to all investors and other shareholders.

The link between ethical behaviour and corporate governance is directly identified in the OECD principles of Corporate Governance (2015). In the OECD governance principles, the board should apply high ethical standards. The board should consider the interests of the stakeholders (Dominguea, Alvarez & Sanchez, 2009, pp. 188-190). The board should be encouraged by laws and/or principles that protect share- and stockholders and representative bodies and that these parties should receive confidential and direct access to an independent member of the board, who is often a member of an audit or an ethics committee. Therefore, firms have to form ethical codes based on the rights of the stakeholder (G20/OECD Principles of Corporate Governance OECD Report to G20 Finance Ministers and Central Bank Governors, September 2015, p. 37).

In the Turkish literature, corporate governance was first mentioned in "Corporate Governance: The Best Practice Code" in 2001, which was published by the Turkish Industry and Business Association (TUSIAD) and was formed based on OECD corporate governance principles. This guideline consists of two sections in which the first section consists of the follo-

wing principles: I) maintaining an efficient legal and regulatory framework for state owned enterprises; II) having the state as the employer; III) ensuring shareholders are subject to fair treatment; IV) fostering relations with the stakeholders; V) maintaining transparency and providing explanations to the public; and VI) holding the board of directors of state owned enterprises responsible for their decisions. In the second section of the guide, explanations are made regarding the principles stated in the first section (TUSIAD Comments on Revised OECD Corporate Governance Principles, 2014). Following this study, the Capital Market Board of Turkey (SPK) established its own corporate governance principles in 2003. The Capital Markets Board's corporate governance principles are based on the "implement or explain" mentality, and the disclosure of the governance report is only recommended for listed companies. After this study, most of the listed companies announced their corporate governance compliance statement in their annual reports. In a rapid positive reaction to these principles, the Istanbul Stock Exchange established its own Corporate Governance Index (XKURY) in 2008. After the publication of the "Determination and Implementation of the Principles of Corporate Management" (Serial No. IV 56 published by SPK in the Official Gazette No. 28158 dated 30 December 2011), there has been a legal obligation for listed companies in Turkey to disclose their corporate governance compliance reports due to similar stock exchange markets regulations all over the world, such as the New York Stock Exchange, the Australian Securities Exchange, and so on.

Ethical codes and corporate governance linkage emerge primarily on sub-sections of the firm's governance compliance report. In the Turkish corporate governance reporting system, a corporate governance principles compliance report consists of 4 sections, which include the shareholders, public disclosure and transparency, stakeholders and board of directors, and has 27 sub-sections or sub-issues (SPK 2012). Social responsibilities and ethical codes are discussed in the stakeholders' issues section. In the social responsibilities sub-section, firms have to give information about their activities concerning the environment, region and the public (supported/pioneered social training, social studies towards the people in the region etc.). Also, in sub-section 25, firms have to identify whether ethical rules for the company and the employees have been established by the board of directors. If rules have not been established, reasons for not establishing the rules and whether ethical rules have been disclosed to employees and to the public within disclosure policies must be given. In this scope, the existence of ethical codes is partly a regulation in corporate governance reporting disclosure in Turkey.

4. AIM AND SAMPLE

Based on the new applications of the Turkish Stock Exchange market, the aim of this study was to investigate the content of Turkish firms' codes of conduct and to test the linkage between corporate governance and ethical codes. This study consisted of 15 firms that are indexed in the BIST Sustainability Index. The BIST Sustainability Index was completed and was announced on 4 November 2014. The aim of this index is to create an instrument that allows investors to select and invest in companies that adopt principles of sustainability, corporate governance and risk management. Indexed companies are evaluated by EIRIS within the criteria of policy and activities in areas of environment, biodiversity, and climate change, structure of management, countering bribery, human rights and supply chain. Based on the theoretical and empirical structure of this index, the 15 indexed firms were assumed to have awareness of social justices and ethical integration.

5. MATERIALS AND METHODS

This study investigated the code of ethics according to a scheme derived from the techniques outlined in Wood (2000), Singh (2006), Svenson et al. (2006), Singh et al. (2005) and Lefebvre and Singh (1992). In the reference studies, the authors used 61-64 items to analyse codes of conduct; however, in this study, we used 32 items because initial content analysis showed that Turkish firms' ethical codes included only 32 main titles while comparing with foreign ones. Thus this study investigates ethical codes with 20 items used to analyse the main titles covered with in the codes of conduct, such as conflicts of interest, insider trading information, divulging trade secrets, bribes or payments to the government, etc.; six items were used to investigate compliance or enforcement procedures; the last 4 items were used to investigate penalties for breaching codes; and, finally, 2 items were added for general code of conduct format questions. To evaluate these items, the following 3-point scale was used: not discussed, discussed (less) and discussed in detail. We used this 3-point rating scale to assess the ethical codes as 1 value for not discussed items, 2 value for less discussed like mentioned just for 2 or 3 sentences and given 3 value for well discussed items such as mentioned more than 4 sentences.

6. ANALYSIS AND RESULTS

The descriptive statistics of the samples based on industry, accessibility of the firms' official web page, corporate governance rating score of year 2014 and the firms' code of conduct pages numbers are shown in Table 1.

Table-1: Corporations by Industry. Page Numbers of Code of Conducts and Corporate Governance Rating Score

Company	Sectors	Existing And Accessibility Of Ethical Codes	Page Number Of Codes	Corporate Governance Rating Score (2014)
AKBANK T.A.Ş	Banking (Finance and/or Insurance)	Accessibility on webpage	20 page (pdf)	9.21
ARÇELİK A.Ş	Manufacturing	Accessibility on webpage	9 page (pdf)	9.41
ASELSAN E.S.T.AŞ	Manufacturing	Accessibility on webpage	1 web page (2 word page)	9.09
T.GARANTİ BANKASI A.Ş	Banking (Finance and/or Insurance)	Accessibility on webpage	16 page (pdf)	9.14
KOÇ HOLDİNG A.Ş*	Manufacturing	Accessibility on webpage	16 page (pdf)	-
MİGROS TİCARET A.Ş	Retail sale	Accessibility on webpage	1 web page (2 word page)	-
PETKİM PETROKİMYA HOLDİNG A.Ş	Energy	Accessibility on webpage	8 page (pdf)	9.01
HACI ÖNER SABANCI HOLDİNG A.Ş	Manufacturing	Accessibility on webpage	10 page (pdf)	-
TAV HAVALİMANLARI HOLDİNG A.Ş	Transportation	Accessibility on webpage	1 web page (2 word page)	9.41
TURKCELL İLETİŞİM HİZMETLERİ A.Ş	Communication services	Accessibility on webpage	1 web page (3 word page)	-
TOFAŞ TÜRK OTOMOBİL FABRİKASI A.Ş	Manufacturing	Accessibility on webpage	11 page (pdf)	9.01
TELEKOM	Communication	Accessibility on webpage	4 page pdf	8.72
TÜPRAŞ-TÜRKİYE PETROL RAFİNELERİ A.Ş	Energy	Accessibility on webpage	4 page (pdf)	9.28
T.VAKIFLAR BANKASI T.A.O	Banking (Finance and/or Insurance)	Accessibility on webpage	7 page (pdf)	9.4
YAPI VE KREDİ BANKASI A.Ş	Banking (Finance and/or Insurance)	Accessibility on webpage	13 page (pdf)	9.25

* Koç and Sabancı Holdings are parent companies hence they do not have sole corporate governance rating score beside this their subsidiaries have different scores.

As shown in Table 1. The indexed firms trade primarily as financial and manufacturing industries (4 of them are in the banking sector, 5 of them are manufacturing and 2 firms were in the energy sector, such as the oil/petrol industry), While reviewing the existence and accessibility of codes of conduct, our research sections showed that all of the 15 firms had ethics codes, and those codes could be reached on the firm's official website under the investors relations link or the corporate governance sub-link, Ho-

however, their format and content were different from each other, As observed from the table, the length of the ethical code documents based on the number of pages is different. Comparing firms code of conducts based on page number will be seen as very basic analysis as also results would not given extended data. On the other hand some sort of global companies like Google have several sub-links on their official web pages for their code of conducts (<https://investor.google.com/corporate/code-of-conduct.html>) as also Coca Cola have 40 pages of code of conducts which is also available with 22 other languages (<http://www.coca-colacompany.com/investors/code-of-business-conduct/>). Hence it was assumed that page number of code of conducts will be given general information for the content of the firms' code of conduct scopes. Besides this assumption our analysis showed that the most complicated and comprehensive code was 20 pages long and was published by Akbank; this is followed by the other banks, Conversely, firms such as Tüccell, Migros, Aselsan, and Tav Havalimanları only had one or two pages of ethical codes, Our initial analysis based on page number found the content of these codes to be very basic and very shallow when compared with the codes of other firms based on page number alone.

In this framework, we carried out a further analysis step and performed a spearman correlation test to investigate the corporate governance and code of conduct interactions of the Turkish firms based on a theoretical linkage between corporate governance and ethics. As observed in the table, most of the firm's corporate governance ratings scores were greater than 9,09 except for Türktelekom (which scored 8,72). These scores give information about a firm's performance or sensitivity with respect to corporate governance issues. However, while performing a correlation analysis between the governance rating score and the number of code of conduct pages, we could not find any statistically significant correlation between the variables (Table 2). Hence this analysis showed that Turkish Firms did not give importance to their code of conduct scope while comparing corporate governance issues. Where Companies have obligations to disclose their ethical codes based on regulations of OECD principles as also in Turkish Corporate governance principles compliance report. This result makes us think that Turkish firms only disclose their ethical codes just to reach the rules rather than considering society.

Table-2: Spearman's Correlations Results

Correlations		Corporate governance, ratings core	Page number of code of conducts
Pearson correlation	Corporate governance, rating score	1.000	.115
	Page number of code of conducts	.115	1.000
Spearman's Rho Coreelation coefficient	Corporate governance, rating score	1.000	.066
	Page number of code of conducts	.066	1.000

The content from the 15 Turkish corporate codes of ethics were comprehensively analysed using the following 3 categories: the main titles covered in the code of conduct, the enforcement procedures and the penalties for breaching the code. Content analysis results from the first stage, which addressed conduct on behalf of the firm and conduct against the firm, are given in Table 3.

Table-3: Content Analysis Results of Code of Conducts

Main titles of Codes N= 15	%		%
conflict of interest	100	relation to stakeholder	40
Acceptance of bribes, kickbacks, gift/entertainment	86.7	Environmental affairs	53.33
Insider trading information	73.33	Relations with competitors	73.33
Divulging trade secrets/proprietary information	73.33	Employee policies/HR policies	60
Relations with employees-health, safety	66.67	expected employee behavior	66.67
Payments or political contributions to political activities	46.67	Giving of bribes, kickbacks, gifts/entertainment	73.33
Relations with consumers	80	Legal responsibility-legitimately behaviour	60
Relations with investors	40	Civic and Community affairs	26.67
relation with governments agencies	46.67	mobing and discrimination	13.33

Relations with customers/suppliers	73.33	Global compact/Universal Declaration of Human Rights	13.33
Need to maintain corporation's good reputation**	53.3	Letter/Introductory remarks from the President/CEO/Chairperson of the Board	13.33

** Additional general informations about sections of code of conducts

As you seen on Table 3, all 15 Turkish firms which are indexed in Turkish Sustainability Index, mentioned about Conflict of interest. Our rating analysis showed that only 5 firm gives brief or less information about this item like two or three sentences however other 10 firms give detailed informations what is conflict of interest and what is firms expectations about this issue. In this scope Turkish firms ethical codes mostly focus on acceptance of bribes, kickbacks, gifts and entertainment attendance regulations (86,7%-13 firm) which is followed by relation with consumers (80%) insider trading information (73.33%), Divulging trade secrets/proprietary information (73,3%), relation with competitors and giving of bribes, kickbacks, gifts/entertainment (73.33%). While examining less mentioned subject of code of conduct is Acceptance of Global compact (13.33%), Mobing and discrimination (13.33%) as also very few of codes included letter from ceo which is consist of aim of the codes.

In section 2, we attempted to analyse a firm's formal procedure to enforce the internalization of ethical behaviour among employees. We used 6 parametersto investigate the ethical compliance or enforcement procedures of the Turkish firms. The findings are given in Table 4.

Table -4: Content analysis Results of Compliance /Enforcement Procedures of the Firms

Compliance/Enforcement procedures	%
Formal channels of compliant /call center for peach	53.33
Read and understand affidavit /statement of compliance	33.33
Ethical committee/internal watchdog committee	53.33
Supervisor surveillance /Senior management role models	86.67
Protection of whistleblowers	33.33
Ethical training	20.00

As it followed on Table 4, Turkish firm's most preferential enforcement or compliance system to ensure ethical behaviour is supervisor's surveillance (86.67 %) which is followed by ethical com

mittee (53.33 %) and ethical call centers. This result is similar with Singh (2006, pp 23-27) findings which is implementing on 80 Canadian firms in year 1993 and 2003. Author reported that 69 percentage (in 2003) and 69.3 percentage (in 1993) of the Canadian firm mentioned about supervisors surveillance role in their ethical codes. However in this study only 3 firms mentioned about ethical training programs where on related literature authors mentioned that ethical training programs is important stage in ethic management thus one can not judge without given any information about what is expected from him (Leo et.al 2000, p. 190, Valentine 2009, p. 230, Rottigand Heischmidt 2007, pp 6-30). However our results showed that Turkish firms did not consider this issue.

In last section, we identified the formal procedures that were given in the ethical codes for penalties when the codes were violated. (Table 5) Our results indicate that approximately half of the firms mentioned about cessation of employment (46.67 %) if they found any action about breaching ethical codes where only 6 Turkish firms write that they will start legal action (40 %) where some of them refer verbal warning.

Table- 5: Content Analysis Results of Penalties of Codes

PENALTY OR BREACHING CODES	(%)
verbal warning	13.33
legal action	40
demotion	0
cessation of employment	46,67

7. CONCLUSION

The main aim of this study was to investigate the content of the Turkish firm's codes of conduct to determine the ethical scope of Turkish firms, to fill the gap in business ethics in the limited Turkish literature and to provide a guideline for organizations to establish their codes of conduct. Our content analyses demonstrated that Turkish firms have awareness of ethical behaviours and are concerned with this issue. However, we could not determine how they develop their ethical codes or the reasons why these codes matter for the respective organizations. In short, the scope of the ethical codes of a Turkish firm is primarily focused or concentrated on protecting the firm and its assets not society. Stajkovic and Luthan (1997) noted that the analysis of a business's ethical standards and resulting ethical behavioural conduct is grounded in the unique characteristics of each national culture (p. 19). Therefore, the content of ethical codes will be different based on institutional factors, individual factors and organizational factors. Ethical codes and the content of the ethical codes are different across countries and continents. Langlois and Schelgelmilch's study of codes from England,

France, Germany and the U.S, revealed that British and European codes discussed government and customer relations less frequently than American codes (1990, pp. 522-533). Kaptein's study (2004, p. 27) identified content differences among European, Asian and North American codes. He noted that European codes focused far more on the environment than American codes, and honesty was a more significant issue with Americans. Sixty-four per cent of American codes mentioned honesty compared with 45 % of European codes and 38 % of Asian codes, but fairness was mentioned more frequently in European and Asian codes. Singh et al., (2005, pp. 92-105) reported that Swedish codes were found to be very different from Australian and Canadian codes especially with respect to regulatory issues. Swedish codes are also less regulatory than Australian and Canadian codes. These studies demonstrate the differences between codes of conducts. Additionally, the findings of this research show that codes of conduct from Turkish firms are different compared with foreign codes. For example, codes of conduct from the Turkish firms did not refer to any laws or external control mechanism in enforcement procedures compared with foreign codes of conduct. Only 2 of the codes mentioned the assignment and acceptance of the Global Compact Principles from the United Nations.

In addition to the differences in the codes of conduct from the Turkish firms, this study had some comparative findings with respect to the content of the ethical codes of the Turkish firms. Our analysis showed that, in parent companies and subsidiary firms (such as Koç holdings and one of its subsidiaries Tupaş), the ethical codes were more detailed (see, for example, the number of pages) and comprehensive; conversely, sole enterprises used more overview, which implied that they were attempting to parry the issues. All the Turkish firms have regulations and mentioned conflicts of interest (100 %), but not all mentioned acceptance of bribery (87 %), giving bribes (73,3 %), relations with consumers (73,3 %) and employee health and safety (67 %). These findings are parallel with foreign related researches findings. Singh (2006, pp. 19-22), Singht et al (2005, pp.93-102) and Wood (2000, pp. 290-295) reported that most of the American, Canadian and Australian firms place conflict of interest (percentage spread out between, 95-73 %), acceptance and given bribes/ kickbacks (82.7-68 %), insiders trading (72- 43.1 %), divulging trade secrets (81.3-45.1 %) and employee health and security (62-32.1 %) in their code of conducts however relation with consumers is less discussed issues in foreign firms.

It was surprised and interested in the findings that some firms (13,3 %) mentioned "mobbing and discrimination" regulations in their ethical

codes where foreign studies (firms) did not focus on this as a parameter (Singh 2006; Singh et.al 2005; Wood 2000). Thirty-three per cent of the firms had a statement of ethical compliance, want their employees to sign this statement and mentioned charging them based on this statement.

While reviewing the compliance procedures of the firms, firms were observed as not having adequate compliance procedures to monitor employee ethical integration behaviour. Half of the firms had formal ethical complaint channels (ethics lines or ethical warning calls) as well as ethical committees (53,3 %); however, only 2 firms gave the names and connection numbers of the ethical committee members. Most of the firms (87%) suggest employees go to their supervisor for ethical advice. We could say that these firms delegate their ethical control to supervisors. Supervisors are characterized as the ethical guard. Turkish firms did not mention independent auditors or other external control mechanisms as part of their enforcement system. Some firms mentioned an auditing office or a board of directors for ethical control.

The most preferential disciplinary action for employees of a Turkish firm breaching an ethics code was to begin legal procedures (40%) or to fire the employee (47%). The Turkish firms less mention verbal warnings did not mention demotion as an action for breaching ethical codes as observed in foreign studies (Wood 2000, Singh 2006, Svensson, Wood, & Callaghan, 2006, Singh, et, al 2005, Lefebvre and Singh 1992). Thirty-three per cent of the firms guaranteed protection for whistle blowers, which is very low. Therefore, we thought that whistleblowing systems or ethical complaint centres could not work without whistle blower protection regulations. Firms cannot provide unethical behaviour warning systems without protection for whistle blowers. Another weak feature of the firms is ethical training. Even from a theoretical or practical perspective, the researchers' belief that one cannot judge unethical behaviour without any education or training and one cannot be a judge without awareness of corporate ethical values or parameters. Therefore, companies must be active work in ethics training programmes for its members. Based on our sample, only 20 % of the firms mentioned ethics training programmes (3 firms). This study has some limitations, such as the research consisted of a very small sample size (just 15 firms). This limitation should be kept in mind while interpreting the findings of this study. Despite this sample size limitation, the findings of this research contribute to the Turkish literature as we could not find any research in the related literature within this scope.

REFERENCES

- Adams, J., S., Tashchian A. & Shore T., H., (2001). Codes of Ethics as Signals for Ethical Behavior. *Journal of Business Ethics*, 29: 199–211.
- Aras, G. & Crowther, D., (2008). Corporate Sustainability Reporting: A Study in Disingenuity?. *Journal of Business Ethics*, 87, 279–288.
- Arjoon S., (2005). Corporate Governance: An Ethical Perspective. *Journal of Business Ethics*, 61, 343-352.
- Bonn, I. & Fisher, J. (2005). Corporate Governanace and Business Ethics: insights from strategic planing experiences. *Corporate Governance An International Review*, 13, (6), 730-738.
- Carroll, A.B., (1991). The Pyramid of Corporate Social Responsibility: Toward the Moral Management of Organizational Stakeholders. *Business Horizon*, 34(4), 39-48.
- Carroll, A. B. & Buchholtz, A.K. (2006). *Business and Society: Ethics and Stakeholder Management*, 6th Editon, USA, Thomson South-Western publishes.
- Cleek, M. A. & Leonard, S. L., (1998). Can Corporate Codes of Ethics Influence Behavior?. *Journal of Business Ethics*, 17, 619–630.
- Crone, A., & Matten, D. (2010). *Business Ethics (3.th Edition)*. UK, Oxford University Press.
- Dominguea, L.R., Alvalez, I. G. & Sanchezan, I.M.G., (2009). Corporate Governanace and Codes of Ethics, *Journal of Business Ethics*, 90, 187-202.
- Elkington, J., (1998). Partnership from Cannibals with Forks: The Triple Bottom-line of The 21st Century Business. *Environmental Quality Management*, 37-51.
- Ferrell, O. C. & Skinner, S. J., (1988). Ethical Behavior and Bureaucratic Structure in Marketing Research Organizations. *Journal of Marketing Research*, 25, 103–109.
- Ford, C. R. & Richardson, D. W., (1994). Ethical decision making: A Review of the Literature. *Journal of Business Ethics*, 13, 205-221.
- G20/OECD Principles of Corporate Governance OECD Report to G20 Finance Ministers and Central Bank Governors, September 2015, <http://www.oecd.org/daf/ca/Corporate-Governance-Principles-ENG.pdf>
- Healey, M. & Isles, J., (2002). The Establishment and Enforcement of Codes. *Journal of Business Ethics*, 39(1), 117–124.

Jordan, A., & Lenschow A., (2008). *Innovation in environmental policy?, USA*, Edward Elgar Publishing Inc.

Kaptein, M., (2004). *Business Codes of Multinational Firms: What Do They Say?*. *Journal of Business Ethics*, 50, 13–31.

Langlios, C. C., & Schlegelmilch, B.B. (1990). *Do corporate codes of ethics reflect national character? Evidence from Europe and the United States*. *Journal of International Business*, Fourth Quarter, 519-539.

Lefebvre, M., & Singh, J., (1992). *The Content and Focus of Canadian corporate codes of Canada and Australia*. *Journal of Business Ethics*, 25, 287-298.

Loe T. W., Ferrell L., & Mansfield P., (2000). *A Review of Empirical Studies Assessing Ethical Decision Making in Business*. *Journal of Business Ethics*, 25, 185–204.

OECD Principles of Corporate Governance 2004, <http://www.oecd.org/corporate/ca/corporategovernanceprinciples/31557724.pdf>

Marnburg, E., (2000). *The Behavioural Effects of Corporate Ethical Codes: Empirical Findings and Discussion*. *Business Ethics: A European Review*, 9(3), 200–210.

Mathews, M. C., (1987). *Codes of ethics: organizational behavior and misbehavior*, *Research in corporate social performance*, Greenwich, JAI Press inc.

Rottig, D., & Heischmidt, K. A. (2007). *The Importance of Ethical Training for the Improvement of Ethical Decision-Making*. *Journal of Teaching in International Business*, 18(4), 5-35.

Schwartz, M., (2001). *The Nature of the Relationship between Corporate Codes of Ethics and Behaviour*. *Journal of Business Ethics*, 32, 247–262.

Schwartz, M. S. & Carroll, A. B. (2003). *Corporate Social Responsibility: A Three-Domain Approach*. *Business Ethics Quarterly*, Vol, 13, No, 4, 503-530.

Sir Adrian Cadbury in 'Global Corporate Governance Forum', World Bank, 2000, http://www-wds.worldbank.org/servlet/WDSContentServer/WDSP/IB/2004/11/22/0000120_09_20041122124501/Rendered/PDF/30446.pdf).

Singh, J. B. (2006). *A Comparison of the Contents of the Codes of Ethics of Canada's Largest Corporations in 1992 and 2003*. *Journal of Business Ethics*, 64, 17–29.

Singh, J. B., Carasco, E., Svenson, G., & Wood, G. (2005). A comparative study of the contents of corporate codes of ethics in Australia, Canada and Sweden. *Journal of World Business*, 40 (1), 91–109.

Snell, R. S., & Herndon, N.C. (2000). An Evaluation of Hong Kongs Corporate Code of Ethics Initiative. *Asia Pacific Journal of Management*, 17(3), 493–518.

Somers, M. J. (2001). Ethical Codes of Conduct and Organizational Context: A Study of the Relationship between Codes of Conduct an, Employee Behavior and Organizational Values. *Journal of Business Ethics*, 30, 185–195.

Stajkovic, A, D. & Luthans, F. (1997). Business ethics across cultures: A social cognitive Model. *Journal of World Business*, 32(1), 17-34.

Steurer, R., Langer, M. E., Konrad, A., & Martinuzzi, A. (2005). Corporations, Stakeholders and Sustainable Development: A Theoretical Exploration of Business–Society Relations. *Journal of Business Ethics*, 61, 263–281.

Stevens, B. (2009). Corporate ethical codes as strategic documents: An analysis of success and failure. *Electronic Journal of Business Ethics and Organization Studies*, 14 (2), 14-20.

Stevens, B. (2008). Corporate Ethical Codes: Effective Instruments for Influencing Behavior. *Journal of Business Ethics*, 78, 601–609.

Stevens, B. (1994). An Analysis of Corporate Ethical Code Studies: Where Do We Go from Here?, *Journal of Business Ethics*, 13, 63–69.

Svensson, S.W., Wood, G., & Callaghan, M. (2006). Codes of ethics in corporate Sweden. *Corporate Governance: The international journal of Business in Society*, 6 (5), 547 – 566.

Treviño, L. K., Butterfield, K. D., & McCabe, D. L. (1998). The Ethical Context in Organizations: Influences on Employee Attitudes and Behaviors. *Business Ethics Quarterly*, 8 (3), 447-476.

TUSIAD Comments on Revized OECD Corporate Governance Principles, 2014, http://www.tusiad.org.tr/_rsc/shared/file/TUSIAD-Comments-on-OECD-Revised-Corporate-Governance-Principles.pdf.

United Nations Report of the World Commission on Environment and Development

<http://www.un.org/documents/ga/res/42/ares42-187.htm>

Valentine S. (2009) Ethics Training, Ethical Context, and Sales and Marketing Professionals' Satisfaction with Supervisors and Coworkers, *Journal of Personal Selling & Sales Management*, 29:3, 227-242.

Verschoor, C. C. (2002). New governance initiatives have ethics component. *Strategic Finance*, 84, 22-24.

WHEELER, D., & ELKINGTON J., (2001). THE END OF THE CORPORATE ENVIRONMENTAL REPORT? OR THE ADVENT OF CYBERNETIC SUSTAINABILITY REPORTING AND COMMUNICATION. *BUSINESS STRATEGY AND THE ENVIRONMENT*, 10 (1),1-14.

Wood, G. (2000). A cross cultural comparison of the content of codes of ethics: USA, Canada and Australia. *Journal of Business Ethics*, 25, 287-298.

KAMU İÇ DENETİM FAALİYETLERİNİN YÖNETİLMESİ, PLAN PROGRAM HAZIRLAMA AŞAMALARI VE UYGULAMASI*

Doç.Dr. Haluk BENGÜ**

Ece BERBER***

Örnek Olay İncelemesi
(Case Analysis)

Muhasebe ve Vergi
Uygulamaları Dergisi
Temmuz 2016; 9 (2): 111-148

Öz

Türkiye’de iç denetim, son yıllarda hızla gelişmekte olan bir faaliyettir. Önceleri özel sektörde daha yaygın olan iç denetim, artık kamu sektöründe de hızla gelişmeye başlamıştır. Bu hızlı gelişimin en büyük nedenlerinden biri, 1999 yılı itibarıyla müzakerelerin başladığı Avrupa Birliğine uyum standartlarına gereğidir. Yapılan çalışmalarla kamu sektöründe iç denetim resmi olarak, 24.12.2003 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanan 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol kanunuyla başlamıştır. Bu kanun sayesinde ülke geneli tüm kamu kurum ve kuruluşlarında esaslı bir iç denetim birimi yapılandırması öngörülmüştür. Yapılandırılan bu iç denetim birimlerindeki iç denetçiler tarafından hazırlanan üç yıllık plan ve bir yıllık program ile denetim faaliyetlerini gerçekleştirmeleri istenmiştir.

Çalışmada kamu iç denetim faaliyetlerinin yönetilmesi ve kamu iç denetiminde üç yıllık plan ve yıllık program hazırlanması uygulaması yapılarak bu doğrultuda bilgi verilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Denetim, İç Denetim, Kamuda İç Denetim, 5018 Sayılı Kanun Gereği İç Denetim, Kamu İç Denetiminde Plan ve Program Hazırlanması

JEL Kodları: H3, H10, H50, H83

* Makalenin gönderim tarihi: 30.01.2016; Kabul tarihi: 16.02.2016

** Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü Muhasebe-Finansman ABD Öğretim Üyesi, halukbengu@gmail.com

*** Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Muhasebe-Finansman Programı Yüksek Lisans Öğrencisi, eceberber_@hotmail.com

MANAGEMENT OF INTERNAL AUDIT PROCEDURES, PLAN PROGRAM PREPARATION STAGES AND APPLICATION

ABSTRACT

Internal audit in Turkey is an in-house checking activity which has developed recently. Previously more prevalent in private sector, internal audit has now been developing in the public sector, too. One of the major reasons for this quick development is the compliance with the European Union standards for which negotiations started in 1999. According to these compliance standards, Turkey must establish an effective internal audit unit in public institutions, where auditors with relevant expertise must be employed. Internal audit officially started with the Law on Financial Management and Checking of Public Institutions, with the number 5018, which was published in the Official Gazette dated 24.12.2003. Pursuant to this law, a strong internal audit unit should be structured in all public institutions and agencies across the country. These units are supposed to conduct the audits through the quarterly plans and a yearly program, prepared by auditors in these newly structured internal audit units. In this study, an application on management of internal audit procedures in public and preparation of a three-year plan and yearly program is tried to be done and informed.

Keywords: Audit, Internal Audit, Public Audit, Internal Audit Act 5018, Plan and Programme Preparation in Public Internal Audit

JEL Codes: H3, H10, H50, H83.

1. GİRİŞ

İşletmelerin her geçen gün “daha az maliyet, daha çok kar” gayesiyle hareket ettiği dünyada, daha az hatalarla adımlar atabilmek ve kararlar verebilmek için etkili bir yönetime ihtiyaç duyarlar. Etkili yönetim düzen kurulmuş bir denetim ve kontrol mekanizmasına sahip olmalıdır. Bu sayede alınacak kararlar daha düzgün bir zemine oturtularak daha az hata ihtimalli olacaktır. Bu kontrol mekanizması denetim ve iç denetimle sağlanır. İşletmede kurulan etkin denetim mekanizması sayesinde olası hatalar tercih aşamasında engellenir. Denetim ve iç denetim ne kadar tarafsız ve bağımsız olursa o kadar güvenilir sonuçlar verir. Bu yüzden denetim faaliyetinin önemi ve gereği otoriteler tarafından göz ardı edilmiş, bu amaç için seçkin kurumlar kurularak belli standartlar getirilmiştir.

Dünyada iç denetimin kurulması ve geliştirilmesi için kurulan seçkin kurumlardan biri olan Uluslararası İç Denetçiler Enstitüsü'nün (The Institute of Internal Auditors-IIA) tanımına göre iç denetim, "bir kurumun faaliyetlerini gerçekleştirmek ve değer katmak gayesiyle yapılan bağımsız ve tarafsız güvence ve danışmanlık faaliyetidir". Bu tanım baz alındığında iç denetim faaliyetinin kurumun faaliyetlerine danışmanlık ve güvence sağladığı söylenebilir. Bu durum iç denetim sisteminin günümüz dünyasında düşünüldüğünde bir kurumun olmazsa olmazlarından biri olduğunu göstermektedir. Türkiye, iç denetim sisteminin dünyada hızla gelişmesine kayıtsız kalmamış zamanla öncelikle köklü firmalarda iç denetim birimleri kurulmuştur. Sonrasında da iç denetim birimleri diğer tüm özel işletmelerde yaygınlaşmaya başlamıştır.

Kamu sektöründeki hesap verilebilme anlayışından yola çıkarak, 1999 yılı itibariyle Helsinki Zirvesi'yle başlayan Avrupa Birliği müzakereleri gereğince, Avrupa Birliği'nin Türkiye'deki kamu kurum ve kuruluşlarında etkili bir iç denetim birimi kurulması isteği üzerine Türkiye'de kamu kuruluşlarında iç denetim birimi yapılandırılmaları başlamıştır. Kamu kurum ve kuruluşlarında istihdam edilmek üzere ilk iç denetçi atamaları, 5436 sayılı Kanunla kamuda denetim (muhasabe denetmeni, vergi denetmeni vb) tecrübesi bulunan personellerden yapılmıştır.

Kamu sektöründe iç denetçilerin atanmasının ardından bir sonraki adım, bünyesinde iç denetim birimi kurulan kamu kurumunun ne şekilde denetleneceğinin belirlenmesi olmuştur. Bu bağlamda Maliye Bakanlığı tarafından Türkiye'de kamu iç denetiminin gelişimi için kurulan İç Denetim Koordinasyon Kurulu (İDKK) kurulmuştur. İç Denetim Koordinasyon Kurulu, 5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu baz alarak kamu iç denetimi standartlarını belirlemiş ve denetimin nasıl yapılacağını, hangi aşamalarda hangi kurallara uyulacağını standartlaştırmıştır. Bu standartları resmi internet sitesi olan www.iddk.gov.tr'de açıkladığı "Kamu İç Denetim Rehberi" ile tüm kamuoyuna duyurmuştur. Kamu İç Denetim Rehberinin yayınlanmasıyla, kamu sektöründe iç denetim sistemi belli şartlar ve standartlarla kurulmaya başlanmıştır.

Çalışmada Kamu İç Denetim Rehberi baz alınarak iç denetim plan ve program hazırlanması hakkında bir uygulama yapılmıştır. Çalışmanın uygulama kısmında öncelikle, kamu iç denetimi faaliyetlerinin yönetilmesinde İDKK tarafından yayınlanan, denetçinin uyması gereken kurallar ve bu kurallar doğrultusunda denetçinin plan hazırlarken kullanması gereken teknikler anlatılmıştır.

Uygulamada kamu iç denetiminde plan ve program hazırlama yedi aşamada oluşmaktadır. Bu aşamalar sırasıyla şöyledir:

1. Aşama: Yapısal risk kriterleri tanımı
2. Aşama: Risklerin ağırlığı
3. Aşama: Risk analizi
4. Aşama: Birinci risk sıralaması
5. Aşama: İkinci risk sıralaması
6. Aşama: Üç yıllık planın hazırlanması
7. Aşama: Bir yıllık programın hazırlanması

Söz konusu uygulamada, üç yıllık plan hazırlanmasında bu yol haritası sırasıyla takip edilecektir. Böylece altıncı aşamanın sonunda süreç odaklı üç yıllık plan elde edilecektir. Elde edilen bu plana dayanarak, her yıl Aralık ayında hazırlanarak birim amirine sunulması gereken denetçinin bir yıl boyunca kaç gün, hangi birimde denetim yapacağına dair program düzenlenecektir. Düzenlenen program birim amirinin imzasına sunulurken yürürlüğe konulacak ve denetim faaliyetleri söz konusu yıl için 1 Ocak itibariyle başlayacaktır.

2. KAMUDA İÇ DENETİM FAALİYETLERİNİN YÖNETİLMESİ

Uluslararası İç Denetim Standartları ve Kamu İç Denetim Standartları; iç denetimin kuruma yapacağı katkının artırılması amacıyla, iç denetim faaliyetinin yönetimine özel bir önem vermiş ve iç denetim yöneticilerine özgü ayrı standartlar belirlemiştir. Atanan iç denetçi sayısı üç ve üzerinde olan kurumlarda direkt üst yöneticiye bağlı iç denetim birimi başkanlıklarının kurulması gereklidir. Bu durum, 5018 sayılı Kanun, Yönetmelik ve Kamu İç Denetim Standartlarının yeterli ve etkin bir şekilde uygulanmaya başlanması ve devam ettirilebilmesi açısından önemlidir (tarim.gov.tr, 01.06.2014).

İç denetim birimi başkanlığı kurulan kurumlarda, iç denetçilerden birisi üst yönetici tarafından iç denetim birimi başkanı olarak görevlendirilir. İç denetim uygulamalarının yönetiminden iç denetim birimi başkanı sorumludur. İç denetim faaliyetini, kurum faaliyetlerine değer katacak şekilde yönetmek ve bu görevi yerine getirirken de Kamu İç Denetim Standartlarına en üst düzeyde uyumu sağlamakla yükümlüdür (tarim.gov.tr,01.06.2014).

İç denetim mevzuatının gereklerinin yerine getirilmesi kapsamında iç denetim birimi başkanının başlıca görev ve sorumlulukları aşağıda özetlenmiş olup, rehberin ilgili bölümlerinde de süreçteki başka görevlerine yer verilmiştir. İç denetim birimi başkanının başlıca görev ve sorumlulukları: Uygun planlama ve kaynak yönetimi yapmak, etkili bir iletişim yöntemi kurmak, politika ve prosedürleri belirlemek, sürekli mesleki gelişimini sürdürmek,

tarafsız ve bağımsızlığını korumak, kalite ve güvence geliştirme programını düzenlemek, kapsamlı görüş oluşturmak, dönemsel raporlama yapmak ve iç denetim faaliyet raporunu hazırlamaktır. (idkk.gov.tr, 20.05.2014).

2.1. Planlama ve Kaynak Yönetimi

Tüm denetim çalışmalarında olduğu gibi iç denetim faaliyetlerinin yürütülmesinde de etkili bir kaynağa ihtiyaç vardır. Bu gereklilik Kamu İç Denetimi Standartlarında da belirtilmiştir. İç denetim planının hazırlanmasında iç denetim biriminden sorumlu kişiler görev almalıdır (idkk.gov.tr, 20.05.2014).

İç denetim biriminin sorumlusu olarak, iç denetim birimi başkanı üst düzey yöneticilerinde görüşünü alarak iç denetçilerin aktif katılımıyla denetim stratejisini belirler iç denetim planını ve iç denetim programını hazırlar.

İç denetim birimi başkanı iç denetim planında bulunan denetim alanları için gereken kaynak ihtiyacını saptar. Mevcut iç denetçi sayısı ve yetkinlikleri yeterli değilse ihtiyaç duyulan kaynak ve eğitimler ile kaynak sınırlamalarının olası etkileri üst yöneticiye sunulacak iç denetim planı metninde gösterilir (icdenetim.beun.edu.tr, 12.06.2014)

2.2. İletişim

İç denetim faaliyetinin verimli bir şekilde gerçekleştirilebilmesi için, iç denetim birimi başkanının; planlama, bulguların geliştirilmesi, sonuçların raporlanması ve izlenmesi, mesleki gelişimin sağlanması gibi iç denetimin tüm aşamalarında katılımcı bir yönetim anlayışını benimsemesi gereklidir. Bu yüzden, iç denetim biriminin içinde verimli bir takım çalışması ortamı oluşturulmalı ve iç denetçiler arasında bilgi akışının serbestçe gerçekleşmesi sağlanmalıdır. İç denetim birimi içinde periyodik toplantılar düzenlenmesi, bilgilerin paylaşımı için ortak alanlar oluşturulması, taslak denetim bulguları ve önerilerinin ilgili denetim ekibi ve iç denetim birimi başkanı arasında tartışılması, denetim tecrübelerinin paylaşılması gibi uygulamalar, birim içi iletişimi güçlendiren faaliyetlere örnektir (idkk.gov.tr, 20.05.2014).

2.3. Politika ve Prosedürler

İç denetim birimi başkanı, iç denetim mevzuatına aykırı olmamak şartıyla, iç denetim faaliyetinin kuruma değer katma fonksiyonunu daha etkili bir şekilde yerine getirebilmesi ve Kamu İç Denetim Standartlarına uyum düzeyinin artırılması amacıyla, gerekli gördüğü konularda politika ve prosedürler belirleyebilir. İç denetim birimi başkanının, politika ve prosedürlerin belirlenmesinde iç denetçilerin de görüşlerini alması ve bunları ortak bir kararla benimsemesi esastır. İç denetim birimi başkanı, söz konusu politika ve prosedürleri ayrı ayrı belirleyebileceği gibi, iç denetim yönergesinde de bu konuları ele alabilir(idkk.gov.tr, 20.05.2014).

2.4. Sürekli Mesleki Gelişim

İç denetçiler, hali hazırda var olan bilgi ve becerilerini sürekli meslekî gelişim kapsamında daha da arttırabilmek ve güçlendirmekle yükümlüdür. İç denetim birimi başkanı, iç denetçilerin mesleki gelişiminin sağlanması için gerekli kaynakları sağlayarak iç denetçilerin mesleki yeterliliklerini korumada katkıda bulunmalıdır. Özellikle iç denetim planında yer alan yüksek ve orta riskli alanların denetimi için gerekli olan eğitimlere yönelik kaynak ayrılmasına önem verilmeli ve ihtiyaç duyulan eğitim programlarının uygulanması sağlanmalıdır (tarim.gov.tr 01.06.2014).

2.5. Bağımsızlık ve Tarafsızlık

İç denetim faaliyetinin planlanması, yürütülmesi, raporlanması ve izlenmesi süreçlerinde iç denetim faaliyeti tamamen bağımsız olmak zorundadır. Fonksiyonel bağımsızlık olarak ifade edilen bu bağımsızlık, iç denetim biriminin idari olarak bağımsız olduğu şeklinde anlaşılmalıdır. İç denetim biriminin idari olarak üst yöneticiye bağlı olması, fonksiyonel bağımsızlığın ihlali anlamına gelmemektedir. Buna göre fonksiyonel bağımsızlık aşağıdaki unsurları içermektedir (icdenetim.erciyes.edu.tr, 02.06.2014):

- İç denetim birimi doğrudan üst yöneticiyle ilişkili olmalıdır. Kurumun organizasyon şemasında iç denetim birimi direkt olarak üst yöneticiye bağlı gösterilmelidir.
- Denetlenen birim yöneticileri ile iç denetim arasında üst yönetici tarafından denge kurulması şarttır.
- İç denetim biriminin, yönetim aksini düşünüyorsa dahi, riskli olarak değerlendirdiği her bir alanı denetleyebilmesinin önünde hiçbir engel bulunmamalıdır.

İç denetim faaliyetinin güvenilirliği ve nesnelliği, faaliyetin etkili olmasında en önemli unsurlardandır. İç denetim faaliyetinin güvenilirliğinin ve nesnelliğinin sağlanabilmesi için, görevin yürütülmesi sırasında iç denetçinin tarafsızlığının korunmasına önem gösterilmeli ve tarafsızlığın bozulabileceği bir durumun ortaya çıkması halinde de ilgili iç denetçi konuyu derhal iç denetim birimi başkanına bildirmelidir (yok.gov.tr, 26.01.2016).

2.6. Kalite ve Güvence Geliştirme Programı

İç denetim birimi başkanı, iç denetim faaliyetlerinin Kamu İç Denetim Standartlarına ve Meslek Ahlak Kurallarına uygun olarak yürütülmesinden sorumludur. İç denetim birimi başkanı, İDDK tarafından yürürlüğe konulan İç Denetim Kalite Güvence ve Geliştirme Programına uygun olarak kendi kalite güvence ve geliştirme programını hazırlar ve uygular (mersin.edu.tr, 02.06.2014).

İç denetim birimi başkanı, kalite güvence ve geliştirme programının sonuçlarını düzenli olarak üst yöneticiye bir rapor olarak sunar. Ayrıca bu çalışmaların sonuçlarına, iç denetim faaliyet raporlarının ilgili bölümünde yer verilir. İç değerlendirme kapsamında hazırlanan dönemsel gözden geçirme raporları ile eylem planının birer nüshası bir ay içinde İDKK'ye gönderilir (mersin.edu.tr, 02.06.2014).

2.7. Kapsamlı Görüşün Oluşturulması

Denetim görevi sonucunda oluşan denetçi görüşünün haricinde, iç denetim birimi başkanının, belli bir dönem için, denetim görevleri ve diğer faaliyetlerin sonuçlarını baz alarak oluşturduğu profesyonel değerlendirmeler doğrultusunda kapsamlı görüş verebilmesi imkan dahilindedir. Kurum düzeyinde risk yönetimi faaliyetleri hususunda görüş beyan edebilmesi için, denetim görevlerinin bu görüş öncesinde tamamlanmış olması ve denetim sonuçlarının kurumun tamamı hakkında fikir verecek düzeyde olması şarttır. Bu denetimler neticesinde elde edilen bilgi ve bulgular göz önünde tutularak bir görüş oluşturulmalıdır (icdenetim.beun.edu.tr, 2.06.2014)

Kapsamlı görüş, belirli bir zaman aralığı için (örneğin aylık olarak) oluşturulur ve üst yönetime sunulur. Bu görüş, denetim ve danışmanlık görevleri neticesinde edinilen sonuçlar ve dış denetim faaliyetleri sonuçlarından elde edilen verilerle oluşturulur (idkk.gov.tr, 2.06.2014)

İç denetim birimi başkanı, kapsamlı bir görüş verirken şu noktaları dikkate almalıdır;

- Görüşün ne amaçla kullanılacağı,
- Görüşün hangi dönemde açıklanacağı,
- Görüşün içeriği ve kapsamı,
- Görüşün oluşturulmasında hangi kriterlerin kullanıldığı,
- Kurum tarafından, görüşün açıklanmasında yararlanılan sınıflandırma ifadeleriyle ne kastedildiği,
- Planlanan çalışma programıyla kıyaslandığında görevin yürütülmesi sırasında oluşan sınırlandırmalar,
- Denetim çalışması ve denetim kanıtlarının talep edilen görüşü destekleme yeterliliği

2.8. Dönemsel Raporlama

İç denetim birimi başkanı, iç denetim biriminin performansına ilişkin olarak üst yöneticiye dönemsel raporlar sunar. Dönemsel raporlarda, denetim ve danışmanlık faaliyetleri ile izleme sonucunda elde edilen bulgu-

lar doğrultusunda şu konulara yer verilmelidir (icdenetim.erciyes.edu.tr, 02.06.2014).

- Bir önceki dönemden dönemsel raporlama tarihi kadar gerçekleştirilen denetim ve danışmanlık faaliyetleri hususunda bilgiler ve varsa programdan sapmanın sebepleri.
- Dönemsel raporlama dönemindeki denetim ve danışmanlık faaliyetleri sonucunda tespit edilen önemli bulgular ve tavsiyeler.
- Üzerinde hemfikir olunmasına rağmen birim yöneticileri tarafınca süresi içinde gereği yerine getirilmeyen bulgu ve öneriler.
- Gereği yerine getirilmeyen bulgularla alakalı risklerin birim yöneticileri tarafından üstlenildiği bilgisi.
- Birim yöneticileri tarafından üstlenilen risklerin kurum tarafından kabul edilmemesi gerektiği düşünülenlere ilişkin değerlendirme.
- Kurumsal yönetim, risk yönetimi ve kontrol sorunlarına ilişkin bilgiler.

Dönemsel raporların sıklığı üst yöneticinin beklentilerine bağlıdır. Fiilen görev yapan iç denetçi sayısı üçten az olan iç denetim birimlerinde yılda bir defa raporlama yapılması yeterli olabilir.

3. PLAN VE PROGRAMIN HAZIRLANMASI

İç denetimde planlama üç yıl için yapılır. Üç yıllık planlama süreci sırasıyla; denetim evreninin belirlenmesi, makro risk değerlendirmesi, denetim alanlarının belirlenmesi ve önceliklendirilmesi, iç denetim plan ve programlarının hazırlanması ve onaylanması aşamalarından oluşur (icdenetim.akdeniz.edu.tr, 02.06.2014).

3.1. Denetim Evreninin Belirlenmesi

Denetim evreni, kurumun ilgili mevzuatı kapsamında yürütülen faaliyet, süreç, proje vb. alanlarının tümünü kapsar. Denetim evreninde bulunan tüm faaliyetlerin/süreçlerin/projelerin planlama sürecinde risk değerlendirmesine tabi tutulması gereklidir (idkk.gov.tr, 02.06.2014)

Denetim evreninin sağlıklı bir şekilde tanımlanabilmesi için atılması gereken ilk adım, kurumun organizasyon yapısının ve her bir birimin yürüttüğü faaliyet, süreç ve proje envanterinin ortaya konulmasıdır. Organizasyon yapısı içinde yer alan birimlerin, görev, yetki ve sorumluluklarının anlaşılabilmesi için, birimlerin faaliyet alanlarını düzenleyen mevzuat, hizmet envanteri ve varsa tanımlanmış süreçler ile iş akışları incelenmelidir. Birimler tarafından fiilen yürütülmekle birlikte, mevzuatta karşılığı bulunmayan faaliyetlerin belirlenebilmesi için, bu birimlere özgü plan, program ve raporların incelenmesinin yanı sıra, ilgili yöneticiler ve personelle görüşmeler

yapılması da faydalı olacaktır (idkk.gov.tr, 02.06.2014).

Denetim evreninin hazırlanmasında süreç bazlı yaklaşım esas olup, bu doğrultuda kurumun stratejik planı ekinde yer alan görev tanımlarından, hizmet envanterlerinden ve iç kontrol çalışmaları kapsamında geliştirilen süreç envanterlerinden de yararlanılması, denetim evreninin doğru tanımlanmasına yardımcı olacaktır (marmara.edu.tr, 02.06.2014)

Kurum organizasyon yapısının ne düzeyde ele alınacağına karar verme yetkisi iç denetim birimi başkanındadır. Bu çerçevede, bakanlık olarak örgütlenen bir kurumda daire başkanlıkları düzeyinde bir çalışma yeterli iken, genel müdürlük olarak örgütlenen bir kurumda ise şube müdürlüğü bazında envanter çalışması gerekebilir. İç denetim birim başkanının karar vermesi gereken bir diğer husus da, faaliyet, süreç veya projelerin hangi detayda denetim evrenine dâhil edileceğidir. Zaman içinde denetimler yapıldıkça denetlenebilir alanlarda yapılan güncellemelerle denetim evreni daha belirgin ve tutarlı hale gelir (yok.gov..tr, 26.01.2016).

3.2. Makro Risk Değerlendirmesi

Denetim önceliklerinin belirlenmesi amacıyla, denetim evreninde bulunan her bir faaliyet/süreç/proje iç denetim birimleri tarafından, stratejik planda yer alan amaç ve hedeflerle üst yönetici ve üst düzey yöneticilerin görüşleri de göz önünde bulundurularak, risk faktörleri doğrultusunda değerlendirilmeye tabi tutulur. Doğrudan riskleri arttırdığı veya azalttığı düşünülen faktörler, faaliyet/süreç/projenin risk düzeyinin belirlenmesinde kullanılır ve somut açıklamalarla kayıt altına alınır (idkk.gov.tr, 06.06.2014).

Risk analizine, denetim evreninde bulunan faaliyet/süreçlerin değerlendirilmesinde kullanılabilecek yapısal risk faktörlerinin saptanmasıyla başlanır. Yapısal risk, mevcut kontroller ve tedbirler haricinde bakıldığında kurumların mevcut yapısından veya yürütülen faaliyetin doğasından kaynaklanan risktir. İç denetim birimleri tarafından kullanılması önerilen risk faktörleri; (1) karmaşıklık, (2) yapısal değişiklikler, (3) mali etkiler, (4) sosyal etkiler, (5) itibar etkileri, (6) yönetimin hassasiyeti ve (7) önceki denetim sonuçları şeklindedir. Ancak iç denetim birimleri, kurumlarının faaliyetlerinin özellik ve niteliklerine göre farklı risk faktörleri belirleyebilir ve uygulayabilirler. Faaliyet/süreçlerin değerlendirilmesinde kullanılabilecek yapısal risk faktörleri de, olasılık ve etki faktörleri şeklinde sınıflandırılabilir. Risk faktörlerinin bu şekilde sınıflandırılmasına yönelik Tablo 1'de bir örnek verilmiştir (idkk.gov.tr, 06.06.2014).

Tablo 1: Etki ve Olasılık Faktörü Örnekleri

Etki Faktörü	Olasılık Faktörü
Mali Etki	Karmaşıklık
Sosyal Etki	Yapısal Değişiklikler
İtibar Etkisi	Önceki Denetim Sonuçları

Risk değerlendirmelerinin; kurumun kendi faaliyet alanıyla uyumlu, basit olmak ve üçten az olmamak kaydıyla en uygun miktarda risk faktörü kullanılarak yapılması gereklidir. Kullanılan tüm risk faktörleri göz önünde tutularak değerlendirilen faaliyet/sürece ilişkin tek bir risk puanı belirlenmelidir. Bir risk faktörüyle ilgili olarak elde yeterli veri bulunmadığında ya da yanıltıcı olması muhtemel bilgiler bulunduğu, söz konusu risk faktörü o faaliyetle ilgili olarak değerlendirilmelidir. Denetim evrenindeki tüm faaliyet/süreçler üzerinde, aynı risk faktörleri kullanılarak bir değerlendirme yapılabileceği gibi, denetim evrenindeki bir faaliyetle ilgili risk değerlendirmesi yapılırken farklı risk faktörleri kullanılması ve risk düzeyinin bu şekilde belirlenmesi de imkan dahilindedir (www.csb.gov.tr, 08.06.2014).

4. UYGULAMA

Çalışmanın bu kısmında iki adet iç denetçi bulunduran bir devlet üniversitesinde kamu iç denetiminde plan ve program hazırlama uygulaması yapılmaktadır. Söz konusu uygulamada kamu iç denetim planı 2015, 2016 ve 2017 yıllarını kapsarken, plan sadece 2015 yılını kapsamaktadır. Bu uygulamada, "Kamu İç Denetim Plan Program Hazırlama Rehberi" ne göre plan ve program hazırlanmıştır.

4.1. Yapısal Risklerin Tanımı

Yapısal Risklerin Tanımında risk faktörleri sınıflandırılmıştır. Kamu iç denetimi rehberine göre 10 adet olması gereken risk faktörleri aşağıda şekli ile ele alınmıştır:

- i. Karmaşıklık
- ii. Yapısal Değişiklik
- iii. Mali Etkiler
- iv. Sosyal Etki
- v. İtibar Etkisi
- vi. Yönetim Hassasiyeti
- vii. Önceki Denetim Sonuçları
- viii. Usulsüzlük ve Yolsuzluk
- ix. Bilgi Teknoloji Kullanımı
- x. İşlem Hacmi

Ancak bu uygulamada sadece 5 risk faktörü kullanılmıştır. Risk faktörlerinin tamamının alınmama nedeni, tüm risk faktörlerinin manuel olarak yapılan bu uygulamada ele alınmasının zor olması ve uygulamayı karmaşıklaştırmasından dolayı inisiyatif kullanılarak 5 önemli risk faktörü alınmış ve tanımlanmıştır. Uygulamada kullanılacak olan risk faktörleri tanımları ve açıklamalarıyla beraber Tablo 2’de yer almaktadır.

Tablo 2: Risk Faktörleri Tablosu

RİSK FAKTÖRLERİ TOBLOSU				
Sıra No	RİSK FAKTÖRÜ	FAKTÖR TÜRÜ	TANIM	YAPISAL RİSK KRİTERLERİNİN TANIMI
1	Karmaşıklık	Olasılık	İdarenin faaliyetlerinin veya bu alandaki mevzuatın karmaşıklığı, kontrollerin uygulanmasını zorlaştırarak hata yapma olasılığını artırıp artırmadığını değerlendirmek için kullanılır.	<ul style="list-style-type: none"> • Kontrol ve yetkilendirme limitlerine yakın seviyede fazla sayıda işlem bulunmaktadır. • Konu, kişi ve birimler itibariyle uygun görev dağılımı yapmayan ve görevler ayrılığı ilkesini ihlal eden organizasyon yapısı bulunmaktadır. • Sık sık hatalar ortaya çıkmakta ve bunların düzeltilmesine yönelik yoğun çalışmalar yapılmaktadır. • Denetlenen alanın veya birimin iş/görev sahasının başka birim ya da kuruluşlarla ilişkileri nedeniyle koordinasyon eksikliği bulunmaktadır. • Çok sayıda yasal düzenlemenin olması nedeniyle mevzuat doğru bir şekilde anlaşılamamaktadır.
2	Yapısal Değişiklikler	Olasılık	Yeni birim ve faaliyetler, yeniden yapılandırma projeleri, organizasyon ve insan kaynaklarındaki önemli değişiklikler nedeniyle hataların yaşanması olasılığını değerlendirmek için kullanılır.	<ul style="list-style-type: none"> • Olağandışı faaliyet ve işlemler ortaya çıkmıştır. • Organizasyon ve insan kaynaklarında önemli değişiklikler yaşanmıştır. • Yeni birim ve faaliyetler ile yeniden yapılandırma projeleri vardır.
3	Mali Etkiler	Etki	Faaliyette bir hata ile karşılaşılacağına ortaya çıkabilecek mali kayıpların büyüklüğünü değerlendirmek için kullanılır.	<ul style="list-style-type: none"> • Büyük tutarlı harcama, tahsilat ve alacaklar bulunmaktadır. • Büyük bir bütçe kullanılmaktadır. • Resmi olarak uygulanması öngörülen ancak etkisiz veya maliyeti sağlayacağı faydadan yüksek olan prosedürler bulunmaktadır. • Yetki dağılımı; varlıklar, yükümlülükler, alacaklar, ödemeler ve harcamalar üzerinde etkili bir kontrol oluşturulmasında yetersizdir.
4	İtibar Etkisi	Etki	Faaliyette bir hata ile karşılaşılacağına idarenin paydaşları nezdinde itibarını zedeleyebilecek hususları değerlendirmek için kullanılır.	<ul style="list-style-type: none"> • Yanlış veya hatalı bilgiler ve uygulamalar nedeniyle kamuoyu nezdinde güven kaybı söz konusudur.
5	İşlem Hacmi	Olasılık	İşlem hacminin büyüklüğü karşısında personel sayısı yetersizliğinin, hata yapma olasılığını artırıp artırmadığını değerlendirilmesi için kullanılır.	<ul style="list-style-type: none"> • Personel sayısına göre işlem hacmi çok fazladır. • Yeterli tecrübeye sahip olmayan personel yüksek işlem hacmine sahip alanlarda istihdam edilmektedir. • İşlemlerin/projelerin başlama ve bitiş tarihleri arasında geçen süreler kabul edilebilir düzeyin üzerindedir.

4.2. Risklerin Ağırılığı

Tablo 2’de ele alınan 5 risk kriterinin risk dereceleri tablo 3’de sıralanmıştır. Tablo 3’e göre, denetçinin inisiyatifine göre, bir birim açıklanan risk kriterindeki tüm koşulları sağlıyorsa 5, daha azını sağlıyorsa şiddetine göre 5 ten daha düşük bir risk puanı verilmelidir. Risklerin ağırılığı bölümünde, elde edilmesi gereken bir diğer veri risk yüzdeleridir. Risk yüzdeleri belirlenirken, denetçi tarafından daha önemli görülen faktörden daha az önemli görülen risk kriterine kadar yüzde puan dilimleri ayırılır. Ağırlık yüzdesi bölümü toplamda %100 olmalıdır.

Uygulamada, mali etkiler faktörü denetçi tarafından daha öncelikli görüldüğü için en yüksek risk yüzdesi olan %30, mali etkiler için uygun bulunmuştur. İşlem hacmi ve itibar etkisi aynı derecede riskli görüldüğünden bu faktörler için aynı miktar risk yüzdesi uygun bulunmuştur. Yapısal değişiklikler ve karmaşıklık etkileri, diğer üç faktöre nazaran daha az önem arz ettiği için %15’lik risk ağırılığı uygun bulunmuştur.

Tablo-3: Kullanılan Risk Kriterleri ve Değerlendirme Ölçeğinin Tanımlanması

KULLANILAN RISK KRİTERLERİ VE DEĞERLENDİRME ÖLÇEĞİNİN TANIMLANMASI				
	RİSK KRİTERLERİ	AÇIKLAMA	Katsayılar	AĞIRLIK (%)
1	Karmaşıklık	<ul style="list-style-type: none"> • Kontrol ve yetkilendirme limitlerine yakın seviyede fazla sayıda işlem bulunmaktadır. • Konu, kişi ve birimler itibarıyla uygun görev dağılımı yapmayan ve görevler ayrılığı ilkesini ihlal eden organizasyon yapısı bulunmaktadır. • Sık sık hatalar ortaya çıkmakta ve bunların düzeltilmesine yönelik yoğun çalışmalar yapılmaktadır. • Denetlenen alanın veya birimin iş/görev sahasının başka birim ya da kuruluşlarla ilişkileri nedeniyle koordinasyon eksikliği bulunmaktadır. • Çok sayıda yasal düzenlemenin olması nedeniyle mevzuat doğru bir şekilde anlaşılamamaktadır. 	5	15
			4	
			3	
			2	
			1	
2	Yapısal Değişiklikler	<ul style="list-style-type: none"> • Olağandışı faaliyet ve işlemler ortaya çıkmıştır. • Organizasyon ve insan kaynaklarında önemli değişiklikler yaşanmıştır. • Yeni birim ve faaliyetler ile yeniden yapılandırma projeleri vardır. 	5	15
			4	
			3	
			2	
			1	
3	Mali Etkiler	<ul style="list-style-type: none"> • Büyük tutarlı harcama, tahsilat ve alacaklar bulunmaktadır. • Büyük bir bütçe kullanılmaktadır. • Resmî olarak uygulanması öngörülen ancak etkisiz veya maliyeti sağlayacağı faydadan yüksek olan prosedürler bulunmaktadır. • Yetki dağılımı, varlıklar, yükümlülükler, alacaklar, ödemeler ve harcamalar üzerinde etkili bir kontrol oluşturulmasında yetersizdir. 	5	30
			4	
			3	
			2	
			1	
4	İtibar Etkisi	<ul style="list-style-type: none"> • Yanlış veya hatalı bilgiler ve uygulamalar nedeniyle kamuoyu nezdinde güven kaybı söz konusudur. 	5	20
			4	
			3	
			2	
			1	
5	İşlem Hacmi	<ul style="list-style-type: none"> • Gelişime açık alanlar bulunmaktadır. • Üst yönetici bu faaliyetle ilgili ciddi sorunlar yaşadığını belirtmiştir. • Plansızlık ya da planlamadaki yetersizlikler bulunmaktadır. • Politika ve faaliyetleri etkileyecek konumda bulunan personelin, kendi aralarında veya idare ile aralarında çıkar çatışmaları bulunmaktadır. • Yöneticileri, birim faaliyetlerinden haberdar edecek geribildirim mekanizmalarının yokluğu veya yetersizliği söz konusudur. 	5	20
			4	
			3	
			2	
			1	

4.3. Risklerin Analizi

Denetim evreninde bulunan faaliyet, süreç, alt süreç, projelerden her biri denetim alanı olarak belirlenebileceği gibi, birbirleriyle ilişkili olanlar birleştirilerek de denetim alanları oluşturulabilir. Denetim alanlarının oluşturulmasında, denetim konusunda kendi içinde tutarlı bir bütün olarak ele alınmasına dikkat edilmelidir (selcuk.edu.tr, 09.06.2014).

Denetim alanlarının oluşturulmasında göz ardı edilmemesi gereken başka bir konuda denetim alanlarına ayrılacak muhtemel sürelerdir. Aynı büyüklükteki denetimlerin birbirlerine yakın sürede tamamlanması ve denetim kaynağının optimum düzeyde kullanılması için denetim alanları, “küçük”, “orta” ve “büyük” ölçekli olarak sınıflandırılır (selcuk.edu.tr, 09.06.2014).

Denetim ölçeği belirlenirken şu hususlara da dikkat edilir:

- Risk düzeyi yüksek olan denetim alanlarında daha fazla araştırma yapılması gerekeceği ve bunun da denetim süresini uzatacağı durumu göz önünde tutulmalıdır.
- Bir denetim alanı için birden fazla denetim türü uygulanması planlanıyorsa, bu durumda da denetim süresi artacak ve ölçek büyüyecektir.

Birden fazla faaliyet/sürecin birleşmesiyle oluşturulan bir denetim alanının risk puanı, her bir faaliyet veya sürecin risk puanının ağırlıklı aritmetik ortalaması alınarak hesaplanır. Örneğin bir denetim alanı içinde dört faaliyet bulunuyorsa ve bu faaliyetler denetim alanının içerisinde eşit ağırlığa sahipse, söz konusu denetim alanının risk puanı, bu dört faaliyetin risk puanlarının aritmetik ortalaması alınmak suretiyle hesaplanır (idkk.gov.tr, 09.06.2014).

Risklerin analizi aşamasında öncelikle denetim evreni olan idari bilimlerin tamamı burada bir sütun boyunca listelenir. Bir önceki aşamada seçilen beş risk kriteri sütunların başına yazılır. Her risk kriteri için; kriter puanı, ağırlık ve risk puanı bölümleri bulunur. Risklerin ağırlığı bölümünde belirlenen katsayı kriter puanı bölümüne yazılır. Yine risklerin ağırlığı bölümündeki ‘ağırlık’ bölümünde belirlenen yüzde, ‘risk analizi’ bölümündeki ağırlık sütununa yazılır. Bu iki değer çarpımının sonucu risk puanını verir. Beş risk faktörü içinde aynı işlem tamamlandıktan sonra beş risk puanı da toplanarak o birim için toplam risk puanı bulunur. Denetim evreninde bulunan birimlere sınıflandırmada bir karışıklık yaşanmaması amacıyla bir haneli, iki haneli ve üç haneli numaralar verilir. Bu uygulamada, bir haneli birimler faaliyetleri, iki haneli birimler süreçleri, üç haneli birimler ise projeleri temsil eder. Örneğin,

1. Genel Sekreterlik = Faaliyet 1.1. Senato ve Kurul Sekreteryası İşlemleri = Süreç 1.1.1. Senato İşlemleri = proje

Bu uygulama, süreç denetimi üzerine yapıldığı için projelerin bulunduğu satırlarda risk puanları toplanarak toplam risk puanları elde edilmiştir. Sonrasında proje risk puanlarının ortalamaları alınarak süreç risk puanları elde edilmiştir. Denetçiye daha net bir görüş oluşturmak amacıyla ilerde kullanılmayacak dahi olsa bir faaliyete ait süreçlerin risk puanlarının ortalaması alınarak faaliyetlerinde risk puanı saptanmıştır. Bu uygulama tablodaki bu veriler üzerinden şöyle örneklendirilebilir:

Faaliyet birimi olan 1.Genel Sekreterlik birimi, 1.1. Senato ve Kurul Sekreteryası işlemleri süreci, 1.1.1. Senato İşlemleri bölümünün risk puanı hesaplaması şu şekilde yapılmıştır: bir önceki aşamada karmaşıklık faktörü için risk ağırlık puanı 0,15 olarak belirlendiği için ağırlık puanı bölümüne bu çarpan yazılmıştır. Karmaşıklık bölümü kriter puanı, denetçi tarafından bir önceki aşamaya göre değerlendirilerek Senato İşlemlerinin uygulanmasının belli mevzuatlara bağlı gerçekleştiği için karmaşıklık riskinin çok düşük olduğuna karar verilmiş ve kriter puanına "1" verilmiştir. Verilen kriter puanı ve tablo 4'de belirlenen ağırlık yüzdesi çarpılarak risk puanı elde edilmiştir. Bu verilere göre Senato İşlemleri'nin risk puanı 0,15 olarak saptanmıştır. Aynı işlem diğer risk düzeylerine de uygulanmıştır. Ancak "itibar etkisi" faktörüne gelindiğinde denetçi tarafından senatonun itibar etkisinin riski yüksek bulunduğu için kriter puanı "5" olarak belirlenmiştir. Bunun nedeni faaliyetlerde karşılaşılabilecek olası bir hata durumunda üniversitenin, kamuoyundaki itibarının zedelenmesi söz konusu olmasıdır. Bu yüzden belirlenen kriter puanı olan "5" ve itibar etkisi için belirlenen 0,15'lik risk puanı çarpılarak senatonun ağırlıklı itibar etkisi puanına ulaşılmıştır. Eldeki tüm risk kriterleri için hesaplanan ağırlıklı risk puanları toplandığında Senato işlemlerinin toplam risk puanı1,80 olarak hesaplanmıştır.

Bir diğer proje birimi olan Üniversite Yönetim Kurulu İşlemleri'ne de aynı işlemler uygulandıktan sonra yine toplam risk puanı 1,80 olarak bulunmuştur. Bu iki proje biriminin toplam risk puanlarının ortalaması alınarak Senato ve Kurul Sekreteryası İşlemleri'nin toplam risk puanı olan 1,80 elde edilmiştir.

1.2 Emniyet ve Güvenlik Hizmetleri süreç biriminin risk puanı da aynı yöntemle hesapladıktan sonra bu iki süreç biriminin yine risk puanının ortalaması alınarak Genel Sekreterlik toplam risk puanı elde edilir.

Tüm risk puanlarının faaliyet/süreç/proje için ayrı ayrı tekrar hesaplanmasının nedeni, denetçinin yapacağı plan ve programda uygun görürse faaliyet puanlarını, uygun görürse süreç puanlarını veya proje puanlarını baz alarak plan ve program yapmasının kendi inisiyatifinde olmasıdır. Bu uygulamada süreç odaklı plan-program hazırlama yöntemi tercih edilmiştir.

Tablo : 4 Risk Analizi Tablosu

SIRA NO		DENETİM ALANLARI		KARMAŞIKLIK		YAPISAL DEĞİŞİKLİKLER		MALİ ETKİLER		İTİBAR ETKİSİ		İŞLEM HACMI		TOPLAM RISK PUANI		
				KRİTER PUANI	RISK AĞIRLIK	KRİTER PUANI	RISK AĞIRLIK	RISK PUANI	KRİTER AĞIRLIK	RISK PUANI	KRİTER AĞIRLIK	RISK PUANI	KRİTER AĞIRLIK		RISK PUANI	
X ÜNİVERSİTESİ DENETİM ALANLARININ YAPISAL RISK DÜZEYLERİNİN ÖLÇÜLMESİ																
1	GENEL SEKRETERLİK															
1.1.	Senato Ve Kurul Sekreteryası İşlemleri															
1.1.1.	1	0,15	0,15	1	0,15	1	0,30	0,30	5	0,20	1,00	1	0,20	0,20	1,80	
1.1.2.	1	0,15	0,15	1	0,15	1	0,30	0,30	5	0,20	1,00	1	0,20	0,20	1,80	
1.2.	Emniyet Ve Güvenlik Hizmetleri															
1.2.1.	1	0,15	0,15	1	0,15	2	0,30	0,60	4	0,20	0,80	2	0,20	0,40	2,10	
1.2.2.	1	0,15	0,15	1	0,15	3	0,30	0,90	4	0,20	0,80	4	0,20	0,80	2,80	
2	STRATEJİ GELİŞTİRME DAİRE BAŞKANLIĞI															
2.1.	Gelir İşlemleri															
2.1.1.	4	0,15	0,60	2	0,15	0,30	4	0,30	1,20	4	0,20	0,80	4	0,20	0,80	3,70
2.2.	Satın Alma İşlemleri															
2.2.1.	5	0,15	0,75	3	0,15	0,45	4	0,30	1,20	3	0,20	0,60	4	0,20	0,80	3,80
2.2.2.	4	0,15	0,60	3	0,15	0,45	3	0,30	0,90	4	0,20	0,80	2	0,20	0,40	3,15
2.2.3.	4	0,15	0,60	3	0,15	0,45	3	0,30	0,90	3	0,20	0,60	4	0,20	0,80	3,35
2.3.	Taşınır Mal İşlemleri Süreci															
2.3.1.	4	0,15	0,60	2	0,15	0,30	4	0,30	1,20	2	0,20	0,40	3	0,20	0,60	3,10
2.3.2.	3	0,15	0,45	2	0,15	0,30	2	0,30	0,60	2	0,20	0,40	2	0,20	0,40	2,15
2.3.3.	1	0,15	0,15	2	0,15	0,30	1	0,30	0,30	2	0,20	0,40	1	0,20	0,20	1,35
2.3.4.	4	0,15	0,60	2	0,15	0,30	3	0,30	0,90	4	0,20	0,80	3	0,20	0,60	3,20
2.3.5.	4	0,15	0,60	2	0,15	0,30	3	0,30	0,90	2	0,20	0,40	3	0,20	0,60	2,80
2.4.	Mali Kontrol İşlemleri Süreci															
2.4.1.	4	0,15	0,60	2	0,15	0,30	1	0,30	0,30	3	0,20	0,60	4	0,20	0,80	2,60
2.4.2.	4	0,15	0,60	2	0,15	0,30	4	0,30	1,20	3	0,20	0,60	4	0,20	0,80	3,50
2.4.3.	3	0,15	0,45	2	0,15	0,30	4	0,30	1,20	2	0,20	0,40	3	0,20	0,60	2,95
2.4.4.	3	0,15	0,45	2	0,15	0,30	4	0,30	1,20	3	0,20	0,60	4	0,20	0,80	3,35

4.3.1. Birinci Risk Sıralaması

Birinci risk sıralaması bölümünde denetim alanları almış oldukları risk puanları doğrultusunda; “yüksek”, “orta” ve “düşük” olarak derecelendirilir.

Birden fazla denetim alanının risk düzeylerinin aynı olması halinde, bu denetim alanlarının daha önce denetlenip denetlenmediğine bakılarak denetlenmemiş alanlara öncelik verilir. Eğer denetim alanlarının tümü daha önce denetlenmiş ise, denetim yılı daha önce olanlara öncelik verilir.

Birinci risk sıralaması bölümdeki tablo 5’de, 1-3 arasındaki risk puanları sırasıyla: yüksek riskli alan, orta düzey riskli alan ve düşük riskli alan olarak derecelendirilir. Bu tabloya göre risk derecelendirme baraj puanları denetçi inisiyatifi gereği verilmiştir. Denetçiye göre risk puanı 3 ve üzeri çıkan birimler birinci derece riskli bölge olduğu için “1” yazılır. 3 ile 2,20 arası orta riskli alan olarak nitelendirilmiş ve ikinci derece riskli alan olarak belirlenmiştir. Toplam puanı 2,20 ve altı birimler ise düşük riskli alandır ve üçüncü derece risk olarak belirlenmiştir.

Tablo 5: Risk Sıralamasında Risk Aralıkları

Denetim Önceliği	Risk Düzeyi	Risk Önceliği
Yüksek riskli alan	3 ve Üzeri	1
Orta riskli alan	3 ile 2,20 Arası	2
Düşük riskli alan	2,20 ve Altı	3

Bu aşamanın bir sonraki adımı, tüm süreç birimlerinin toplam risk puanlarını tablolamaktır. Bu uygulama muhasebedeki “Genel geçici mizan” uygulamasına benzetilir. Tablo-6’da yapılan birinci risk sıralaması sayesinde denetçi denetim evreni ve risk kriter puanlarını tek bir tabloda görür.

Tablo 6: Denetim Alanlarının Toplam Risk Puanlarının Görülmesi (Birinci Risk Sıralaması)

SIRA NO		DENETİM ALANLARI	RİSK KRİTERLERİ PUANLARI
1	1.1.	Senato Ve Kurul Sekreteryası İşlemleri	1,80
2	1.2.	Emniyet Ve Güvenlik Hizmetleri	2,45
3	2.1.	Gelir İşlemleri	3,70
4	2.2.	Satın Alma İşlemleri	3,43
5	2.3.	Taşınır Mal İşlemleri Süreci	2,52
6	2.4.	Mali Kontrol İşlemleri Süreci	3,10
7	2.5.	Bütçe Ve Performans Süreci	3,23
8	2.6.	Muhasebe, Kesin Hesap Ve Raporlama Süreci	3,13
9	2.7.	Personel Ödeme İşlemleri	2,48
10	3.1.	Personel Özlük İşlemleri Süreci	2,02
11	3.2.	Satın Alma İşlemleri	2,15
12	4.1	Öğrenci İşlemleri Süreci	2,03
13	5.1	Bilgi İşlem Hizmetleri Süreci	2,95
14	5.2.	Satın Alma İşlemleri	2,00
15	6.1	Kütüphanecilik İşlemleri	2,48
16	6.2.	Satın Alma İşlemleri	2,00
17	7.1	Satın Alma İşlemleri	3,15
18	7.2	Taşınır Mal İşlemleri Süreci	2,38
19	7.3	Genel Hizmetler Süreci	2,63
20	7.4	Taşınmaz Mal İşlemleri	1,98
21	8.1.	İhale İşlemleri Süreci	3,25
22	8.2.	Başarılı ve Maddi Durumu Zayıf Öğrencilere Yapılan Yardımlar	2,00
23	8.3.	Sosyal Tesis İşlemleri	3,03
24	8.4	Kültürel Etkinlikler	2,53
25	8.5	Sporif Faaliyetler	2,50
26	9.1.	Etüt ve Proje Hazırlaması Süreci	2,80
27	9.2.	Yapım İşleri	3,95
28	9.3	Yapı, Tesis (Büro, Hastane, Derslik) Bakım ve Onarım İşleri	2,20
29	9.4.	Taşınmaz Mal İşlemleri Süreci	1,90
30	10.1	Yargı, Soruşturma ve Hukuki Müşavirlik Hizmetleri	2,15
31	10.2	Soruşturma İşlemleri	1,97
32	10.3	Müşavirlik İşlemleri	2,20
33	11.1	Basın ve Halkla İlişkiler İşlemleri	2,09
34	12.1	Bilimsel Projeler	2,59
35	13.1	Öğrenci ve Personel Değişim Programları Süreci	2,74
36	14.1	Döner Sermaye İşletmesi Genel Süreçler	2,02
37	14.2	Bütçe İşlemleri	2,62
38	14.3	Döner Sermaye İşletmeleri Muhasebe İşleri	2,35
39	14.4	Döner Sermaye Personel Giderleri İşlemleri	2,05
40	14.5.	Döner Sermaye Mal ve Hizmet Alımları	2,88

4.3.2. İkinci Risk Sıralaması

İkinci risk sıralaması aşamasında, tablo 6'da toplu olarak görülen denetim alanları ve risk kriterleri puanları yeniden sıralanmıştır. Bu sıralama yapılırken, tablo 5'deki risk aralıkları baz alınmıştır. Buna göre, en yüksek risk kriteri puanına sahip olan "Yapım İşleri" süreci 3,95 puanıyla en üst sırada yer almıştır. Bunun gibi risk önceliği "3 ve üzeri" çıkan toplam dokuz sü-

reç, 1.risk önceliğine sahip olarak tablo 7'de gösterilmiştir. Bunun anlamı, denetçi üç yıllık planını yaparken ikinci risk sıralaması olan tablo 7'yi baz alarak bu dokuz süreci planın ilk yılında bulunduracak ve programın ön tarihlerinde denetlemeyi tercih edecektir.

Risk önceliği 2 ve 3 çıkan diğer süreçler ise, öncelikli dokuz sürecin denetlenmesinin ardından denetçi için uygun tarihlerde denetlenecektir.

Tablo 7: İkinci Risk Sıralaması

SIRA NO	BİRİMİ	DENETİMLANLARI	RİSK KRİTERLERİ PUANLARI	RİSK ÖNCELİĞİ	RİSK DÜZEYİ		
27	9.2.	Yapım İşleri	3,95	1	YÜKSEK		
3	2.1.	Gelir İşlemleri	3,70				
4	2.2.	Satın Alma İşlemleri	3,43				
21	8.1.	İhale İşlemleri Süreci	3,25				
7	2.5.	Bütçe Ve Performans Süreci	3,23				
17	7.1	Satın Alma İşlemleri	3,15				
8	2.6.	Muhasebe, Kesin Hesap Ve Raporlama Süreci	3,13				
6	2.4.	Mali Kontrol İşlemleri Süreci	3,10				
23	8.3.	Sosyal Tesis İşlemleri	3,03				
13	5.1	Bilgi İşlem Hizmetleri Süreci	2,95			2	ORTA
40	14.5.	Döner Sermaye Mal ve Hizmet Alımları	2,88				
26	9.1.	Eğit ve Proje Hazırlaması Süreci	2,80				
35	13.1	Öğrenci ve Personel Değişim Programları Süreci	2,74				
19	7.3	Genel Hizmetler Süreci	2,63				
37	14.2	Bütçe İşlemleri	2,62				
34	12.1	Bilimsel Projeler	2,59				
24	8.4	Kültürel Etkinlikler	2,53				
5	2.3.	Taşınır Mal İşlemleri Süreci	2,52				
25	8.5	Sportif Faaliyetler	2,50				
9	2.7	Personel Ödeme İşlemleri	2,48				
15	6.1	Kütüphanecilik İşlemleri	2,48				
2	1.2.	Emniyet Ve Güvenlik Hizmetleri	2,45				
18	7.2	Taşınır Mal İşlemleri Süreci	2,38				
38	14.3	Döner Sermaye İşletmeleri Muhasebe İşleri	2,35				
28	9.3	Yapı, Tesis (Büro, Hastane, Derstik) Bakım ve Onarım İşleri	2,20				
32	10.3	Müşavirlik İşlemleri	2,20	3	DÜŞÜK		
30	10.1	Yargı, Soruşturma ve Hukuki Müşavirlik Hizmetleri	2,15				
11	3.2.	Satın Alma İşlemleri	2,15				
33	11.1	Basın ve Halkla İlişkiler İşlemleri	2,09				
39	14.4	Döner Sermaye Personel Giderleri İşlemleri	2,05				
12	4.1	Öğrenci İşlemleri Süreci	2,03				
10	3.1.	Personel Özlük İşlemleri Süreci	2,02				
36	14.1	Döner Sermaye İşletmesi Genel Süreçler	2,02				
14	5.2.	Satın Alma İşlemleri	2,00				
16	6.2.	Satın Alma İşlemleri	2,00				
22	8.2.	Başarılı ve Maddi Durumu Zayıf Öğrencilere Yapılan Yardımlar	2,00				
20	7.4	Taşınmaz Mal İşlemleri	1,98				
31	10.2	Soruşturma İşlemleri	1,97				
29	9.4.	Taşınmaz Mal İşlemleri Süreci	1,90				
1	1.1.	Senato Ve Kurul Sekreteryası İşlemleri	1,80				

4.4. İç Denetim Planının Hazırlanması

İç denetim planı, iç denetim birimlerinin uzun vadeli stratejisini belirleyen

en önemli belgedir. Bu plan, iç denetim faaliyetinin etkin, ekonomik ve verimli bir biçimde gerçekleştirilmesini sağlayabilmek için

- Denetim stratejisini,
- Risk düzeyi yüksek ve orta olarak belirlenen denetim alanlarını,
- Planın uygulanabilmesi için gereken denetim kaynaklarını,
- Kaynak kısıtlarının olası etkilerini,

İçerecek biçimde üç yıllık dönemler için hazırlanır. Plan dönemi, ilk yılın Ocak ayının birinci günü ile üçüncü yılın Aralık ayının son günü arasındaki zaman dilimini ifade eder (idkk.gov.tr, 09.06.2014).

İç denetim planının hazırlanmasında; İDKK tarafından yayımlanan (1) Kamu İç Denetim Strateji Belgesi, (2) kurumun stratejik planı ile (3) üst yönetici ve (4) üst düzey yöneticilerin görüşleri de dikkate alınır. İç denetim birimi başkanı bu amaçla, iç denetim plan ve programı yürürlüğe girmeden en az bir ay önce, tüm birimlerle iletişime geçerek birimlerin iç denetimden beklentileri hakkında fikir edinir (icdenetim.istanbul.edu.tr, 09.06.2014).

İç denetim planı, her sene risk değerlendirmesi ve denetim sonuçları baz alınarak tekrardan hazırlanır. Her yıl bir sonraki üç yılı içerecek şekilde güncellenen iç denetim planı, iç denetim biriminin üç yıllık yol haritasını gösterir.

İç denetim planına esas olacak temel stratejilerin öncelikli olarak belirlenmesi ve mümkün olduğu ölçüde planın onaya sunulması öncesinde, üst yönetici ile görüşülmesi gerekir. İç denetim birimi başkanı tarafından iç denetçilerin katılımıyla belirlenen temel stratejiler şu hususları içermelidir (idkk.gov.tr, 09.06.2014):

(1) İç denetim birimi tarafından yürütülecek aşağıdaki faaliyetlere kaynak tahsisi oransal (yüzde) olarak yapılır. Ancak, bir plan dönemindeki toplam denetim kaynağından, aşağıdaki faaliyetlere tahsis edilecek kaynağın oransal olarak belirlenmesinde, İDKK tarafından yayımlanan Kamu İç Denetimi Strateji Belgesiyle belirlenen oranlar esas alınır.

Denetim; makro risk değerlendirmesi sonuçlarına göre iç denetim stratejine uygun olarak güvence hizmeti verilmesi gerekli alanların planlı denetimlerini kapsar.

Danışmanlık; İdareden gelecek talepler doğrultusunda kurumun faaliyetleri, süreçleri veya işlemleriyle ilgili olarak sistematik bir biçimde sunulan değerlendirme faaliyetlerini kapsar. Danışmanlık görevi kapsamına giren kurum içindeki eğitimcilik faaliyetleri de bu başlık altında değerlendirilir.

Eğitim; İç denetçilerin mevzuat uyarınca aldıkları ve verdikleri eğitimler ile katıldıkları konferans ve seminerler bu kapsamdadır.

İzleme; Denetim faaliyetleri sonucunda ortaya çıkan bulgular ile danışmanlık faaliyetleri sonucunda denetlenen birim ile mutabık kalınarak izlenmesi kararlaştırılan hususlara ilişkin ilerlemelerin değerlendirilmesini kapsar.

Yönetim Faaliyetleri; İç denetim planlarının ve programlarının hazırlanması, denetim faaliyetlerinin koordinasyonu, denetim raporlarının incelenmesi, iç değerlendirme çalışmaları, dönemsel raporlama gibi denetimin yönetimi işlemleri ile kurum içerisindeki tüm yazışmaları içerir.

İhtiyat İçin Ayrılan Kaynak; Planlama aşamasında önceden tahmin edilemeyen ve yıl içerisinde ortaya çıkan program dışı denetim ve danışmanlık ihtiyaçları ile diğer faaliyetler için ayrılan denetim kaynağını içerir.

(2) Denetim ölçeklerine göre (“büyük” ölçekli, “orta” ölçekli, “küçük” ölçekli) ortalama denetim süreleri, saat bazında belirlenir ve denetim alanları oluşturulurken bu ortalama süreler, kaynak dağılımının dengeli yapılabilmesi amacıyla dikkate alınır. Denetim sürelerine ilişkin gerçekleşme bilgileri incelenerek, belirlenen sürelerin yetersiz kalması ya da artması gibi durumlarla karşılaşılması hallerinde, yeni iç denetim planı hazırlığı sırasında ortalama denetim süreleri yenilenerek gerçekçi hale getirilir ya da denetim alanları içeriğinde revizyona gidilir.

(3) Denetim alanlarının risk düzeyine göre hangi sıklıkta denetlenmesi gerektiği belirlenir. Uluslararası genel kabul görmüş iyi uygulamalara göre, risk düzeyi arttıkça o alanda daha sık denetim yapılması temel esastır. İç denetim birimleri de kendi yaklaşımlarına uygun olarak denetim sıklıklarını ay bazında belirlemelidir (“Yüksek” riskli alanlar 12 ayda bir, “orta” riskli alanlar 24 ayda bir denetlenecektir gibi).

Düşük risk düzeyine sahip en az bir denetim alanının iç denetim planına dâhil edilmesi, makro risk değerlendirmesinin ne derece verimli yapılmış olduğunun anlaşılması açısından yararlı olacaktır.

Denetim alanlarında bulunan faaliyetlere/süreçlere de, iç denetim planlarında yer verilir. Danışmanlık, eğitim, izleme gibi diğer faaliyetler için denetim stratejisiyle tahsis edilmesi öngörülen toplam kaynak miktarları ise, her bir başlık şeklinde toplu ve yüzde (%) olarak gösterilir.

İç denetim planı hazırlık çalışmalarının son aşaması, belirlenen denetim stratejisini gerçekleştirmek için gereksinim duyulan iç denetçi kaynağının hesaplanmasıdır. Planın uygulanabilmesi için gereksinim duyulan insan kaynağı ve kaynak sınırlamasının etkileri, İDB Başkanı tarafından üst yöneticiye bir rapor halinde sunulur. Yapılan analizin sonucuna göre idare için tahsis edilen iç denetçi kadrosunun yetersiz olduğunun ortaya çıkması

halinde, durum İDKK'ye bildirilir (idkk.gov.tr, 09.06.2014).

İç denetim planının hazırlanması aşamasında, denetçinin 3 yıl boyunca yapacağı denetim faaliyetlerinin düzenli bir plana oturtulması amacıyla plan hazırlanmıştır. Tablo 7'ye göre 1.derece risk bulunduran birimlerin denetim planı daha yakın tarihe alınmış, kısmi olarak daha az riskli birimler bir sonraki yıllara bırakılmıştır. Birimleri denetlemek için denetçi tarafından belirlenen gün sayıları tabloda gösterilmiştir. Örneğin, tablo 7'ye göre "Senato ve Kurul Sekreteryası İşlemleri" 3.derecede risk barındırdığı için denetçi tarafından önceliklendirilmemiş ve 3.yıl toplam 20 gün denetlenmesine karar verilmiştir.

Üç yıllık plan aşaması, iki iç denetçiye göre yapıldığından, resmi tatiller, yıllık izin ve diğer faaliyetler çıkarıldığında kişi başı iki yüz çalışma gününden, toplam dört yüz çalışma günü elde edilmiştir. Tablo 8'in sonuna bakıldığında iki iç denetçi için denetim faaliyetleri iki yüz elli gün, denetim yönetim faaliyetleri atmış gün, danışmanlık faaliyetleri kırk gün, eğitim faaliyetleri otuz gün, ihtiyat için ayrılan denetim kaynağı yirmi gün olmak üzere toplamda yıllık dört yüz günlük çalışma günü hesaplanmıştır. Hesaplanan dört yüz gün, denetlenecek birimler arasında daha riskli bölüme daha çok gün, daha az riskli bölüme daha az gün olmak üzere dağıtılmıştır.

Tablo 8: İç Denetim Planı

2015-2017 YILLARINA İLİŞKİN İÇ DENETİM PLANI EKİ ÇİZELGE					
İÇ DENETİM FAALİYETLERİ		Risk Önceliği	YILLAR		
			2015	2016	2017
Denetim Alanları					
1	GENEL SEKRETERLİK				
1.1.	Senato Ve Kurul Sekreteryası İşlemleri	3			20
1.1.1.	Senato İşlemleri				
1.1.2.	Üniversite Yönetim Kurulu İşlemleri				
1.2.	Emniyet Ve Güvenlik Hizmetleri	2		10	
1.2.1.	Afet Ve Acil Durum Yönetimi İşlemleri				
1.2.2.	Koruma Ve Güvenlik Hizmetleri				
2	STRATEJİ GELİŞTİRME DAİRE BAŞKANLIĞI				
2.1.	Gelir İşlemleri	1	10		
2.1.1.	SGDB Bütçe Geliri Olarak Kaydettiği Tutarların Tamamı				
2.2.	Satın Alma İşlemleri	1	30		
2.2.1.	Açık İhale Usulü Süreci				
2.2.2.	Pazarlık Usulü				
2.2.3.	Doğrudan Temin Süreci				
2.3.	Taşınır Mal İşlemleri Süreci	2		20	
2.3.1.	Ambar Giriş Çıkış İşlemleri				
2.3.2.	Zimmet İşlemleri				
2.3.3.	Hurdaya Ayırma İşlemleri				
2.3.4.	Taşınır Yılları İşlemleri				
2.3.5.	Taşınırın Muhafazası Ve Takibi İşlemleri				
2.4.	Mali Kontrol İşlemleri Süreci	1	20		
2.4.1.	İç Kontrol Faaliyetlerinin Koordinasyonu				
2.4.2.	Ön Mali Kontrol İşlemleri				
2.4.3.	Yasal Yükümlülüklerin Ödeme İşlemleri				
2.4.4.	Emanet Tutarları Ödeme İşlemleri				
2.5.	Bütçe Ve Performans Süreci	1	10		
2.5.1.	Bütçe Hazırlanması				
2.5.2.	Yatırım Programının Hazırlanması				
2.5.3.	Gelirin Tahakkuku, Gelir Ve Alacakların Takip Ve Tahsil İşlemleri				
2.5.4.	Bütçe Uygulama Süreci				
2.5.5.	Stratejik Planlama İşlemleri				
2.5.6.	Ödenek İşlemleri				

2.6.	Muhasebe, Kesin Hesap Ve Raporlama Süreci	1	10		
2.6.1.	Muhasebe Hizmetleri				
2.6.2.	Mali İstatistiklerin Hazırlanması				
2.6.3.	Bütçe Kesin Hesabının Hazırlanması				
2.6.4.	Mali Döneme Ait İcmal Cetvellerinin Hazırlanması				
2.6.5.	Mali Danışmanlık İşlemleri				
2.7	Personel Ödeme İşlemleri	2	30		
2.7.1	Maaş Ödemeleri				
2.7.2	Ek Ders Ödemeleri				
2.7.3	Fazla Mesai ve Ücret Ödemeleri				
2.7.4	İkramiye Ödeme İşlemleri ve Aynı Yardımlar				
2.7.5	Yolluk Ödeme İşlemleri				
2.7.6	Kıdem Tazminatı İşlemleri (İş Kanunu)				
2.7.7	Ön Ödeme İşlemleri				
2.7.8	Diğer Ödemeler				
3	PERSONEL DAİRE BAŞKANLIĞI				
3.1.	Personel Özlük İşlemleri Süreci	3	25		
3.1.1.	Öğretim Üyesi, Öğretim Görevlisi ve Okutman Atama İşlemleri				
3.1.2.	Öğretim Yardımcıları Sınav ve Atama İşlemleri				
3.1.3.	657 sayılı Kanuna Göre Çalıştırılan Personel Atama				
3.1.4	Kadro İşlemleri Süreci				
3.1.5.	İntibak ve terfi süreçleri				
3.1.6.	İzin İşlemleri Süreci				
3.1.7.	Görevde Yükselme İşlemleri				
3.1.8.	Görevden Ayrılma İşlemleri (Emeklilik-İstifa-Nakil-Ölüm)				
3.1.9.	Mal Beyanı İşlemleri				
3.1.10.	Pasaport Başvuru İşlemleri				
3.1.11.	Mecburi Hizmet Yükümlülükleri İşlemleri				
3.1.12.	Hizmet içi Eğitim İşlemleri				
3.2.	Satın Alma İşlemleri	3	5		
3.2.1.	Doğrudan Temin Süreci (Mal ve Hizmet)				
4	ÖĞRENCİ İŞLERİ DAİRE BAŞKANLIĞI				
4.1	Öğrenci İşlemleri Süreci	3			35
4.1.1	Ön Lisans ve Lisans Öğrenci Kayıt ve Kabul İşlemleri				
4.1.2	Lisans Yerleştirme Sınavı ile Gelen Öğrenciler				
4.1.3	Özel Yetenek Sınavı ile Gelen Öğrenciler				
4.1.4	YÖS ile Gelen Öğrenciler				

4.1.5	Yatay Geçiş ile Gelen Öğrenciler				
4.1.6	Dikey Geçiş Sınavı ile Gelen Öğrenciler				
4.1.7	Değişim Programları veya Hareketlilikleri ile Gelen Öğrenciler				
4.1.8	UZEM Tarafından Kabul Edilen Öğrenciler				
4.1.9	Yüksek Lisans ve Doktora Öğrencileri Kayıt ve Kabul İşl.				
4.1.11	Ders Kaydı İşlemleri				
4.1.12	Öğrenci Kimlik Kartı İşlemleri Süreci				
4.1.13	Öğrenci Belge İşlemleri Süreci				
4.1.14	Öğrenci Askerlik İşlemleri				
4.1.15	Öğrenci Temsilci Seçimi İşlemleri				
4.1.16	Kayıt Dondurma İşlemleri				
4.1.17	Mezuniyet İşlemleri				
5	BİLGİ İŞLEM DAİRE BAŞKANLIĞI				
5.1	Bilgi İşlem Hizmetleri Süreci	2		20	
5.1.1	Teknik ve Yazılım Destek İşlemleri				
5.1.2	Ağ Yönetimi ve Güvenliği İşlemleri				
5.1.3	Yazılım İşlemleri Süreci				
5.1.4	Otomasyon Programları Yönetimi İşlemleri				
5.1.5	Sunucu (Server) Hizmetleri				
5.2.	Satın Alma İşlemleri	3		5	
5.2.1.	Doğrudan Temin Süreci (Mal ve Hizmet Alımları)				
6	KÜTÜPHANE VE DOKÜMANTASYON DAİRE BAŞKANLIĞI				
6.1	Kütüphanecilik İşlemleri	2		15	
6.1.1	19.1.Üyelik İşlemleri				
6.1.2	19.2.Sürelî Süresiz Yayın Abonelik ve Dağıtım İşlemleri				
6.1.3	19.3.Ödünç Verme, Kayıp ve İade İşlemleri				
6.1.4	19.4.Kütüphanecilik Dokümantasyon İşlemleri				
6.2.	Satın Alma İşlemleri	3		5	
6.2.1.	Doğrudan Temin Süreci (Mal, Hizmet, Yapım-Onarım, Danışmanlık, 4734'e tabi olmayan alımlar)				
7	İDARİ VE MALİ İŞLER DAİRE BAŞKANLIĞI				
7.1	Satın Alma İşlemleri	1		35	
7.1.1	Açık İhale Usulü Süreci (Mal, Hizmet, Yapım-Onarım, Danışmanlık)				
7.1.2	Pazarlık Usulü Süreci (Mal, Hizmet, Yapım-Onarım, Danışmanlık)				
7.1.3	Doğrudan Temin Süreci (Mal, Hizmet, Yapım-Onarım, Danışmanlık)				
7.2	Taşınır Mal İşlemleri Süreci	2		20	
7.2.1	Ambar Giriş- Çıkış İşlemleri				
7.2.2	Zimmet İşlemleri				
7.2.3	Kayıtlardan Düşüm İşlemleri				
7.2.4	Hurdaya Ayırma İşlemleri				
7.2.5	Taşınır Yıl Sonu İşlemleri				
7.2.6	Taşınırın Muhafazası ve Takibi İşlemleri				

7.3	Genel Hizmetler Süreci	2		20	
7.3.1	Temizlik Hizmet İşlemleri Süreci				
7.3.2	Telekomünikasyon Süreci (Telefon, Faks, İnternet)				
7.3.3	İçme ve Kullanma Suyu işlemleri				
7.3.4	Güvenlik Hizmet alımı işlemleri				
7.3.5	Hizmet Araçları Yönetimi İşlemleri				
7.4	Taşınmaz Mal İşlemleri	3			20
7.4.1	Taşınmazların Kiraya verilmesi ve Yönetimi				
7.4.2	Lojmanların Yönetimi				
8	SAĞLIK, KÜLTÜR VE SPOR DAİRE BAŞKANLIĞI				
8.1.	İhale İşlemleri Süreci	1	35		
8.1.1	Pazarlık ve doğrudan teminle yapılan mal ve hizmet alımları				
8.1.2	Açık ihale ile yapılan mal ve hizmet alımları				
8.2.	Başarılı ve Maddi Durumu Zayıf Öğrencilere Yapılan Yardımlar	3			20
8.2.1	Ücretsiz Yemek ve Barınma Sağlanması, Kırtasiye Yardımı Yapılması				
8.2.2	Kısmi zamanlı öğrenci çalıştırılması işlemleri				
8.3.	Sosyal Tesis İşlemleri	1	25		
8.3.1	Halı Saha ile Kantin gelir ve giderleri				
8.3.2	Personel yemek servisi hizmetleri				
8.3.3	Öğrenci yemek servisi hizmetleri				
8.4	Kültürel Etkinlikler	2		10	
8.4.1	Kültürel Etkinliklere Sağlanan Yardımlar Süreci				
8.4.2	Kültürel Etkinliklere Katılanlara Yapılan Harcırah ve Benzeri Ödemeler				
8.5	Sportif Faaliyetler	2		10	
8.5.1	Spor faaliyetlerinin bütçe ve harcama işlemleri				
9	YAPI İŞLERİ VE TEKNİK DAİRE BAŞKANLIĞI				
9.1.	Etüt ve Proje Hazırlaması Süreci	2		20	
9.2.	Yapım İşleri	1	50		
9.2.1	Yapım İşleri İhale Süreçleri				
9.2.2	Yapı İşleri Denetim, Muayene ve Kabul (geçici ve kesin kabul) İşlemleri				
9.2.3	Yapım İşleri Hakedişlerinin Hazırlanması ve Ödeme Süreci				
9.3.	Yapı, Tesis (Büro, Hastane, Derslik) Bakım ve Onarım İşleri	3			25
9.3.1	Bakım ve Onarım İşleri İhale Süreçleri				
9.3.2	Bakım ve Onarım İşleri Denetim, Muayene ve Kabul (geçici ve kesin kabul) İşlemleri				
9.3.3	Bakım ve Onarım Hakedişlerinin Hazırlanması ve Ödeme Süreci				
9.4.	Taşınmaz Mal İşlemleri Süreci	3			20
9.4.1	Kamulaştırma, Takas, İntifa, İrtifak İşlemleri				
9.4.2	Taşınmaz Mal Kayıt ve Konsolide İşlemleri				

10	HUKUK MÜŞAVİRLİĞİ			
10.1	Yargı, Soruşturma ve Hukuki Müşavirlik Hizmetleri	3		15
10.1.1	Adli Dava İşlemleri Süreci			
10.1.2	İdari Dava İşlemleri Süreci			
10.1.2	İcra ve Alacak Takip İşlemleri			
10.2	Soruşturma İşlemleri	3		15
10.2.1	Öğrenci Soruşturma İşlemleri			
10.2.2	Akademik Personel Soruşturma İşlemleri			
10.2.3	İdari Personel Soruşturma İşlemleri			
10.3	Müşavirlik İşlemleri	3		10
10.3.1	Yargı Giderleri			
11	BASIN VE HALKLA İLİŞKİLER MÜDÜRLÜĞÜ			
11.1	Basın ve Halkla İlişkiler İşlemleri	3		
11.1.1	Haber ve Duyuru Yayma İşlemleri			
11.1.2	Haber Toplama İşlemleri			
11.1.3	Web Sayfası İşlemleri Süreci			
11.1.4	Tanıtım İşlemleri Süreci			
11.1.5	Etkinlik ve Organizasyon İşlemleri			
12	BİLİMSEL ARAŞTIRMA PROJELERİ BİRİMİ (BAB)			
12.1	Bilimsel Projeler	2		35
12.1.1	İç Finansman Kaynaklı Bilimsel Projeler			
12.1.2	TÜBİTAK Projeleri			
12.1.3	San-Tez Projeleri			
12.1.4	TAGEM Projeleri			
12.1.5	AB Projeleri			
12.1.6	Diğer Projeler			
13	DIŞ İLİŞKİLER OFİSİ			40
13.1	Öğrenci ve Personel Değişim Programları Süreci	2		
13.1.1	Erasmus Öğrenci ve Personel Hareketliliği			
13.1.2	Farabi Öğrenci ve Öğretim Elemanı Değişim Programı			
13.1.3	Mevlana Öğrenci ve Öğretim Elemanı Değiştirme Programı			
13.1.4	Öğretim Elemanı Yetiştirme Programı Süreci			
14	DÖNER SERMAYE İŞLETME MÜDÜRLÜĞÜ			
14.1	Döner Sermaye İşletmesi Genel Süreçler	3		20
14.1.1	Döner Sermaye İşletmesi Satın Alma Yönetimi			
14.1.2	Mal ve Hizmet Fiyatlarının Belirlenmesi			
14.1.3	Mal ve Hizmet Pazarlama ve Satış İşlemleri			
14.2	Bütçe İşlemleri	2		30
14.2.1	Bütçe Hazırlama			
14.2.2	Ödenek İşlemleri ve Bütçe Uygulama Süreci			
14.2.3	Bütçe Uygulama Sonuçlarını Raporlama ve Değerlendirme			

14.3	Döner Sermaye İşletmeleri Muhasebe İşleri	2			
14.3.1	Kasa ve Banka İşlemleri				
14.3.2	Gelirlerin Tahakkuku ile Gelir ve Alacakların Takip ve Tahsil İşlemleri				
14.3.3	Borçlar ve Ödeme İşlemleri				
14.3.4	Yasal Yükümlülükler (Sosyal Güvenlik, Döner Sermaye Ek Ödeme, ve Diğer Yük) ve Ödeme İşl.				
14.3.5	Emanetler ve Ödeme İşlemleri				
14.3.6	Ön Ödeme İşlemleri				
14.3.7	Mal ve Hizmet Üretim Maliyet İşlemleri				
14.4	Döner Sermaye Personel Giderleri İşlemleri	3			
14.4.1	Personel Maaş İşlemleri				
14.4.2	Yolluk İşlemleri				
14.4.3	Stajyer Öğrenci Çalıştırma ve Giderlerini Ödeme İşlemleri				
14.4.4	Döner Sermaye Ek Ödeme Sistemi ve Ödeme İşlemleri				
14.4.5	Mesleki Zorunlu Sigorta Primi İşlemleri				
14.5.	Döner Sermaye Mal ve Hizmet Alımları	2	25		
14.5.1	Doğrudan Temin Yoluyla Yapılan Alımlar				
14.5.2	Açık İhale ve Pazarlık Yoluyla Yapılan Alımlar				

Denetim Faaliyetleri	250	250	250
Denetim Yönetimi Faaliyetleri	60	60	60
Danışmanlık Faaliyet	40	40	40
Eğitim Faaliyeti	30	30	30
İhtiyat İçin Ayrılan Denetim Kaynağı	20	20	20
1 Program Dışı Denetim Faaliyetleri			
2 Program Dışı Danışmanlık Faaliyetleri			
	400	400	400

4.5. İç Denetim Programının Hazırlanması

İç denetim programı, iç denetim biriminin, 1 Ocak-31 Aralık arası zaman diliminde olmak kaydıyla, bir yıllık dönemde gerçekleştirmeyi planladığı denetimler ile programın hazırlandığı tarih itibarıyla yaklaşık tarihleri öngörülebilir danışmanlık, eğitim, idari işler ve izleme faaliyetlerinin belirlendiği bir belgedir. İhtiyaç duyulması halinde, 1 Ocak- 31 Aralık dönemi arasında en fazla iki ayrı denetim programı uygulanabilir (csb.gov.tr, 11.12.2014)

İç denetim programı hazırlanırken aşağıdaki aşamalar izlenmelidir (idkk.gov.tr, 11.12.2014):

(1) İç denetim planının birinci yılında yer alan denetimler, iç denetim birimlerinin mevcut iç denetçi kaynağı ölçüsünde en yüksek risk düzeyinden başlamak üzere iç denetim programına alınır.

(2) Denetim alanının, iç denetim programına alınma gerekçesi göz önünde tutularak, denetimin türü bu aşamada belirlenir. Denetim türünün belirlenmesinde, denetim alanının iç denetim programına alınma gerekçesiyle birlikte;

(a) üst yöneticinin beklentisi,

(b) denetim görevi sonuçlarının anlamlı olması ve

(c) yürürlükteki Kamu İç Denetim Strateji Belgesindeki konuya ilişkin ilkelere de göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Denetim alanına ilişkin ön inceleme sonuçlarının gerektirmesi halinde, üst yöneticiden iç denetim programı yeniden yapılandırılmasına yönelik alınacak bir onayla, iç denetim programıyla belirlenmiş denetim türünde değişiklik yapılabilir. Ancak bu durumun istisnai hallerde söz konusu olabileceği ve denetim türünün, iç denetim programının hazırlanması aşamasında belirlenmesinin esas olduğu unutulmamalıdır.

(3) İç denetim birimi başkanı; iç denetim programında yer alacak denetim ve danışmanlık görevlerini, denetim ve danışmanlık görevlerini yürütecek iç denetçileri ve bunların görevlerini, her bir iç denetçi için tahsis edilecek çalışma sürelerini (saat bazında) belirler.

Bu aşamada aşağıdaki hususlara dikkat edilir (istanbul.edu.tr, 12.12.2014):

- Bir iç denetçinin çalışabileceği toplam denetim saatinden, yasal izinler, planlanmış eğitim faaliyetleri gibi süreler düşülmelidir.
- Bir denetim için tahsis edilen saat bazındaki toplam denetim süresi, denetim stratejisi ile belirlenen ortalama denetim sürelerinin çok üstünde ya da altında olmamalıdır.
- Mümkün olduğu kadar iç denetçilerin tecrübeli oldukları alanlarda görevlendirilmeleri sağlanmalıdır. Ancak bu durumun tarafsızlıklarını zedeleyip zedelediği hususu iç denetim birimi başkanı tarafından dikkatle izlenmelidir. Bir iç denetçiye üst üste üç yıl aynı birimin denetlenmesi görevi verilmemelidir.
- İç denetim programında yer alan her bir denetim alanına, “denetlenen birim” olarak, denetim kapsamındaki faaliyetlerden/süreçlerden sorumlu en üst düzey birim yazılmalıdır. Denetim testlerinin yürütüleceği alt birimler ya da taşra birimleri, ön çalışma sonucunda risk esaslı olarak belirlenmeli ve denetime tabi tutulmalıdır.

Bir yıllık hazırlanan programda, önceden hazırlanmış 3 yıllık denetim planının ilgili yılı gereğince ilgili birimlere ayrılan denetim günleri, denetçiler tarafından tarihlendirilerek bir yıl boyunca hangi tarihte hangi birimde kaç gün boyunca denetim yapılacağı belgelendirilir. Denetim günleri saptanırken, resmi tatiller ve yaz tatilleri de göz önünde bulundurulur. Birimlere yapılacak olan denetim türü de burada belirtilir. Örneğin bu uygulamada sistem ve uygunluk denetimi yapılacağı belirtilmiştir.

Denetimin hangi denetçiler tarafından yapılacağı yine her birim için yazılır. Örneğin, Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı için yapılacak olan denetim A ve B iç denetçisi tarafından yapılacağı için denetim günleri de iki kişi için birden belirlenmiştir. Yıllık denetim planı, bir önceki yılın Aralık ayının ilk haftasında rektöre sunulur ve rektörün programa onay imzası vermesiyle denetim programı resmileşerek kesinlik kazanmış olur.

X ÜNİVERSİTESİ İÇ DENETÇİLERİNİN 2015 YILI İÇ DENETİM PROGRAMINI GÖSTEREN LİSTE

	Denetim Alanları	Alt Denetim Alanları	Denetim Türü	Risk Önceliği	Denetçi	SÜRE (Adm/Gün)
1	STRATEJİ GELİŞTİRME DAİRE BAŞKANLIĞI					
	Gelir İşlemleri	Süreç	Sistem ve Uygunluk	1		10
	SGDB Bütçe Geliri Olarak Kaydedildiği Tutarların Tamamı					
	Satın Alma İşlemleri			1		30
	Açık İhale Usulü Süreci					
	Pazarlık Usulü					
	Doğrudan Temin Süreci					
	Mali Kontrol İşlemleri Süreci			1		20
	İç Kontrol Faaliyetlerinin Koordinasyonu					
	Ön Mali Kontrol İşlemleri					
	Yasal Yükümlülüklerin Ödeme İşlemleri					
	Emnet Tutarları Ödeme İşlemleri					
	Bütçe Ve Performans Süreci			1	A ve B	10
	Bütçe Hazırlanması					
Yatırım Programının Hazırlanması						
2	İDARI VE MALİ İŞLER DAİRE BAŞKANLIĞI					
	Satın Alma İşlemleri	Süreç	Sistem ve Uygunluk	1		35
	Açık İhale Usulü Süreci (Mal, Hizmet, Yapım-Onarım, Danışmanlık)					
	Pazarlık Usulü Süreci (Mal, Hizmet, Yapım-Onarım, Danışmanlık)					
	Doğrudan Temin Süreci (Mal, Hizmet, Yapım-Onarım, Danışmanlık)					
	Muhasebe, Kesin Hesap Ve Raporlama Süreci			1		10
	Muhasebe Hizmetleri					
	Mali İstatistiklerin Hazırlanması					
	Bütçe Kesin Hesabının Hazırlanması					
	Mali Döneme Ait İcmal Cetvellerinin Hazırlanması					
	Mali Danışmanlık İşlemleri					
	27/04/2015-18/06/2015				B	

SAĞLIK, KÜLTÜR VE SPOR DAİRE BAŞKANLIĞI						
	Süreç	Sistem ve Uygunluk				
3	İhale İşlemleri Süreci		I			35
	Pazarlık ve doğrudan teminle yapılan mal ve hizmet alımları					
	Açık ihale ile yapılan mal ve hizmet alımları					
	Sosyal Tesis İşlemleri		I		31/08/2015-23/11/2015	25
	Hali Saha ile Kantin gelir ve giderleri					
Personel yemek servisi hizmetleri						
Öğrenci yemek servisi hizmetleri						
4	YAPI İŞLERİ VE TEKNİK DAİRE BAŞKANLIĞI					
	Yapım İşleri	Süreç	Sistem ve Uygunluk			50
	Yapım İşleri İhale Süreçleri					
	Yapı İşleri Denetim, Müayene ve Kabul (geçici ve kesin kabul) İşlemleri				14/09/2015-23/11/2015	
	Yapım İşleri Hakedişlerinin Hazırlanması ve Ödeme Süreci					
5	DÖNER SERMAYE İŞLETME MÜDÜRLÜĞÜ					
	Döner Sermaye Mal ve Hizmet Alımları	Süreç	Sistem ve Uygunluk			25
	Doğrudan Temin Yoluyla Yapılan Alımlar					
	Açık İhale ve Pazarlık Yoluyla Yapılan Alımlar					
	Denetim Faaliyetleri (1-5 Toplam)					250
B	Denetim Yönetimi Faaliyetleri					60
C	Danışmanlık Faaliyet					40
D	Eğitim Faaliyeti					30
E	İhtiyat için Ayrılan Denetim Kaynağı					20
	Toplam Süre (Adam/Gün)					400
					../12/2014	
					İç Denetçi	
				../12/2014		
				Rektör		

4.6. İç Denetim Plan Ve Programının Onaylanması

İç denetim stratejisine uygun şekilde hazırlanan iç denetim planı ve iç denetim programı, en son Aralık ayı başına kadar üst yöneticiye yazılı olarak sunulur ve Aralık ayı sonuna kadar üst yönetici tarafından onaylanır. İç denetim plan ve programı, üst yönetici tarafından Aralık ayı sonunda onaylanmazsa, iç denetim planı ve iç denetim programı iç denetim birimi başkanı tarafından 1 Ocak tarihinde yürürlüğe konulur (csb.gov.tr, 12.06.2014)

İç denetim plan ve programının zamanında onaylanmasını sağlamak amacıyla en geç Eylül ayı itibariyle hazırlık çalışmalarının başlatılması uygun olacaktır. İç denetim plan ve programının hazırlanması sürecinde, üst yöneticiyle doğrudan ve güçlü bir iletişim sağlanmalı ve bu süreç yalnızca rutin bir onay süreci olarak görülmemelidir (icdenetim.ormansu.gov.tr, 12.06.2014)

Yürürlüğe konulan iç denetim plan ve programı, onay tarihinden sonraki bir hafta içerisinde iç denetçilerle paylaşılır. İç denetim programında yer alan denetimler de, en geç onay tarihinden sonraki otuz gün içerisinde iç denetim birimi başkanı tarafından ilgili denetlenen birimlere bilgi için gönderilir (idkk.gov.tr, 12.06.2014).

5. SONUÇ

İç Denetim Koordinasyon Kurulu tarafından yayınlanan ve henüz çok yeni olan Kamu İç Denetim Rehberi baz alınarak yapılan uygulamaya göre, plan ve program hazırlamada denetim evrenindeki her birim için risk puanı hesaplanmıştır. Hesaplanan risk puanları belirtilen aralığa göre derecelendirilmiştir. Bu sayede uygun bir denetim programı oluşturabilmek için riskli bölümler yakın tarihte denetim planına koyularak denetlenecek birimler önceliklendirilmiştir. Üç yıllık denetim planında 2015 yılı için öncelikli olarak birinci dereceden riskli bölümlerin denetlenmesi uygun görülerek 2015 denetim programı bölümüne alınmıştır. Bu sayede, yönetimin karar alma sürecinde riskli görülen birimlerle ilgili olarak aydınlatılması ve yardımcı olunması amaçlanmıştır. Riskli birimlerin erken denetlenmesi ile önem arz edebilecek hataların minimuma indirilmesi hedeflenmiştir. Daha az riskli gözüken diğer birimler ise üç yıllık planın 2016-2017 yılları arasında paylaştırılmıştır.

Bu çalışmada, Türkiye’de yeni gelişmekte olan kamu iç denetimi hakkında yapılan araştırmalara katkı sağlaması amacı ile süreç odaklı risk denetimi olarak uygulaması yapılmış, bundan sonraki çalışmalarda proje odaklı risk denetimi ile bütünleştirmek mümkün olup iç denetimin bütün olarak etkisi ortaya koyulabilir.

KAYNAKÇA

Kamu İç Denetim Rehberi,(2013)İç Denetim Koordinasyon Kurulu, Eylül Ankara.

<http://www.icdenetim.adalet.gov.tr/tarihce/tarihce.html>

<http://www.cumhuriyet.edu.tr/icdenetimbirimi.php?Id=30>

http://www.idkk.gov.tr/Sayfalar/Mevzuat/Birincil%20Duzey%20Mevzuat/5018_Sayili_Kanun.aspx

http://www.tide.org.tr/page.aspx?nm=h_stratejik_hedefler

<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/08/20110816-18.htm>

http://icdenetim.beun.edu.tr/?page_id=20

<http://icdenetim.gazi.edu.tr/posts/view/title/ikincil-duzey-mevzuat-4376>

<http://icdenetim.istanbul.edu.tr/?p=6631>

<http://www.selcuk.edu.tr/Sayfa.aspx?birim=319&sayfa=10145&dt=1>

<http://www.csb.gov.tr/gm/icdenetim/index.php?Sayfa=sayfa&Tur=webmenu&Id=234>

http://icdenetim.erciyes.edu.tr/ic_denetim_mevzuati.asp

<http://icdenetim.ormansu.gov.tr/icdenetim/AnaSayfa/IcDenetimRehberi.aspx?sflang=tr>

<http://www.mersin.edu.tr/idarib/ic-denetim-birimi/ic-denetim-mevzuati>

<http://www.tarim.gov.tr/IDBB/Sayfalar/Detay.aspx?Ogeld=1&Liste=Haber>

https://www.yok.gov.tr/documents/10279/7708108/kamu_ic_denetim_rehberi.pdf/c211ed07-a2f1-4008-8626-41ced0e6e045

VERGİ ADALETİ ALGISI: GELİR VERGİSİ MÜKELLEFLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA*

Yrd.Doç.Dr. Mehmet Hanefi TOPAL**

Ampirik Araştırma
(Empirical Research)

Muhasebe ve Vergi
Uygulamaları Dergisi
Temmuz 2016; 9 (2): 149-172

Öz

Mükelleflerin vergiye gönüllü uyumunda vergi adaleti algısı önemli bir içsel motivasyondur. Bu çalışmanın amacı vergi adaleti algısı boyutlarının belirlenmesidir. Bu bağlamda vergi adaleti algısı ölçeği prosedür adaleti ile genişletilerek ölçek yapısının geçerliliği keşfedici ve doğrulayıcı faktör analizleri ile sınanmıştır. Analizde kullanılan veriler yüz yüze anket yöntemiyle Gümüşhane il merkezinde faaliyette bulunan gelir vergisi mükellefi 199 küçük esnaftan elde edilmiştir. Faktör analizi sonucunda iki önemli bulguya ulaşılmıştır. Öncelikle vergi adaleti algısının prosedür adaletini de kapsayacak şekilde dokuz boyutunun olduğu tespit edilmiştir. Yapının unuru olarak ortaya çıkan faktörler, genel adalet, dikey adalet, yatay adalet, karşılıklı adalet, kişisel çıkar adaleti, ceza adaleti, vergi idaresinin mükellefe yönelik saygısı ve güveni, vergi idaresinin tarafsız tutumu ve vergi idaresinin mükellef ile diyalog içerisinde olmasıdır. İkincisi diğer çalışmalardan farklı olarak prosedür adaletinin vergilerin ve cezaların dağılımı gibi adalet algısında etkin olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Adalet, Vergi Adaleti Algısı, Prosedür Adaleti, Faktör Analizi

JEL Kodları: C38, H20, H26

TAX FAIRNESS PERCEPTION: AN EMPRICAL STUDY ON INCOME TAX TAXPAYERS

ABSTARCT

Tax fairness perception in tax payers' tax compliance is an important internal motivation. The aim of this paper is to determine the dimensions of tax fairness perception. In this regard, validity of scale structure have been

* Makalenin gönderim tarihi: 31.01.2016; Kabul tarihi: 08.03.2016

** Gümüşhane Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Maliye Bölümü öğretim üyesi, mhanefitopal@gmail.com

examined with exploratory and confirmatory factor analysis by enlarging tax fairness perception with procedural justice. The dataset used in paper covers the face to face survey method that collected from 199 income tax payers in Gümüşhane city center. According to factor analysis results, there are two important finding. The first of these, nine dimensions of tax fairness perception containing procedural justice have been determined, including general fairness, vertical fairness, horizontal fairness, reciprocal fairness, self-interest fairness, criminal justice, respect and confidence of tax administration on tax payer, objective position of tax administration and dialogue of tax administration with tax payer. The second, different from other papers procedural justice is effective on justice perception, such as distribution of taxes and penalties.

Keywords: Fairness, Tax Fairness Perception, Procedural Justice, Factor Analysis

JEL Codes: C38, H20, H26

1. GİRİŞ¹

Rawls [1971]'in da belirttiği üzere adalet, düşünce sisteminin ortak bir kabulü gereği mevcut sosyal kurumların en öncelikli erdemidir (Rawls, 1999, s. 3). Adalet duygusunun toplumda yerleşmesi, birey ve devlet ilişkilerinin sağlıklı temeller üzerine kurulabilmesinde öncelikle dikkate alınması gereken hususlardandır. Bununla birlikte herhangi bir hukuki sisteminin adaletli olup olmadığını değerlendirebilecek üstün bir irade bulunmamaktadır. Dolayısıyla adalet konusundaki değerlendirmelerin, birey nezdinde ya da yaygın olarak toplumsal yargılar haline gelmiş bazı değerlendirmeler çerçevesinde yapıldığı görülmektedir (Çataloluk, 2008, s. 223).

Vergi sistemleri de toplumların en temel ve zaruri sosyal kurumlarıdır. Bundan ötürüdür ki vergilerin adil olması, devletin alacağı siyasal ve sosyal kararların meşruluğunun sağlanması, vergi gelirlerinin artırılması ve vergilendirmenin idari maliyetlerinin azaltılması açısından özel bir anlam ifade etmektedir. Öte yandan çağdaş vergi hukuku sistemine sahip ülkelerde halkın vergilendirmeye yönelik algı ve tutumları, vergi politikası kararlarının alınmasında dikkate alınan hususların başında gelmektedir. Toplumun vergilendirmeye yönelik davranış biçimleri ve devletin bireylere dönük konumu iki taraf arasında siyasal, sosyal ve ekonomik anlamda bir karşılıklı ilişkiyi var etmektedir. Bazen toplumsal davranışlar siyasal iradenin alacağı kararları şekillendirmekte iken bazı durumlarda da bazı siyasal kararlar

1 Bu çalışma, yazarın Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat ABD'de Prof. Dr. Osman Pehlivan danışmanlığında yürütülen "Refah Devletine Yönelik Tutumlar ve Vergi Adaleti Algısı: Türkiye Üzerine Bir Araştırma" adlı doktora tezinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

toplumsal davranışların değişimini hedef almaktadır.

Başka bir açıdan da toplum üyelerinin müspet adalet algıları olumlu davranışlara yol açmakta olup, bu davranışların yansımalarını, yurttaşların kendilerini toplumun değerli ve saygın bir bireyi olarak hissetmelerinde, devlete ve topluma olan güven duygularının yükselmesinde, hukuki sisteme ve vergilendirmeye gönüllü uyum sağlamalarında görebilmek mümkündür. Adalet üzerine hemen her disiplinin kendi içinde farklı tartışmaları barındırdığı, husus ile ilgili pek çok görüşün ve teorinin ortaya konulduğu görülmekle beraber, günümüzde evrensel bir adalet uzlaşısının henüz sağlanamadığını belirtmek gerekmektedir. Adaletin nasıl tesis edileceği, hangi araçların kullanılacağı ve bu araçların nasıl tasarlanacağı konunun teknik yönüyle ilgilidir. Oysa bu çalışmada ele alınmaya gayret edilen adalet algısı konunun psikolojik yönünü ele almaktadır. Bu bağlamda özellikle mükelleflerin vergiye gönüllü uyum ya da uyumsuzluklarında yadsınamaz bir gerçek olan adalet algısının hangi bileşenlerden oluştuğunu belirlemek bu çalışmanın temel amacıdır.

Konuyla ilgili alan yazını incelendiğinde uluslararası çalışmalarda adalet algısının toplumlara ve kültürlere göre değişip değişmediğini araştıran pek çok çalışma mevcuttur. Ancak Türkiye üzerine yapılan araştırmalarda adalet algısının önemli bir faktör olduğu vurgulanmakla beraber Topal (2011) ve Benk vd. (2012) tarafından yapılan araştırmalar dışında bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu eksikliği gidermek amacıyla bu çalışma önceki çalışmalardan farklı olarak prosedür adaleti boyutunu da içeren daha kapsamlı bir ölçek yardımıyla konuyu yeniden değerlendirmektedir.

2. TEORİK TEMELLER

2.1. Eşitlik Teorisi

Adalet algısı ile ilgili ele alınabilecek en eski teori eşitlik teorisi. Bu teori, 1960'lı yıllarda Stacy Adams tarafından örgüt yapıları içerisinde, kişiler arasındaki ve grup içindeki çeşitli ilişkilerde ortaya çıkan motivasyon unsurlarının oluşumunu açıklamak amacıyla geliştirilmiştir. Adams, eşitlik teorisini karşılıklılık (reciprocation) ve tahsis (allocation) şeklinde iki boyuta ayırarak açıklamaktadır. Karşılıklılık boyutuna göre kişi ancak sisteme yaptığı katkıya eşit düzeyde sistemden fayda gördüğünde sistemin ürettiklerini adil olarak algılamaktadır. Tahsis ise grup içerisinde ya da gruplar arasında girdilerin veya çıktılarının tek yönlü olarak dağıtımını ifade etmektedir. Adalet, tahsisi gerçekleştiren birimin yapılan katkılar ölçüsünde menfaatleri, kaynak birimlere dağıtmasıyla ortaya çıkmaktadır (Peters ve van den Bos 2008, s. 87).

Bolino ve Turnley (2008)'e göre ise eşitlik teorisinin beş temel bileşeni

bulunmaktadır; Bu boyutlar; (1) girdiler (2) çıktılar (3) diğerlerini referans alma (4) değerlendirme ve (5) eşitsizliğe tepki'dir. Vergilendirme bu bağlamda değerlendirildiğinde, karşılıklı ilişkilere ve tahsise konu olan paydaşlar vergi mükellefleri ve devlet (ve bazı durumlarda onu temsilen vergi idaresi) iken bu sürece konu olan girdiler, mükellefler tarafından ödenen vergiler ve vergi cezaları; çıktılar ise devletin sunduğu kamu harcamaları ya da daha geniş anlamda kamu mallarından elde edilen faydalardır. Ayrıca mükellefler kendileriyle aynı durumda olsun ya da olmasın diğer mükellefler ile kendilerini kıyaslayarak vergi yükünün dağılımı üzerinde bir kanaat oluşturmakta ve kanaatleri neticesinde bir eşitsizlik algısına sahip olduklarında vergilendirmeye uyum göstermeyerek tepkilerini ortaya koymaktadırlar.

Eşitlikçi yaklaşım, psikolojik açıdan arzu edilebilir ya da mantıksal açıdan makul görülebilir olsa bile, pratik açıdan her zaman mümkün gözükmemektedir. Bazı durumlarda eşitlik, nicel düzeyde bir denklik ile sağlansa bile sosyal adaleti tesis etmekte yetersiz kalmaktadır. Toplumda çeşitli gereksinimler ve bazı ahlaki zorunluluklar nedeniyle girdiler (vergiler) ile çıktılar (kamu malları) arasındaki denkliğin tam anlamıyla kurulabilmesi her zaman mümkün gözükmemektedir. Toplumda yoksul, yaşlı, düşük gelirliler, engelli vb. bireyler, sosyal çıktılarına muhtaç iken sisteme girdi aktaramayan ya da aldıklarından daha azını ancak aktarabilen kesimler olarak hep var olmaktadır. Toplumdaki bu statüleri devam ettiği müddetçe hep çıktı olarak ifade edilen kamu hizmetlerine ihtiyaç duyan kesimler olarak kalmaktadırlar.

2.2. Dağıtım Adaleti

Dağıtım adaleti, eşitlik teorisinin özellikle tahsis boyutunu geliştiren bir teoridir. Dağıtım adaleti, eşitlik teorisinin de ileri sürdüğü gibi benzer katkıların yapıldığı durumlarda çıktıların da nicel düzeyde olmasa bile hakkaniyete uygun dağıtımının sağlanmasını adaletin bir gereği olarak kabul etmektedir. Ancak fırsatların, teşvik edici unsurların ya da maddi menfaatlerin dağıtımı sürecinde karşılıklı adaletin nasıl sağlanacağı, teori içerisinde tartışmalı bir konudur. Çoğu durumlarda, kaynak dağılımı sürecinde birilerinin durumu iyileşmekte iken diğerlerinin durumu kötüleşmektedir. Genel kabul, durumu kötüleşenler bunu adaletsiz algılayarak, dağıtım sonunda durumu daha iyi hale gelenler bu dağıtımı daha adil olarak görmektedirler (Hartner ve diğerleri, 2011, s. 61).

Diğer taraftan eşitlik teorisi yalnızca objektif vergi yükünün nasıl dağıtılacağına odaklanırken, dağıtım adaleti objektif vergi yükü yanında subjektif vergi yükünün de nasıl dağıtılacağına ilişkin değerlendirmeleri dikkate almaktadır. Objektif vergi yükü, vergi sonrası kişilerin gelir, servet ve harca-

malarında nicel anlamda bir değişimi ifade etmekte iken subjektif vergi yükü, objektif vergi yüküyle birlikte mükelleflerin bu değişim sonucu yaşamış oldukları baskı hissi ve psikolojik değerlendirmeleri de içeren daha geniş bir kavramdır (Devrim, 1998, s. 232). Vergi yükünün dağıtımını sağlayacak olan devletin bazı müdahaleler sonucu yalnızca sayısal anlamda bir denklığı kurması eşitlikçi bir adalet açısından yeterlidir. Oysa dağıtım adaleti nicel bir dağıtımdan ziyade adalet açısından daha soyut hakkaniyete yönelik bir dağılımı öngördüğü için eşitlikçi her bir dağıtımın, adil bir dağıtım olmadığı yönünde bir itirazı da kendi içerisinde barındırmaktadır.

Dağıtım adaletinde, dağıtımın nasıl yapılması gerektiği duruma göre değişen bazı ilkelere dayandırılmaktadır. Bu ilkeler, Deutsch (1975, ss. 137-149) ve Leventhal (1976, ss. 5-7) tarafından geliştirilmiş olup hakkaniyet (fairness), eşitlik (equality) ve ihtiyaç (need) şeklinde sınıflandırılmaktadır. Adaletle ulaşmada, hakkaniyet ilkesi eşitlik teorisinin de ileri sürdüğü üzere kişilerin katkıları ile elde ettiği menfaatlerin nicel anlamda denk olmasını ifade etmektedir. Eşitlik ilkesi ise, eşitlik teorisinin ileri sürdüğü tezlerden farklı bir biçimde, kişilerin katkılarına bakılmaksızın herkesin aynı menfaatleri elde etmesi gereğine işaret etmektedir. Açıkçası eşitlik ilkesinin uygulanmasının gerekli görüldüğü dağıtım sürecinde, kimsenin yaptığı katkıya bakılmaksızın herkesin aynı menfaati hak ettiğini iddia edilmektedir (Aktan ve Çoban, 2006, s. 141). İhtiyaç ilkesi ise, bireylerin ihtiyaçlarının tespit edilmesinin ardından, yine yaptıkları katkılara bakılmaksızın eşit düzeyde olmasa da ihtiyaçları karşılayacak kadar menfaatlerin bu kişilere sunulmasını ifade etmektedir. Hem eşitlik hem de ihtiyaç ilkeleri, katkısı düşük ya da hiçbir katkısı olmayanların bile katkısı daha yüksek olanlar kadar menfaat elde edebilme imkânını, dağıtımına konu birimlere tanımaktadır (Porcano, 1984, s. 622; Beugr, 2002, s. 1095; İçerli, 2010, s. 81).

Hakkaniyet, eşitlik ve ihtiyaç prensipleri çerçevesinde dağıtım adaleti, adil bir vergi sisteminin tasarlanabilmesi için vergilemede yatay adalet, dikey adalet ve ceza adaletinin aynı anda sağlanmış olmasını iddia etmektedir. Yatay adalet, aynı konumda bulunan mükelleflerin kendi grupları içerisinde, vergi öncesi durumu ile vergiyi ödedikten sonraki bu durumlarında bir değişikliğin olmamasını ifade etmektedir (Elkins, 2006, s. 43; Gravelle ve Gravelle, 2006, s. 631). Yatay adalet, yalnızca aynı grup içerisindeki kişiler için gelire bağlı olarak ortaya çıkan bir durumdur (Pehlivan, 2006, s. 109). Ancak bazı durumlarda aynı grup içerisinde bulunsalar bile gelirden bağımsız bazı durumlar grup içerisinde farklılaşan gelire bağımlılık düzeyleri ortaya çıkarabilmektedir. Aynı gelir düzeylerine sahip olmalarına karşın bazı kişiler özel sebeplerden ötürü (medeni durum, engellilik, işsizlik, yaşlılık, cinsiyet vs.) kişilerin gelire olan bağımlılık düzeyleri birbirinden farklı olabilmektedir. Bu bağımlılık düzeyi dikkate alınarak, vergi sistemlerinde

kişilere bazı vergi ayrıcalıkları tanınabilmektedir. (Gökbunar, 2001, ss. 2-3). Bu biçimde aynı gelir düzeyinde olan ve aynı vergi mükellefiyetine tabi bulunanların, gelire olan bağımlılık düzeylerinin farklı olmasından ötürü, farklı vergi yüklerine muhatap tutulmaları, dağıtım adaletinin ilkelerinden eşitlik ve ihtiyaç ile yakından ilgili olup bireylerin adalet algılarını yükseltmektedir.

Dikey adalet, herkesin ödeme gücüne uygun vergi ödemesini ifade etmektedir (Porcano, 1984, s. 619; Pehlivan, 1996, s. 106). Dikey adalette, artan oranlı (progresif) bir vergi yapısı ortaya çıkarılarak, yüksek gelirli ile düşük gelirli arasındaki vergi sonrası gelir farklılığı azaltılmakta ve böylelikle gelirin yeniden dağıtılması sağlanmaktadır. Uygulamada, dikey adaletin sağlanabilmesi için yüksek gelirli ile düşük gelirliye göre daha yüksek vergi oranları ile vergilendirilmesi gereği savunulmaktadır (Saad, 2010, s. 35). Ya da alternatif olarak vergi oranları aynı düzeyde uygulanırken, indirim, istisna, muafiyet veya vergi kredisi şeklindeki vergi harcaması politikalarıyla farklı gelir düzeyine sahip olan kişilerin, vergi yüklerinin farklılaştırılması gibi uygulamalar da bu amaca yöneliktir (Shaviro, 2003, s. 212).

Dağıtım adaleti yalnızca menfaatlerin herhangi bir grup içerisinde nasıl dağıtılacağı ile ilgilenmemektedir. Maddi menfaatler gibi olumlu unsurlar kadar cezalar gibi olumsuz unsurların da nasıl dağıtılacağıyla da ilgilenmektedir. Cezaların adil dağıtımını ceza adaleti olarak nitelendirilmektedir (Cook ve Hegtvéd, 1983, s. 220). Ceza adaleti, işlenen vergi suçlarına karşılık verilen cezaların, miktar, süre ve muhatap açısından adil olunmasını ifade etmektedir (Wenzel, 2002, s. 58). Vergi suçları, mükelleflerin vergiye olan kanun dışı uyumsuzluklarının bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Bu tür bir uyumsuzluk nedeniyle yaşanan vergi geliri kaybı ile kesilen cezalar ve izlenen ceza uygulamaları sonucu elde edilen gelirlerin birbirine eşit olması, ceza adaletinin tesisinin bir göstergesi olarak kabul edilmektedir. Ceza adaletini etkileyen bir diğer önemli husus da vergi aflarıdır. Vergi affı vergi kaçırmanın maddi riskini ortadan kaldırdığından, bu eyleme kolaylıkla başvurmuş olanlar ile vergiye uyum sağlamış olanlar arasında bir adaletsizlik ortaya çıkarmaktadır (Kirchler, 2007, s. 89). Dolayısıyla vergi afları vergiye olan uyumu arttırmadığı sürece ve yaşanan gelir kaybını telafi edici eylemlere teşvik edici bir rol üstlenmedikçe, cezaların adil dağıtımına yönelik herhangi bir işlev görmesi mümkün değildir.

2.3. Prosedür Adaleti

Prosedür (uygulama ya da yöntem) adaleti, kaynakların nasıl dağıtılması gerektiği ile ilgilenmeyip daha çok dağıtım sürecindeki usullere odaklanmaktadır. Diğer bir ifadeyle, fayda ve maliyetlerin muhataplarına tayinlanması sürecinde karar alma mekanizmalarının ve yürütülen işlemlerin adil

olmasına vurgu yapmaktadır (Tyler ve Blader, 2003, s. 350). Buna göre eğer kişiler dağıtımına konu kaynakların (vergi ve cezalar gibi) dağıtımının uygulama sürecinin adil olduğunu düşünürlerse prosedür adaleti yüksek demektir (Kirchler, 2007, s. 75). Aksine, vergi kanunlarından kaynaklı bir sorun olmasa bile uygulamada bazı sorunlar mevcutsa, bu durumda prosedür adaletsizliği durumu ortaya çıkmaktadır (Zenginobuz ve diğerleri, 2010, s. 35).

Uygulamaların adil olabilmesi için süreçlerin, mevzuatın ortaya koyduğu standartlarda, ilgili, kesin, hatasız, örnek, etik ve doğrulanabilir olması gerekmektedir (Verboon ve Goslinga, 2010, s. 137). Vergi hukukunun karmaşık olması, şeffaf olmaması ve etkin bilgilendirme hizmetlerinin bulunmaması, denetim elemanlarının deneyimsiz olması ve mükelleflere dönük saygılı olmayan tutumları, uygulamaların adil algılanmasını zayıflatmaktadır. Bunun yanında prosedür adaleti, vergi otoritelerinin aldığı kararların kabulünde, bu otoritelere olan güvenin artmasında, vergi otoritelerinin meşruluğunun mükellef nezdinde yükselmesinde etkili olmaktadır. Vergi idaresinin güvenilirliği, mükelleflere olan saygılı tutumu ve tarafsızlığı vergi uyumu literatüründe prosedür adaleti ile ilgili olarak en fazla incelenen konulardan olmuştur (Murphy, 2004, s. 2).

3. LİTERATÜR

Adalet algısı gibi psikolojik bir olgu ile vergi uyumu arasındaki klasik bağ, doğal olarak vergiye gönüllü uyum ile daha yakından ilgilidir. 1980'lerden sonra yoğunlaşan bu alandaki çalışmalar, mükellefler ile devlet arasındaki ilişkide mükelleflerin vergi sistemine yönelik adalet algılarına ve vergilendirme sonrası değer yargılarıyla şekillenen mükellef davranışlarına odaklanmaktadır. Adalet algısının yüksek olduğu bir toplumda ise yüksek düzeyde vergiye gönüllü uyum, yapılan araştırmalarda ortaya konan ortak bir sonuçtur. (Jackson ve Milliron, 1986; Andreoni ve diğerleri, 1998; Hartner ve diğerleri, 2011). Ancak, vergi uyumu literatürü, adalet algısı ile vergiye uyum arasında müspet bir ilişkinin olduğunu bulmakla birlikte, adalet algısının boyutlarının karışık ve adalet kavramının muğlak olmasından ötürü genel kabul görmüş adalet algısı boyutları verememektedir. Örneğin, Jackson ve Milliron (1986); vergi adaleti algısının (VAA) gelir düzeyine göre farklılaşacağını ileri sürerken, Gilligan ve Richardson (2005); kişisel vergi algısının her ülkede farklı olacağını, Roberts ve diğerleri (1994); halkın kamu hizmetlerini anlamlı bulduğunda adalet algılarının yüksek olacağını, Falan (1999) ise; adalet algısının eğitim ile artacağını ileri sürmektedir. Öte yandan Christensen ve diğerleri (1994); daha önce yapılmış yirmi üç adet araştırmanın kullandığı adalet algısı faktörlerini özetlediği araştırmasında, vergilendirmede adalet algısının boyutları noktasında ortak bir uzlaşının sağlanmasının zor olduğunu iddia etmektedir.

Bu alanda yapılmış en eski çalışmanın Köln vergi psikolojisi okulu kurucusu G. Schmölders [1960]'e ait olduğu söylenebilir. Schmölders'e göre adalet algısını etkileyen en önemli faktör uygulanan vergi oranlarıdır. Yazar, her toplumda kişilerin gelirlerinden devlete vermeye razı olacakları miktarın psikolojik bir sınırının olduğunu iddia etmektedir. Bu iddiaya göre mükelleflerin psikolojik olarak kabullenebilecekleri vergi oranı ise en yüksek yüzde 50 düzeyindedir (Schmölders, 2006, s. 46 ve 164). Bu sınırın üzerindeki bir vergi oranı, toplum tarafından adil algılanmamaktadır. Daha yakın bir dönemde yine aynı konu üzerine, Porschke ve Witte (2002) tarafından yapılan başka bir çalışmada, kişilerin vergilere tamamen karşı olmayacakları, ancak yüzde 30 düzeylerinde olan verginin kişiler tarafından makul görülebilecek bir oran olduğu ileri sürülmektedir (aktaran: Kirchler, 2007, s. 74). Dolayısıyla kültürel olgulardaki farklılıklara göre vergi oranı tercihleri toplumdaki topluma değişebilmektedir.

Vergilemede adalet algısının boyutlarının belirlenmesine yönelik ilk çalışma ise doktora tezi çalışmasında VAA ölçmek amacıyla bir ölçek geliştiren ve beş adet faktör ile bireylerin vergi adaleti algılarının ölçümlenebileceğini ileri süren Gerbing (1988)'e aittir. Araştırmacı, ABD'nin Dallas eyaletinde, yüz yüze görüşme, e-posta ve telefon aracılığıyla geri dönüş sağlanabilen 225 kişi üzerinde yaptığı araştırmasında, deneklere demografik değişkenler hariç 56 soruluk ve sekiz adet faktör içerdiği düşünülen bir anket yöneltmiştir. Doğrulayıcı faktör analizi sonucunda, vergi algısının sekiz değil beş adet açıklayıcı faktörünün olduğu tespit etmiştir. Yazar bu faktörleri şu şekilde isimlendirmiştir i- genel adalet ve vergi yükünün adil dağıtımı, ii- vergi oranı tercihleri, iii- karşılıklı adalet, iv- kişisel çıkar adaleti ve v- servet sahibi zenginlerin vergilendirilmesine yönelik tutum (Gerbing, 1988, ss. 76-82).

Gerbing (1988)'in çalışmasında ortaya koyduğu VAA boyutları daha sonra diğer bazı araştırmalarla test edilmiştir (Christensen ve diğerleri, 1994; Gilligan ve Richardson, 2005; Richardson, 2006; Azmi ve Perumal, 2008; Khasawneh ve diğerleri, 2008, Benk vd., 2012; vs). Christensen ve diğerleri (1994) tarafından yapılan ve bu beş faktörün de kullanıldığı çalışmada, eğitimin vergi uyumu üzerindeki etkisi araştırılmıştır. ABD'de 296 vergi kursiyeri üzerinde yapılan çalışmada, bu beş faktörün vergi adaletini ölçmek için uygun faktörler olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Ayrıca çalışmanın faktör analizi bulgularına göre, bu beş faktöre ilave edilebilecek dört tane daha faktör ortaya konmuştur. Bu faktörler; kişisel düzeyde ödenen vergi miktarının, özel vergi ayrıcalıklarının, kişisel düzeyde vergi oranının ve vergi hukuku sisteminin nasıl adil algılandığıyla ilgili faktörlerdir. Aynı faktörlerin kullanıldığı diğer bir çalışmada Richardson (2006); VAA'nın vergi uyumunu nasıl etkilediğini araştırmıştır. Hong Kong'ta iki üniversiteden 302

yüksek lisans öğrencisi üzerine yaptığı araştırmada, bu faktörlerin tamamı anlamlı çıkmıştır. Richardson, bu beş faktöre ilave olarak orta sınıfın vergi yükü olarak adlandırdığı altıncı bir faktöre daha ulaşmıştır. Richardson'un açıklamasına göre, Hong-Kong toplumu varlıklı-zengin kişiler ile orta sınıf arasındaki keskin ayrımın farkındadır ve orta sınıfın vergi ile daha barışık bir kesim olduğunu düşünmektedir. Dolayısıyla, farklı bir açıklayıcı faktörün ortaya çıkmasını, ABD toplumuyla Hong Kong toplumu arasındaki vergi kültürü farklılığına bağlamaktadır. Faktör analizi sonucunda ulaşılan bir diğer bulguya göre de, genel adalet, karşılıklı adalet ve vergi oranı tercihi, VAA üzerinde etkili olan en güçlü açıklayıcı faktörlerdir. Diğer faktörler araştırmada anlamlı bulunmakla beraber açıklayıcılık güçleri bu üç faktöre göre zayıf kalmaktadır Azmi ve Perumal (2008); 290 kişi üzerinde yaptığı araştırmada Gerbing (1988)'in bu beş vergi adaleti faktörünü Malezya için test etmiştir. Faktör analizi sonucunda bu faktörler arasından yalnızca, genel adalet, vergi oranı tercihi ve kişisel çıkar faktörü anlamlı çıkmıştır. Yazara göre Malezyalılar, karşılıklı adaleti vergi yükünün adil dağılımı bağlamında değerlendirirken, zengin kişilere yönelik özel vergi ayrıcalıklarının olduğu algısını taşımamaktadırlar. Öte yandan yazarlar, ülkede VAA açıklayan faktörlerin en azından ABD'den farklı çıkmasını, ülkede vergi yapısının karışık ve vergi bilincinin düşük olmasıyla açıklanabilecek olan eğitim düzeyi ve vergi kültürü farklılıklarına bağlamaktadırlar Khasawneh ve diğerleri (2008); Ürdün'de 246 gelir vergisi mükellefi üzerine yaptıkları araştırmada, gelir vergisinde adalet algısının vergi uyumuna etkisini araştırmışlardır. Hem Gerbing (1988)'in hem de Christensen ve diğerleri (1994)'in VAA ölçmek için kullandıkları ölçekleri araştırmalarına uyarlamışlardır. Ancak, faktör analizi yapılmadığı için bu faktörlerin gelir vergisi mükelleflerinin adalet algısını ölçmede elverişli faktörler olup olmadığına yönelik herhangi bir açıklamaya çalışmada rastlanmamaktadır. Araştırmanın bulgularına göre, ülkenin gelir vergisi mükellefleri gelir vergisi sistemini, vergi oranlarını, vergi yükünü ve vergi ayrıcalıklarını adil algılamaktadırlar. Araştırmada ulaşılan bir diğer bulguya göre, adalet algısı vergiye uyumu pozitif yönde etkilemektedir. Ancak regresyon analizi sonuçlarına göre böyle bir modelin açıklayıcılık gücü yüzde yirmi gibi çok düşük bir düzeydedir.

Yukarıda verilen beş adet çalışmadan da açıkça görülmektedir ki adalet algısını açıklayan faktörlerin neler olduğu oldukça tartışmalıdır. Bu algı boyutları ülkeden ülkeye ve vergi yapısı farklılıklarına bağlı olarak değişmektedir. Bu durumu karşılaştırmalı çalışmalarda daha açık şekilde görmek mümkündür. Örneğin, Gilligan ve Richardson (2005), Hong Kong ve Avustralya'yı, gelir vergisinde adalet algısı ve vergi uyumu arasındaki ilişkiye göre karşılaştırdıkları çalışmalarında; gelir vergisi sistemlerinde genel adalet, özel vergi uygulamaları, vergi oranı yapısı ve kişisel çıkar adaleti

açısından değişen anlamlılık düzeylerinin olduğu bulgusuna ulaşmışlardır. Avustralyalı vergi mükellefleri, ödemeleri gereken vergiden daha fazlasını ödediklerini ve marjinal vergi oranlarının çok yüksek olduğunu düşündükleri için Hong Kong'lu gelir vergisi mükelleflerine göre daha düşük adalet algılarına sahiptirler. Dolayısıyla Avustralyalı mükelleflerin Hong Kong'lu mükelleflere göre daha zayıf vergi adaleti algıları, daha zayıf vergi uyumu-na neden olmaktadır.

Başka bir çalışmada Zhiyong ve diğerleri (2007); ülkelerin ekonomik yapılarının ve kültürel farklılıklarının VAA ve vergi uyumu üzerinde nasıl etkili olduğunu araştırmışlardır. Çin'den iki şehri (Shangai ile Lanzhou) ve Singapur'u örneklem aldıkları araştırmalarında, gelişmişlik düzeyi farklılıklarını da dikkate alarak, yaş, cinsiyet, meslek, kültür ve eğitim düzeyi gibi faktörlerin adalet algısında farklılığa neden olup olmadığını araştırmışlardır. Araştırmanın bulgularına göre özellikle eğitim düzeyinde ve ekonomi yapısındaki farklılıklar, adalete yönelik yargıları güçlü bir şekilde etkilemektedir. Gelişmiş bölgelerde yaşayan, rekabetçi toplumun yurttaşı olan ve eğitim düzeyi yüksek olan bireyler, sosyal eşitsizliğe daha toleranslı yaklaşmakta ve adalet algıları zayıf kalmaktadır. Ancak bölgesel gelişmişlik farkları bulunsa bile, her bölgede aynı riskler ile karşı karşıya kalan kişilerin, bu risklerden uzak olan kişilere göre adalet yargıları daha yüksek olmaktadır. Cinsiyet açısından bakıldığında kadınlar ile erkekler arasındaki adalet yargıları farklılığı kadının toplum içerisindeki statüsüne göre değişmektedir. İyi eğitim almış ve işgücüne katılımı olan kadınların toplum içerisindeki geleneksel rolleri zayıflamaktadır. Düşük eğitim düzeyine sahip, sosyal statüsü zayıf ve geleneksel rollerini devam ettiren kadınların adalet algısı, geleneksel rollerden uzak diğer kadınlara ve tüm erkeklere göre daha yüksektir. Çalışanların adalet yargıları üzerindeki etkisi ise bölgesel gelişmişlik düzeyine ve rekabetçi ekonomi yapısına göre değişmektedir. Gelişmemiş bölgelerde ve rekabetçi olmayan ekonomik yapılarda işgücü piyasasında bulunanlar, aşırı iş yükü ile karşı karşıya kalmaları nedeniyle düşük adalet yargılarına sahip iken gelişmiş ve rekabetçi ekonomik yapılarda işgücü piyasasında bulunanlar bu kesime göre daha yüksek adalet yargılarına sahiptirler.

Ulusal literatür incelendiğinde, ilgili çalışmaların son dönemde yoğunlaşmaya başladığı görülmektedir. Mevcut çalışmalar toplu olarak dikkate alındığında ilginin daha çok vergi bilinci, vergi ahlakı, yolsuzluk, kayıt dışı ekonomi, vergi cezaları ve vergi afları ile vergilendirmeye yönelik mükellef tutum ve davranışları arasındaki ilişkilerin vergiye uyumunu nasıl etkilediği üzerinde yoğunlaşmaktadır. Öte yandan VAA ilgili çalışmalarda konunun kapsamlı bir biçimde ele alınmadığı da görülmektedir. Ayrıca, yürütülen araştırmalarda VAA etki eden faktörlerin dağınık bir biçimde ele alındığı

ve oldukça sınırlı değişkenler ile bu algı düzeyinin ölçülmeye çalışıldığı da dikkat çekmektedir.

Doğrudan konuyla ilgili ilk çalışma Topal (2011)'a aittir. 1272 kişi üzerinde yapılan araştırmada, vergi adaleti algısının refah devletine yönelik tutumlar üzerinde etkisinin olup olmadığı belirlenmek istenmiştir. Faktör analizi bulgularına göre vergi adaleti algısının 6 boyutunun olduğu tespit edilmiştir. Öte yandan regresyon analizi bulgularına göre VAA'daki yükselişin bireylerin refah devletine yönelik tutumları anlamlı ve pozitif şekilde etkilediği tespit edilmiştir. Benk vd. (2012)'e ait diğer bir çalışmada ise 180 mali müşavir ve yeminli mali müşavir üzerinde yapılan araştırmada Gilligan ve Richardson (2005) tarafından genişletilen Gerbing (1988)'e ait VAA ölçeğinin Türkiye için geçerli olup olmadığını test edilmiştir. Araştırmanın geçerlilik ve güvenilirlik analizi bulgularına göre VAA ölçeğinin altı boyutu ile Türkiye için de benzer sonuçları verdiği görülmektedir.

4. ARAŞTIRMA

4.1. Araştırmanın Metodolojisi

Bu çalışmanın amacı mükelleflerin vergilemede adalet algısı boyutlarının belirlenmesidir. Bu bağlamda yürütülen araştırmada uluslararası çalışmalarda sıklıkla kullanılan ölçeklerden faydalanılmıştır. Bu ölçekler Gerbing (1988) ile Gilligan ve Richardson (2005)'in vergi adaleti, Saad (2010)'in ceza adaleti ve Murphy (2011)'in prosedür adaleti algı ölçekleridir.

4.1.1. Örneklem

Ana evrenin tamamına teknik ve mali açıdan ulaşmak mümkün olmadığından araştırma ana evreni temsilen ve bilimsel kurallara uygun olarak Gümüşhane ili merkezinde faaliyette bulunan gelir vergisi mükellefi küçük esnaf ile sınırlı tutulmuştur. Veri toplama aşamasında anket doldurmaya kabul eden 225 esnafa anket uygulanmıştır. Veri toplama aşaması tamamlandıktan sonra elde edilen formlar değerlendirilmiş ve eksik, hatalı ya da tutarsız görülen anketler elenerek toplam 199 anket örneklem olarak alınmıştır.

4.1.2. Ölçme

Araştırmanın verileri yüz yüze anket yöntemiyle toplanmıştır. Anket formunun ilk kısmında yer alan sorular katılımcıların cinsiyet, yaş ve eğitim durumunu yansıtan demografik özelliklerine yöneliktir. İkinci kısımda ise vergi adaleti algısını ölçmeye yönelik 36 soru yer almaktadır. Bu sorular ilgili ölçeklerden dilimize çevrilmiş ve alanında uzman akademisyenlerin görüşleri alınarak katılımcıların anlayabileceği açık bir ifadelere dönüştürülmüştür. Bu soruların tamamı için 1 (=kesinlikle katılmıyorum)'den 5 (=kesinlikle katılıyorum)'e doğru uzanan 5 düzeyli Likert tipi ölçek oluşturu-

rulmuş ve katılımcılardan sorulan her bir ifade için kendi görüşlerine en uygun cevabı vermeleri istenmiştir.

4.1.3. Araştırma Verilerinin Analizi

Araştırma verilerinin analizinde ölçek maddelerinin tutarlılıkları güvenilirlik analiziyle, elde edilen boyutların yapı geçerliliği ise keşfedici faktör ve doğrulayıcı faktör analizleri ile incelenmiştir. Yapılacak olan analizde bilimsel nitelikte bilgi elde etmek amacıyla hataların ayıklanması ve içsel tutarlılığın sağlanması için güvenilirlik analizinin yapılması gerekmektedir. Ölçeğin güvenilirliği diğer araştırmalarda da sıklıkla tercih edilen Cronbach's Alfa (α) katsayısı ile test edilmiştir. Söz konusu (α) katsayısı 0 ile 1 arasında değer alır ve 0,8 üzerinde çıkması durumunda ölçeğin yüksek derecede güvenilir olduğu kabul edilir (Kalaycı, 2009: ss. 403-405).

Keşfedici Faktör Analizinin (KFA) yapılmasındaki amaç çok sayıda değişkenden (soru maddesinden) bu değişkenlerin beraber açıklayabildikleri daha az sayıda tanımlanmış ve anlamlı kabul edilebilecek yeni yapıların (faktörler) ortaya konulmasıdır (Büyüköztürk, 2009, s. 167). Ölçekte yer alan bir değişkenin tanımlanacak olan yeni bir faktörde yer alıp almaması, o faktörle olan ilişkisini yansıtan yük değerinin belirli bir değerin üzerinde olmasına bağlıdır. Bu değerin 0,45 ve üzerinde olması tercih edilmekle birlikte 0,30 olan değerler de tölere edilebilir kabul edilerek araştırma ölçeğinde tutulmaktadır (Coombs ve Schroeder, 1988, s. 83).

Doğrulamalı faktör analizi (DFA) ise daha önce kuramsal olarak desteklenen faktörlerin onun oluşumunda etkili olan değişkenlerle ne derece uyum içerisinde olup olmadığını toplanan gerçek verilerle yeniden değerlendirmeye yönelik bir analizdir (Hui, 2003, s. 6). KFA'da herhangi bir ön beklenti olmaksızın faktör yüklerinin dağılımına göre mevcut verinin faktör yapısı belirlenirken, DFA'da kurama dayalı olarak belirlenmiş faktörlerin geçerliliğinin sınanması gerçekleştirilmektedir (Büyüköztürk vd., 2004, s. 217). DFA'da sınanan modelin uyumluluğunun belirlenebilmesi için çok sayıda uyum indeksinden yararlanılmaktadır (Garson, 2004, s. 3). En sık kullanılan uyum indeksleri ki-kare (χ^2) uyum istatistiği, ki-kare / serbestlik derecesi (χ^2/df), karşılaştırmalı uyum indeksi (CFI), Tucker-Lewis indeksi (TLI), fazlalık uyum indeksi (IFI) ve yaklaşık hataların ortalama karekökü (RMSEA)'dür.

Modelin veri uyumunun kabul edilebilir olması için χ^2 uyum istatistiğinin anlamsız olması gerekmektedir. Ancak örneklem genişledikçe genellikle bu istatistik değerinin anlamlı çıkma olasılığı artmaktadır. Bu yüzden büyük örneklem için genelde χ^2/df değerine bakılması önerilmektedir. Bu değer 5'den küçük 3'den büyük olması tölere edilmekle birlikte 3'den küçük olması yüksek düzeyde uyumu göstermektedir (Meyers, vd., 2006, s. 559). Diğer uyum indekslerinden IFI, CFI, ve TLI değerlerinin 0,90 üzerinde

RMSEA değerinin ise 0,8'in altında olması mükemmel düzeyde uyum şeklinde yorumlanmaktadır (Brown, 2006, s. 81). Ayrıca DFA sonucunda değişkenlerin kuramsal olarak desteklenen ilgili faktörler üzerindeki standardize edilmiş faktör yüklerinin 0,70'den yüksek bir değer alması ve istatistikî değerinin anlamlı olması gerekmektedir (Hui, 2003, s. 6). Bu çalışmada iki faktör analizinin birlikte kullanılmasındaki amaç ise özgün biçimi yurtdışında geliştirilmiş olan ilgili ölçeklerin yapısını (KFA ile) ortaya çıkarmak ve faktör yapısının mükelleflerden elde edilen verilerle uyumunu (DFA ile) test etmektir.

4.2. Araştırmanın Bulguları

Demografik Bulgular: Örneklemeye dâhil edilen ve Gümüşhane il merkezinde faaliyette bulunan gelir vergisi mükellefi küçük esnafın demografik özelliklerine göre dağılımı Tablo 1'de özetlenmiştir.

Tablo-1: Katılımcıların Genel Özellikleri

		Frekans	Yüzde
Cinsiyet	Kadın	32	16,1
	Erkek	167	83,9
	Toplam	199	100
Yaş	20 ve altı	6	3,0
	21-30	72	36,2
	31-40	76	38,2
	41-50	36	18,1
	51-60	9	4,5
	60 üzeri	0	0
Eğitim Düzeyi	İlköğretim	62	31,2
	Lise	84	42,2
	Üniversite	50	25,1
	Master / Doktora	3	1,5

Verilere göre esnafın daha çok erkeklerden, eğitim düzeyi düşük, orta yaşta veya üzerinde kişilerden oluştuğu görülmektedir. Kadın (yüzde 16), genç (yüzde 40) ve eğitim düzeyi yüksek (yüzde 27) girişimcilerin ise oldukça az olduğunu söyleyebilmek mümkündür.

Güvenirlilik Analizi Bulguları: Güvenirlilik analizi öncelikle otuz altı madde için yapılmak suretiyle analize başlanmıştır. Cronbach's Alfa (α) katsayısı 0,966 bulunmuş ve iki maddenin silinmesi durumunda (α) katsayısının yükseleceği görülmüştür. Dolayısıyla silinmesi önerilen 16. ve 34. sorular ölçekten silinerek tekrar güvenirlilik analizi yapılmış ve (α) katsayısı 0,972 olarak bulunmuştur. Bu değer ölçeğin mükemmel düzeyde güvenilir olduğunu ifade etmektedir. Güvenirlilik analizinden sonra KFA'ya geçilmiştir.

KFA Bulguları: Analize ölçekte geriye kalan 34 madde ile başlanmıştır. Ölçeğin yapı geçerliliğini test edebilmek için Temel Bileşenler Analizi uygulanmış ve oblig rotasyon yöntemi (direct-oblimin eğik döndürme tekniği) uygulanmıştır. Analize dâhil edilecek olan faktör sayısını belirlemede temel prensip olarak Faktör özdeğeri (Eigenvalue) 1.00 ve üzerinde olan faktörler alınmıştır. Analiz için KMO örnek uygunluğu testi ve Barlett küresellik testi değerleri hesaplanmış ve bu değerler çerçevesinde kullanılan veri setinin KFA yapabilmek için uygun olduğu bulunmuştur (KMO = 0,949; Ki-kare =5753; Barlett küresellik testi $df=561$, $p=000$). Analiz sonucunda faktör yükü değeri 0,308 ile 0,885 arasında değişen dokuz faktörlü bir yapı ortaya çıkmıştır. Ancak iki değişkenin kuramsal olarak anlamlandırılmayacak bir faktör altında toplandığı bir değişkenin ise birden fazla faktör altında 0,30 üzerinde yük değeri ile yüklendiği görülmüştür. Sırasıyla maddeler alternatifler denendikten sonra nihayetinde ölçekten atılarak tekrar KFA analizi yapılmış, sonuçta üç değişkenin (8, 9 ve 29. sorular) ölçekten atılması durumunda kuramsal beklentilerle tutarlı çözüme ulaşıldığı görülmüştür. Öz değeri 1'den büyük dokuz faktörde toplanan ölçek çözümünün açıkladığı toplam varyans miktarı yüzde 80,1'dir. Faktörlerde toplanan maddelerin yük değeri yüzde 36.2 ile yüzde 90.7 arasında değişmektedir. Faktörlerin açıkladıkları varyans miktarları ise sırasıyla birinci faktör için yüzde 52.9; ikinci faktör için 6.3; üçüncü faktör için 4.81; dördüncü faktör için 3.53; beşinci faktör için 3.39; altıncı faktör için 2.67; yedinci faktör için 2.34; sekizinci faktör için 2.15 ve dokuzuncu faktör için yüzde 2'dir.

Bulgular dikkate alındığında özellikle ulusal literatürde daha önceki araştırmalarda yer verilmeyen iki özgün sonucun ortaya çıktığı görülmektedir. Öncelikle prosedür adaleti (PA) vergi adaleti algısının bir yapı boyutu olarak karşımıza çıkmaktadır. İkincisi, özgün ölçeğinde Murphy (2011) tarafından PA beş bileşenli bir yapı olarak tanımlanmıştır. Bu bileşenler vergi idaresinin mükelleflere (1) saygısı, (2) güveni, (3) tarafsız tutumu, (4) güvenerek muamelede bulunması ve (5) onlarla diyalog geliştirmesidir. KFA bulgularına göre ülkemiz vergi mükellefleri için PA algısı vergi idaresinin (1) kendilerine saygısı ve güveni [25, 26, 27, 28 ve 33. sorular], (2) tarafsız tutumu [30, 31 ve 32. sorular] ve (3) kendileriyle diyalog içerisinde olması [35 ve 36. sorular] şeklinde üç bileşenli bir yapı olarak değerlendirilmektedir.

Tablo-2: Vergi Adaleti Algısı Ölçeği KFA Sonuçları

Ölçek ¹ Maddesi	GA	KCA	CA	DA	PA [1]	PA[2]	KA	PA[3]	YA
GA6	.812								
GA5	.744								
GA4	.529								
GA7	.453								
GA1	.393								
GA3	.390								
GA2	.362								
KCA1		.809							
KCA3		.654							
KCA2		.636							
CA2			.750						
CA3			.492						
CA1			.489						
DA2				.907					
DA3				.601					
PA1					.905				
PA2					.840				
PA3					.533				
PA4					.505				
PA9					.473				
PA12						.684			
PA11						.640			
KA2							.748		
KA3							.659		
KA1							.566		
PA6								.879	
PA8								.554	
PA7								.497	
YA1									.777
YA2									.744
YA3									.422
Öz değer (Toplam)			16.40						
Açıklanan Toplam Varyans (%)			80.104						
Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) Test			.946						
Barlett's Test of Sphericity			X ² =5244.634; df = 465 (p=000)						

1 Ölçek maddeleri çalışmanın ekinde verilmiştir.

Analiz sonucunda elde edilen diğer bileşenler ise önceki çalışma (Topal, 2011) ile paralel sonuçlar vermiştir. Buna göre VAA'nın en önemli belirleyicisi vergilerin, vergi ayrıcalıklarının ve yükünün mükellefler arasında adil dağıtılıp/dağıtılmadığını ifade eden genel adalet (GA) algısıdır. Diğer bileşenlerden kişisel çıkar adaleti (KCA), vergi sisteminin mükelleflerin lehinde/aleyhinde sonuçlar üretip/üretmediğine; ceza adaleti (CA), vergi hilesi yapan mükelleflere verilmesi gereken cezaların tam ve zamanında verilip/verilmediğine; karşılıklı adalet (KA), mükelleflerin ödedikleri vergiler karşılığında kamu hizmetlerinden fayda elde edip/etmediklerine; yatay adalet (YA), aynı gelir düzeyine sahip mükelleflerin aynı düzeyde vergi yüküyle muhatap kılınıp/kılınmadıklarına; dikey adalet (DA), daha fazla geliri olanların düşük gelirliilere göre daha fazla vergi ödeyip/ödemediklerine ilişkin mükelleflerin değerlendirmeleridir.

DFA Bulguları; keşfedici faktör analizi neticesinde elde edilmiş olan dokuz faktörlü ve kuramsal olarak kabul görmüş ölçeğin veri ile uyumunu değerlendirmek üzere DFA ile sınanması yapılmıştır. Ölçeğin alt boyutları arasında üst düzey ilişkilerin olduğu gözlemlendiğinden birincil düzey model ile verinin sınanması kararlaştırılmıştır. DFA ile sınanan modelin uyum indeksleri incelendiğinde ki-kare değerinin ($\chi^2 = 782.093$, $df = 397$, $p = .000$) anlamlı olduğu görülmektedir. Daha önce de ifade edildiği üzere örneklem büyüdükçe bu sonucun çıkma ihtimali yüksektir. Bu nedenle büyük örneklemelerde χ^2/df değerinin 3'den küçük olmasına dikkat edilmesi önerilmektedir. Analizde hesaplanan χ^2/df değeri 1.70'dir. Diğer uyum indeksi değerlerinden de görüleceği üzere (IFI = 0.925, TLI = 0.911 ve CFI = 0.924 > 0.90 ve RMSE = 0.70 < 0.80) faktör yapısının veri ile uyumunun mükemmel olduğunu söyleyebilmek mümkündür (Tablo 3). Ayrıca değişkenlerin kuramsal olarak da desteklenen ilgili faktörler üzerindeki standardize edilmiş faktör yükleri kritik değerin (0.70) üzerindedir.

Tablo-3: Vergi Adaleti Algısı Ölçeği DFA Sonuçları

Ölçek Maddesi	GA	KCA	CA	DA	PA [1]	PA[2]	KA	PA[3]	YA
GA3	.867								
GA1	.861								
GA2	.856								
GA4	.827								
GA5	.767								
GA7	.736								
GA6	.725								
KCA2		.867							
KCA3		.826							
KCA1		.758							
CA2			.840						
CA1			.833						
CA3			.797						
DA3				.912					
DA2				.745					
PA2					.846				
PA3					.836				
PA4					.831				
PA1					.828				
PA9					.815				
PA11						.890			
PA12						.883			
KA3							.856		
KA2							.811		
KA1							.771		
PA8								.831	
PA7								.796	
PA6								.750	
YA2									.847
YA3									.840
YA1									.836

Uyum İyiliği İndeksleri

X^2	782.093
df	397
X^2/df	1.97
IFI	.925
TLI	.911
CFI	.924
RMSEA	.70

Son olarak yapı geçerliliği sağlanmış ölçeğin tamamına ve her bir faktöre tekrar güvenirlik analizi yapılmış ve Cronbach's Alfa (α) katsayısının hem ölçeğin bütünü (kalan 31 madde 0.97) hem de her bir faktör (GA 0.927; KA 0.856; YA 0.878; DA 0.735; CA 0.861; KCA 0.853; mükellefe saygı ve güven 0.924; tarafsız tutum 0.837 ve mükellefle diyalog 0.878) için kabul edilebilir sınırın (0.70) üzerinde olduğu gözlemlenmiştir.

5. SONUÇ

Kamu harcamalarının finansmanını gerçekleştirebilmek için yeterli düzeyde vergi toplayabilmek hükümetler için kaçınılmaz bir sorumluluktur. Daha yüksek vergi geliri ancak bu sürecin muhatabı olan mükelleflerin vergiye yüksek düzeyde uyumu ile sağlanabilir. Vergiye uyumu arttırmak mükelleflere uyumdan kaçınmayı caydırıcı bir takım muamelelerin dayattırılması ile belli bir ölçüde sağlanabilir. Ancak bu şekildeki tercih hem çağdaş değildir hem de yüksek idari ve toplumsal maliyetleri beraberinde ortaya çıkarmaktadır. Dolayısıyla çağdaş vergi yapısının kendini, mükelleflerin vergiye gönüllü uyumunun yüksek olduğu bir biçimle gösterdiğini söylemek mümkündür. Vergiyle muhatap olan ve kendilerinden gönüllü rıza göstermeleri beklenen mükelleflerin buna olumlu cevap vermelerinin önündeki en ciddi engel sistemi adil görüp görmedikleridir. Mükellef nezdinde vergilendirmenin tüm süreçleriyle adil algılanıp algılanmadığı vergiye gönüllü uyumun en önemli belirleyicisidir.

Bu çalışmada mükelleflerin vergi adaleti algısı boyutlarının neler olduğu belirlenmek istenmiştir. Adalet, doğası gereği muğlak ve değer yüklü bir olgu olduğundan onun bileşenlerinin neler olabileceği de tartışmalı bir husustur. Dolayısıyla araştırmada daha önce yurt dışında yapılmış çalışmaların kuramsal olarak geçerli kabul edilen ölçeklerinden faydalanılmıştır. Prosedür adaletinin mükelleflerin adalet algısının bir bileşeni olabileceği varsayımından hareketle ve literatüre katkısı olacağı düşüncesiyle ölçek prosedür adaleti algısı ile genişletilmiştir.

Yürütülen analizler neticesinde iki önemli bulguya ulaşılmıştır. Öncelikle, vergi adaleti algısının dokuz boyutunun olduğu belirlenmiştir. Mükellefler, vergilerin ve vergi yükünün muhatapları arasında adil dağıtılıp dağıtılmadığına, sosyal adalete katkısının olup olmadığına, ödenen vergiler karşılığında hükümetin sunduğu kamu hizmetlerinden yeterli ölçüde fayda elde edip etmediklerine ve cezaların vergi kaybına yol açan muhataplarına zamanında ve tam olarak uygulanıp uygulanmadığına adalet yargısı oluştururken dikkat etmektedir. Ancak adalet algısının oluşum sürecinde yalnızca vergilerin, kamu hizmetlerinin faydalarının ve cezaların adil dağılımı belirleyici değildir bunun yanında mükellefler ile vergi idaresi arasındaki ilişkilerin işleyiş süreçlerini ifade eden prosedür adaleti de kendi bileşenleri ile adalet algısının boyutu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sonuçtan hareketle denilebilir ki devlet bir şekilde vergisini alır yaklaşımından uzaklaşarak mükellef ile devlet arasında uyumu adalet yargılarını güçlendirecek şekilde tesis edebilmek için yalnızca vergi yükünün dağılımına önem atfetmek yeterli olmayıp cezaların ve uygulamaların hakkaniyet ölçüsünde dikkate alınması gerekmektedir.

Araştırmanın bir kısım sınırlılıkları mevcuttur. En önemlisi araştırma yalnızca Gümüşhane ilinde yapılmıştır. Dolayısıyla sonuçlar Türkiye için genellenemez. Daha genel yapılacak bir çalışma bu boyutların tüm mükellefler için geçerli olup olmadığı ortaya konulabilir. İkincisi veriler katılımcılardan yüz yüze görüşme yoluyla toplanmıştır. Sorular yöneltilirken katılımcıların anlamadıkları ifadeler yönlendirme yapmadan açıklanmış olsa bile burada araç etkisi ortaya çıkabilmektedir. Üçüncüsü özgün ölçeği İngilizce olan sorular deneklerin kolaylıkla anlayabileceği ölçüde Türkçe'ye çevrildiğinden anlam itibarıyla özgün halinden sapmalar ortaya çıkmış olabilir.

İzleyen çalışmalarda bu sınırlılıkları da ortadan kaldıracak düzeyde bir araştırma tasarımı sağlanabilir. Özellikle geçerliliği kanıtlanmış faktörler ile mükelleflerin vergiye gönüllü uyumu arasındaki ilişkiye bakılarak mükelleflerin adalet değerlendirmelerinde en etkili unsurların neler olduğu belirlenebilir. Vergi sorumluları ya da vergi uygulayıcıları gibi farklı denek grupları üzerinde araştırma yapılarak adalet algısı boyutlarının değişip değişmediği test edilebilir.

KAYNAKÇA

- Aktan, C. C., & Çoban, H. (2006). Vergileme ekonomisi ve vergileme psikolojisi perspektiflerinden vergiye karşı tutum ve davranışları belirleyen faktörler. *Vergileme Ekonomisi ve Psikolojisi*, 137-157.
- Andreoni, J., Erard, B., & Feinstein, J. (1998). Tax compliance, *Journal of economic literature*, 36(2), 818-860.
- Azmi, A. A. C., & Perumal, K. A. (2008). Tax fairness dimensions in an Asian context: The Malaysian perspective. *International Review of Business Research Papers*, 4(5), 11-19.
- Benk, S., Budak, T., & Cakmak, A. F. (2012). Tax Professionals' Perceptions of Tax Fairness: Survey Evidence In Turkey. *International Journal of Business and Social Science*, 3(2), 112-117.
- Beugr, C. D. (2002). Understanding organizational justice and its impact on managing employees: An African perspective. *International Journal of Human Resource Management*, 13(7), 1091-1104.
- Bolino, M. C., & Turnley, W. H. (2008). Old faces, new places: equity theory in cross-cultural contexts. *Journal of Organizational Behavior*, 29(1), 29-50.
- Brown, T. A. (2006). *Confirmatory factor analysis for applied research*. New York: Guilford Publications.
- Büyüköztürk, Ş. (2009). *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı*, Ankara: Pegem Akademi.

- Büyüköztürk, Ş., Akgün, Ö. E., Kahveci, Ö., & Demirel, F. (2004). Güdülenme ve öğrenme stratejileri ölçeğinin Türkçe formunun geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 4(2), 207-239.
- Christensen, A. L., Weihrich, S. G., & Newman, M. G. (1994). The impact of education on perceptions of tax fairness. *Advances in Taxation*, 6, 63-94.
- Cook, K. S., & Hegtvedt, K. A. (1983). Distributive justice, equity, and equality, *Annual Review of Sociology*, 9, 217-241.
- Coombs, W. N., & Schroeder, H. E. (1988). Generalized locus of control: An analysis of factor analytic data. *Personality and Individual Differences*, 9(1), 79-85.
- Çataloluk, C. (2008). Vergi Karşısında Mükelleflerin Tutum Ve Davranışları. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20, 213-228.
- Deutsch, M. (1975). Equity, equality, and need: What determines which value will be used as the basis of distributive justice?. *Journal of Social Issues*, 31(3), 137-149.
- Devrim, F. (1998). *Kamu Maliyesine Giriş*, İzmir: Anadolu Matbaacılık.
- Elkins, D. (2006). Horizontal equity as a principle of tax theory. *Yale Law & Policy Review*, 24(1), 43-90.
- Fallan, L. (1999). Gender, exposure to tax knowledge, and attitudes towards taxation; an experimental approach. *Journal of Business Ethics*, 18(2), 173-184.
- Garson, D. (2004). *Structural Equation Modeling*, Çevrimiçi: <http://www2.chass.ncsu.edu/garson/pa765/structure.htm>.
- Gerbing, M. D. (1988). *An Empirical Study of Taxpayer Perceptions of Fairness*, Dissertation, The University of Texas at Austin, US.
- Gilligan, G., & Richardson, G. (2005). Perceptions of tax fairness and tax compliance in Australia and Hong Kong-a preliminary study. *Journal of financial crime*, 12(4), 331-343.
- Gökbunar, A. R. (2001). Ailenin Korunmasına Yönelik Vergi Politikaları, Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 8(2), 1-6.
- Gravelle, J., & Gravelle, J. (2006). Horizontal equity and family tax treatment: The orphan child of tax policy. *National Tax Journal*, 59(3), 631-649.
- Hartner, M., Rechberger, S., Kirchler, E., & Wenzel, M. (2011). Perceived Distributive Fairness of EU Transfer Payments, Outcome Favorability, Identity, and EU-Tax Compliance. *Law & policy*, 33(1), 60-81.

Hui, S. (2003). Revision of genetic regulatory models using structural equation modeling/path, Çevrimiçi: <http://zencaroline.blogspot.com/2007/06/compositereliability.html>.

İçerli, L. (2010). Örgütsel adalet: kuramsal bir yaklaşım. Girişimcilik ve Kalınma Dergisi, 5(1), 67-92.

Jackson, B. R., & Milliron, V. C. (1986). Tax compliance research: Findings, problems, and prospects. *Journal of Accounting Literature*, 5(1), 125-165.

Khasawneh, A., Ibrahim Obeidat, M., & Abdullah Al-Momani, M. (2008). Income Tax Fairness and the Taxpayers' Compliance in Jordan. *Journal of Economic and Administrative Sciences*, 24(1), 15-39.

Kirchler, E. (1999). *The economic psychology of tax behavior*, New York: Cambridge University Press.

Leventhal, G. S. (1976). *What should be done equity theory? new approaches to the study of fairness in social relations*, Washington: National Science Foundation.

Meyers, L. S., Gamst, G., & Guarino, A. J. (2006). *Applied multivariate research: Design and interpretation*. California: Sage.

Murphy, K. (2004). *Procedural justice and tax compliance*, Centre for Tax System Integrity, working paper, no: 56,1-29.

Murphy, K. (2011). "Procedural justice, emotions and resistance to authority", in *Emotions, Crime and Justice*, (211-232), UK: Hart Publishing

Pehlivan, O. (2006). *Kamu Maliyesi*, Trabzon: Derya Kitabevi.

Peters, S. L., & van den Bos, K. (2008). When fairness is especially important: Reactions to being inequitably paid in communal relationships. *Social Justice Research*, 21(1), 86-105.

Porcano, T. M. (1984). Distributive justice and tax policy. *Accounting Review*, 49(4), 619-636.

Rawls, J. (1999). *A theory of justice*, Revised Edition, Massachusetts: Harvard University Press

Richardson, G. (2006). Impact of Tax Fairness Dimensions on Tax Compliance Behavior in an Asian Jurisdiction: The Case of Hong Kong, *International Tax Journal*, 32, 29-42.

Roberts, M. L., Hite, P. A., & Bradley, C. F. (1994). Understanding attitudes toward progressive taxation. *Public Opinion Quarterly*, 58(2), 165-190.

Saad, N. (2010). Fairness Perceptions and Compliance Behaviour: The Case of Salaried Taxpayers in Malaysia after Implementation of the Self-Assessment System. *eJournal of Tax Research*, 8(1), 32-63.

- Schmölders, G. (2006). *The psychology of money and public finance*, New York: Palgrave MacMillan.
- Shaviro, D. (2003). *Rethinking Tax Expenditures and Fiscal Language*. NYU Law School, Public Law Research Paper, (72), 03-20.
- Topal, M. H. (2011). *Refah devletine yönelik tutumlar ve vergi adaleti algısı: Türkiye üzerine bir araştırma*, K.T.Ü, Sosyal Bilimler Enstitüsü, yayınlanmamış doktora tezi, Trabzon
- Tyler, T. R., & Blader, S. L. (2003). *The group engagement model: Procedural justice, social identity, and cooperative behavior*. *Personality and social psychology review*, 7(4), 349-361.
- Verboon, P., & Goslinga, S. (2009). *The role of fairness in tax compliance*. *Netherlands Journal of Psychology*, 65(4), 136-145.
- Wenzel, M. (2003). *Tax compliance and the psychology of justice: Mapping the field*. *Taxing democracy*, 41-70.
- Zenginobuz, Ü., Adaman, F., Goksen, F., Savci, C., & Tokgoz, M. E. (2010). *Vergi, temsiliyet ve demokrasi ilişkisi üzerine Türkiye’de vatandaşların algıları* (No. 2010/03). Bogazici University, Department of Economics.
- Dong, Z., & Gu, Q. (2007). *An experimental study on fairness perceptions: Evidence from Singapore and two cities in China*. *The Business Review*, 7(1), 82-89.

Ek: Vergi Adaleti Algısı Ölçeği

- Ga1: Vergi sistemimiz adildir
- Ga2: Herkes kazancına uygun vergi öder
- Ga3: Vergi yükü mükellefler arasında adil dağılır
- Ga4: Vergi sistemimiz dar gelirlileri korur
- Ga5: Vergilemede ödeme gücü prensibi temel ilkedir
- Ga6: Halktan toplanan vergiler adildir
- Ga7: Zenginler vergisini tam öder
- Ga8: Dar gelirlilerin vergi yükü düşüktür
- Ga9: Vergi ayrıcalıkları hak edenlere sunulur
- Ka1: Ödediğim verginin karşılığını devletten alırım
- Ka2: Dar gelirlilerin zenginlere göre daha fazla vergi ayrıcalığı vardır
- Ka3: Devletin bana sunduğu hizmetler ödediğim verginin tam karşılığıdır
- Ya1: Aynı düzeyde geliri olanlar aynı düzeyde vergi öder
- Ya2: Benimle geliri aynı olanlar aynı düzeyde vergi öder
- Ya3: Geliri aynı olanların vergi karşısındaki durumu da aynıdır
- Da1: İnsanların geliri arttıkça ödedikleri vergi de artar
- Da2: Geliri düşük olanlar düşük vergi oranıyla vergilendirilir
- Da3: Zenginler yüksek vergi oranıyla vergilendirilir
- Ca1: Vergi kaçıranlara kesilen vergi cezaları adildir
- Ca2: Vergi kaçıranlar kaçырdıkları verginin cezasını tam öder
- Ca3: Vergi kaçıranlara hak ettikleri ceza tam zamanında verilir
- Kca1: Ödemem gereken vergiyi hiçbir zaman tam ödemem
- Kca2: Yaşam standardı benle aynı olanlarla ödediğim vergi aynıdır
- Kca3: Benden daha iyi yaşam standardı olanlara göre ben daha az vergi öderim

Vergi idaresi ....

- Pa1: Vatandaşın hakkına saygı duyar (Saygı)
- Pa2: Vatandaşın hakkının korunması için her şeyi yapar (Saygı)
- Pa3: Sıradan vatandaşın neden öyle davrandığını önemser (Güven)
- Pa4: Karar verirken genelde adil davranır (Güven)
- Pa5: Mükelleflerin halinden anlar (Güven)
- Pa6: Doğru kararı vermek için her türlü bilgiyi toplar (Tarafsızlık)
- Pa7: Halkın düşüncesine ayırım gözetmeden değer verir (Tarafsızlık)
- Pa8: İnsanlarla hoşgörülü biçimde ilgilenir (Tarafsızlık)
- Pa9: Kişilere doğruyu yapan bireylermiş gibi muamelede bulunur (Güvenle Muamele)
- Pa10: Kişilere baskı yapılırsa doğruyu yaparlarmış gibi muamelede bulunur (Güvenle Muamele)
- [Ters kodlanmıştır]
- Pa11: Mükelleflerin ödevlerini daha kolay yerine getirebilmesi için hangi değişikliklerin yapılması gerektiğini mükelleflerle istişare eder (Mükellefle diyalog)
- Pa12: Uygulamada değişiklik yapılmak istendiğinde halk ile istişare yapabilmek için her türlü gayreti gösterir (Mükellefle diyalog)

TÜRKİYE'DEKİ FİNANSAL OKURYAZARLIĞIN VE FİNANSAL FARKINDALIĞIN DURUMU*

Doç.Dr. Mahmut YARDIMCIOĞLU**
Ali YÖRÜK***

Ampirik Araştırma
(Empirical Research)

Muhasebe ve Vergi
Uygulamaları Dergisi
Temmuz 2016; 9 (2): 173-208

ÖZ

Finansal piyasalarda ürün çeşitliliği ve karmaşıklığı giderek artmaktadır. Buna karşın bireylerin finansal konulardaki bilgisi aynı şekilde artmamaktadır. Bu doğrultuda, finansal farkındalık, finansal okuryazarlık, finansal eğitim gibi kavramlar daha önemli hale gelmiştir.

Bu çalışmanın amacı çalışanların finansal farkındalık ile finansal okuryazarlık durumları arasındaki ilişkiyi incelemektir. Araştırma tesadüfi örnekleme yoluyla Kahramanmaraş'ta çalışan bireyler temel alınarak, 324 kişi üzerinde uygulanmıştır. Elde edilen verilerin raporlanması ve analizi bu çalışmanın temelini oluşturmaktadır. Yapılan analizler sonucunda finansal farkındalık ile finansal okuryazarlık arasında pozitif yönde ilişki olduğu belirlenmiştir. Çalışanların finansal farkındalıkları arttıkça finansal okuryazarlıklarının da arttığı yönünde bulgular elde edilmiştir. Bu yüzden çalışan bireylerin finansal farkındalık ve okuryazarlık seviyelerinin artırılması için finansal eğitimin önemli bir yeri vardır. Finansal eğitimin artması çalışan bireylere faydalı olacaktır.

Anahtar Sözcükler: Finansal Farkındalık, Finansal Okuryazarlık, Finansal Eğitim

JEL Kodları: D14, E62, P34

* Makalenin gönderim tarihi: 15.12.2015; Kabul tarihi: 17.02.2016

** Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü öğretim üyesi, mahmutyardimcioglu@ksu.edu.tr

*** Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı yüksek lisans öğrencisi, aliyoruk1517@gmail.com

ANALYSIS OF FINANCIAL LITERACY AND FINANCIAL AWARENESS IN TURKEY

ABSTRACT

Diversity and complexity of products in financial markets keep growing. On the other hand, amount of personal information in financial issues does not equally grow. Therefore, concepts such as financial awareness, financial literacy, and financial education, became more important now.

Purpose of this research is to analyze the relationship between financial awareness and financial literacy of employees. Our study was carried out on a total of 324 randomly chosen participants, all working in Kahramanmaraş. The present article is based on reporting and analysis of the studied data. Our analysis shows that there is a positive correlation between financial awareness and financial literacy. We discovered that as financial awareness of employees increases, so does financial literacy of them. We also concluded that financial education has an important role in increasing financial awareness and financial literacy of individual employees. Therefore, a rise in financial education would be beneficial for financial awareness of individual employees.

Keywords: Financial Awareness, Financial Literacy, Financial Education

JEL Codes: D14, E62, P34

1. GİRİŞ¹

Günümüzde serbest piyasa ekonomisinin yaygınlaşmasıyla, finansal farkındalığın ve okuryazarlığın önemi hızla artmıştır. Özellikle son yıllarda küresel boyutlarda ortaya çıkan finansal krizler sonucu sermaye piyasalarına yeni sunulan finansal enstrümanlar ve uygulamalardaki çeşitlenme, finansal farkındalığın öneminin daha da artmasına sebep olmuştur.

Finans üzerine eğitim almış insanların dahi, günümüzün karmaşık finans dünyasında doğru kararlar almakta zorlanıyor olmaları bu durumun açık bir göstergesi olarak görülebilir. Son yıllarda finansal piyasalarda meydana gelen gelişmeler, nüfus ile ilgili değişiklikler, ekonomik ve idari değişikliklerin hepsi finansal eğitimin önemine işaret etmektedir. Hayatın her evresinde kişilerin vermeleri gereken finansal kararlar vardır.

Bu çalışma, bireysel yatırımcılar açısından finansal okuryazarlık kavramının stratejik önemine işaret etmek ve finansal okuryazarlık konusunda toplu-

¹ Bu çalışma, Ali YÖRÜK'ün Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı'nda, Doç. Dr. Mahmut YARDIMCIOĞLU danışmanlığında tamamlanmış ve yayınlanmamış "Türkiye'deki Finansal Okuryazarlığın ve Finansal Farkındalığın Durumu" adlı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

mun her kesiminin bilinçlendirilmesine ve bilgi birikimine katkıda bulunmak amacıyla yapılmıştır. Ülkemizdeki akademik çevrelerde de finansal okuryazarlık konusuna ilişkin yeterli araştırma ve veri bulunmadığı dikkate alındığında bu çalışmada, özellikle gelişmiş ülkelerdeki mevcut uygulamalar kapsamında finansal okuryazarlık konusunun ülkemizde de doğru bir biçimde açıklanması ve algılanması amaçlanmıştır.

Çalışmamamızda finansal okuryazarlığın tanımına, önemine, finansal okuryazarlığın aileye ve ekonomiye katkılarına ve Türkiye’de ve Dünya’da yapılan finansal okuryazarlık çalışmalarına ve uygulama alanı olarak Kahramanmaraş’taki finansal farkındalığın ve finansal okuryazarlığın durumuyla ilgili elde edilen analiz sonuçlarına ve yorumlarına ayrılmıştır. Daha sonra sonuç ve önerileri kısmına yer verilmiştir.

2. KONUYLA İLGİLİ ÖNCEKİ ARAŞTIRMALAR

Yapılan literatür taramasında finansal farkındalık ile finansal okuryazarlık arasındaki ilişki durumuna yönelik herhangi bir çalışmaya rastlanamamıştır. Kısıtlı sayıda finansal farkındalık ve okuryazarlık konularına ilişkin çalışmalara ulaşılmıştır. Bu bölümde finansal farkındalık ve finansal okuryazarlık konularına ilişkin önceki çalışmalara yer verilmiştir.

Er ve diğerleri (2014) “Lisans Eğitim Programlarının Finansal Okuryazarlık Düzeyine Etkisinin Araştırılması: Türkiye Örneği” isimli makalesinde; lisans eğitim program içeriklerinin finansal okuryazarlığa etkisi araştırılmıştır. Finansal kavramları ve teknikleri tanıma imkânı daha yüksek eğitim alan İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi öğrencilerine karşılık, sayısal analizlerin eğitim içeriğinde daha büyük yer aldığı Mühendislik Fakültesi öğrencilerinin finansal okuryazarlıkları karşılaştırılmıştır. Çalışmada üniversite öğrencilerinin yüzde 31,7’sinin yüksek, yüzde 30,1’inin orta, yüzde 16’sının ise düşük finansal okuryazarlığa sahip olduğu belirlenmiştir.

Bayram (2015) “Finansal Okuryazarlık ve Para Yönetimi Davranışları: Anadolu Üniversitesi Öğrencileri Üzerine Uygulama” isimli makalede, iktisadi ve idari bilimler ve porsuk meslek yüksekokulu öğrencilerinin temel düzeyde finansal okuryazarlık seviyesi belirlenmeye çalışılmıştır. Öğrenciler finansal durumlarını yönetmede kendilerini olduğundan daha başarılı olarak algılamakta olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Kılıç ve diğerleri (2015)’in “Finansal Okuryazarlık: Üniversite Öğrencilerine Yönelik Bir Araştırma” isimli makalede; üniversite öğrencilerinin finansal okuryazarlık düzeyinin belirlenmesi amacıyla Gaziantep Üniversitesi öğrencilerine bir anket uygulanmıştır. Çalışmada üniversite öğrencilerinin finansal okuryazarlık düzeyleri farklı demografik özellikleri açısından incelenmiştir. Çalışma sonucunda öğrencilerin finansal okuryazarlık genel ba-

şarı düzeyi yüzde 48 olarak bulunmuştur. Erkek öğrencilerin finansal okuryazarlık düzeyi bayan öğrencilere göre daha yüksek çıkmıştır. Kredi kartı ve internet bankacılığı kullanımının okuryazarlık düzeylerinde etkili olduğu görülmüştür.

3. FİNANSAL FARKINDALIK KAVRAMI

3.1. Finansal Farkındalığın Tanımı

Finans, toplum yaşamında kişilerin gündelik ihtiyaçlarını için yaptıkları alışverişten, emeklilik yaşamı için yaptıkları birikimlere kadar farklı amaçlara hizmet eden bir sektördür. Finansın bireylerin yaşamı içinde hemen her adımda olması, bireylerin kendi finansal durumlarını yönetebilmelerini bir gereklilik haline getirmektedir (Bayram, 2015, s. 2).

Finansal farkındalık finansal tüketici ve yatırımcıların finansal ürün ve kavramlar hakkında bilgi ve anlayışlarını geliştirmelerini ve yönlendirme ve/veya objektif tavsiyelerle bilgilerini finansal risk ve fırsatları daha iyi fark etmelerini, daha bilinçli tercih yapmalarını, nereden ne şekilde yardım alması gerektiğini bilmelerini ve finansal refahlarını artırmak için diğer tüm etkin faaliyetleri yapmalarına yarayan bir süreçtir. Bu süreç;

- Tüketicieye durum, veri ve finansal fırsat, seçenek ve sonuçların farkına varmalarını sağlayan özel bilgileri sağlamayı içerir.
- Bireylerin finansal terim ve kavramları anlamaları için gerekli yetenek ve gücü eğitim ve rehberlik yolu ile elde etmelerini sağlamayı içerir.
- Tüketicieye finansal konu ve ürünler hakkında kapsamlı danışmanlık vererek, ellerine geçen finansal bilgi ve yönlendirmeleri en iyi şekilde değerlendirmelerini sağlar (www.ekodialog.com, 2015, para.1-3).

3.2. Finansal Farkındalığın Kapsamı

Maliyet ve kazanç hesaplamalarında, matematiğin farklı bir alt dalı “Finansal Matematik” kullanılır. Paranın zaman değerini, diğer bir söylem ile alternatif fırsat maliyetinin karşılığı olan fiyatı yani faizi dikkate alan matematik finansal yönetim başta olmak üzere, kişilerin ve kurumların hayatında önemli bir rol oynamaktadır. Finansal matematik kavramı, günlük hayatımızda birçok alanda karşımıza çıkmaktadır. Mevduat faiz oranı ile tahvil getirisini kıyaslamaktan tutun da, ihtiyaç kredisinin hesaplamasından mortgage ev kredisinin hesaplamasına kadar birçok başlıkta hayatımızdadır. Kurumlar için iskonto faiz oranı hesabından tutunda bileşik faiz hesabına kadar, işletmenin güncel ve yatırım projeleri hayat evrelerine dokunan bu önemli başlık, sürdürülebilirlik veya kapanma noktasına kadar etki etmektedir (www.kobitek.com, 2015, para.1-2).

3.3. Finansal Farkındalığın Önemi

Günümüzde serbest piyasa ekonomisinin önem kazanmasıyla, finansal farkındalığın önemi hızla artmıştır. Özellikle son yıllarda küresel boyutlarda ortaya çıkan finansal krizler sonucu sermaye piyasalarına yeni sunulan yatırım enstrümanları ve uygulamalardaki farklılaşmalar, finansal farkındalığın öneminin daha da artmasına sebep olmuştur. Finans üzerine eğitim almış insanların dahi, günümüzün karmaşık finans dünyasında doğru kararlar almakta zorlanıyor olmaları bu durumun net bir göstergesi olmaktadır. Son yıllarda finansal piyasalarda ortaya çıkan gelişmeler, nüfus ile ilgili değişimler, ekonomik ve idari değişikliklerin tamamı finansal eğitimin gereğine ve önemine işaret etmektedir. Özellikle ABD başta olarak, birçok gelişmiş ülkede insanların önemli bir kısmı maalesef tasarruf yapmamaktadır. Dolayısıyla, nüfusu her geçen gün gittikçe fazlalaşmakta olan dünyamızda doğal kaynaklarda yaşanan yetersizlikler sonucu, toplumların finansal okuryazarlık düzeylerini yükseltmek ve tasarruf bilincinin artırılmasını ve yayılmasını sağlamak tüm ülkelerin ekonomik ve sosyal politikaları arasında ön sıralarda yer almaktadır (www.teb.com.tr, 2013, para.1).

3.4. Finansal Farkındalığı Önemli Kılan Etkenler

Finansal farkındalığı gittikçe önemli kılan etkenleri;

- Finansal Ürünlerin Karmaşıklığı
- Finansal Ürünlerin Sayısında Artış
- Nüfus Patlaması ve Artan Yaşam Süresi
- Emekli Maaşı Düzenlemelerindeki Değişiklikler
- Gelirdeki Değişimler
- Sermaye Piyasalarındaki Değişimler Şeklinde sıralamak mümkündür.

3.5. Finansal Farkındalığın Faydaları

Finansal farkındalığın en temel çıktıları üç gruba toplanabilir. Bunlar; ilgili finansal bilgiyi arama becerileri, ilgili finansal bilgiyi eleştirel bakış açısıyla değerlendirme becerileri, Faydalı finansal kararlar alabilmek için bu finansal bilgiden yararlanma becerileridir. Bu çıktıların topluma sağlayabileceği katkılar ise,

- Ekonomi ve Finansal Piyasalara Faydaları
- Finansal Farkındalığın Tüketicilere Faydaları şeklindedir (Temizel, 2010, s. 6).

3.5.1. Ekonomi ve Finansal Piyasalara Faydaları

Finansal farkındalık, kişilerin finansal risklere dair bilgilerini ve bilinç dü-

zeylerini artırarak karar alma süreçlerinde daha rasyonel davranmalarını yarayan bir unsurdur. Bireylerin finansal farkındalık düzeyinin artması ise finansal piyasaların daha verimli çalışmasına, finansal istikrarın gelişmesine ve sonuç olarak tüm ekonomide verimliliğin artarak toplumsal refahın yükselmesine katkı sağlayacaktır. Dolayısıyla, finansal farkındalık sadece bireyler için değil, aynı zamanda finansal sistemin derinleşmesi ve finansal piyasaların etkinliğinin artması açısından da önem taşımaktadır. Bireylerin finansal okuryazarlıklarının artmasına paralel olarak finansal kuruluşlardan talep edecekleri bilgi düzeyinin ve çeşitliğinin yükselmesi, finansal piyasaların daha şeffaf olmasına katkıda bulunacaktır. Öte yandan, tüketicilerin kendi ihtiyaçlarına uygun ürün ve hizmetleri talep etmiş olmaları, finansal piyasalarda yaratıcı, yenilikçi ve rekabetçi finansal ürün ve hizmetlerin geliştirilmesine imkân verecektir. Ayrıca, finansal farkındalık, bireylerin tasarruf eğiliminin artmasına neden olacak ve daha etkin sosyal güvenlik sisteminin meydana gelmesini sağlayacaktır. Yüksek tasarruf oranları yatırım ve büyüme üzerinde de olumlu etki yaratacak, ekonomik gelişim ve finansal istikrara katkıda bulunacaktır (Yılmaz, 2011, ss. 1-2).

3.5.2. Finansal Farkındalığın Tüketicilere Faydaları

Finansal anlamda daha iyi bilgi sahibi olmak, birinci derecede bilgiyi nereden elde edeceğine dair tüketicinin bilinçlenmesini sağlayacak, ikinci olarak da elde ettiği bilgiyi nasıl kullanacağı konusunda tüketiciye yardımcı olacaktır. Bu şekilde elde edilen bu bilgiler tüketicilerin daha bilinçli kararlar vermesine yardımcı olacaktır (Satoğlu, 2014, s. 37).

3.6. Finansal Eğitim

Finansal farkındalığı ve okuryazarlığı artırmanın temel yollarından biri, finansal eğitimidir. Dolayısıyla finansal eğitim ile amaçlanan, bireyi finansal okuryazar yapmaktır. Finansal eğitim sadece riskleri azaltmakla kalmakta, aynı zamanda bireylerin hem daha ucuz ve hem de daha kaliteli finansal ürün ve hizmet talep etmelerine, finans piyasalarında şeffaflığın artmasına, alınan kararların doğruluk oranının yükselmesine ve piyasalarda likidite ve derinliğin artmasına da fırsat sağlamaktadır (Satoğlu, 2014, s. 11).

Finansal eğitim, beraberinde, bireylerin karar ve seçimlerinde bilgi, veri kullanmasını, finansal kavram ve terimlere aşina olmasını, finansal ürün ve konularda tercih yapmasını içermektedir. Finansal eğitim tüketici koruma gibi bir amaca doğrudan hizmet etmese de, dolaylı olarak finansal tüketicilerin yasal düzenleme ve uygulamalardan haberdar olmasını sağlayabilir (Bayram, 2010, s. 19).

Finansal eğitim için en yaygın olarak kullanılan tanım OECD tarafından ya-

pılandır. OECD, finansal eğitimi şöyle tanımlamaktadır, "Finansal eğitim, finansal tüketicilerin veya yatırımcıların finansal ürünler ve kavramlara dair anlayışlarını geliştirdikleri ve finansal risk ve fırsatların farkına varmak, bilgiye dayalı kararlar vermek, yardım almak için nereye başvurabileceklerini bilmek ve finansal refahlarını yükseltmek için etkili davranışlarda bulunabilmek amacıyla bilgi, öğretim ve/veya objektif tavsiyeler sayesinde yeteneklerini ve kendine güvenlerini geliştirdikleri bir süreçtir." (Satoğlu, 2014, s. 11).

Finansal eğitim kavramı, bireysel yatırımcıların tasarruf motivasyonunun artırılmasını, yatırımlarını yönetmesini, finansal kuramlarla doğru ilişkilerin kurulmasını, finansal dolandırıcılık girişimlerine karşı bilinçlendirme konusunda bireylerin finansal güvenliklerini sağlamayı amaçlayan ve devamlılık gerektiren dinamik bir süreçtir. Başka bir ifadeyle finansal eğitim, toplum genelinde finansal okuryazarlığı artıran ve bireylerde asgari finans kültürünün oluşmasına hizmet eden, finansal eğitim öğretim faaliyetlerinin tamamı olarak ifade edilebilir (Altıntaş, 2008, s. 25).

3.7. Finansal Eğitimin Önemi ve Amacı

Finansal eğitimin önemi, finansal piyasalardaki gelişmeler, demografik, ekonomik ve politik değişimler sonucu artmıştır. Yeni ürünler sunuldukça finansal piyasalar daha karmaşık hale gelmektedir. Tüketiciler, günümüzde özellikle elektronik bankacılık sayesinde bankacılık işlemlerine daha kolay erişim sağlayabilmektedirler. Bu gelişmeler, tüketicilerin tasarruf etme ve emeklilik dönemleri için uygun yatırımlar yapma gibi konularda önemli sonuçlar doğurmaktadır (Satoğlu, 2014, s. 35).

Finansal eğitim, tüm yaş ve gelir gruplarından insanlara katkı sağlayabilmektedir. Finansal eğitim, işe yeni başlamış bir yetişkinin gelir ve giderlerini bütçeleme yaparak kontrol altında tutmasına, ailelerin gelecek yaşamlarını düşünerek birikim ve yatırım yapmasına ve çocuklarının daha iyi bir eğitim almasına, finansal risk ve getirilerin farkında olarak finansal kararlar almaya yardım eder. İhtiyaç ve bu ihtiyaçları giderme yollarını bilen tüketiciler ise, ekonominin verimli çalışmasına yol açmaktadır. Böylece finansal piyasalarda rekabetin gelişmesi, yenilikçi ürün ve hizmetlerin piyasaya sunumu kolaylaşır (Bayram, 2010, s. 20).

OECD tarafından finansal eğitimin önemini artıran faktörler şu şekilde sıralanmaktadır:

- **Finansal ürünlerin karmaşıklığı:** Günümüzde tüketiciler çeşitli finansal ürünlerle karşı karşıyadır. Tüketici için bunların hangisinin kaliteli olduğunu değerlendirmek zordur.
- **Finansal ürünlerin sayısında artış:** Özellikle teknolojide yaşanan geliş-

meler çok çeşitli ürünlerin ortaya çıkmasına sebep olmuş, bu durum da tüketicinin bu ürünlere erişimini kolaylaştırmıştır.

- Nüfus artışı ve yaşam süresinin uzaması: Nüfusun artması ve bunun yanında insanların yaşam sürelerinin uzaması, emeklilik dönemi gelen neslin çoğalması ve bu emeklilerini gelirlerini bir şekilde sağlayacak olan genç neslin azalması anlamına gelmektedir. Özellikle OECD ülkelerinde bu durum çok önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.
- Emeklilik sisteminde yapılan değişiklikler: Günümüzde bireyin emeklilik döneminde değerlendireceği geliri veya yapacağı yatırımı konularında temel finans bilgisinin olması gerekmektedir.
- Finansal okuryazarlık düzeyinin düşük olması: Özellikle OECD ülkelerinde yapılan anketler, toplumda finansal okuryazarlık düzeyinin özellikle, az eğitilmiş ve düşük gelir düzeyine sahip bireylerde düşük olduğunu göstermiştir (Satoğlu, 2014, s. 35).

4. FİNANSAL OKURYAZARLIK KAVRAMI

Karmaşık finansal kararların fazlaştığı günümüz dünyasında, finansal okuryazarlık bütün tüketiciler için hayati bir beceri olarak değerlendirilmektedir. Bu nedenle, bireylerin finansal okuryazarlık seviyelerinin bu karmaşık finansal araçları anlayabilecek noktaya çıkarılması elzemdir. Finansal okuryazarlık düzeyinin yükseltilmesi bir yandan davranışsal eğilimlerin neden olduğu hataların azaltılmasına böylece bireylerin kendi durumlarına en uygun finansal kararları almasına yardım ederken, diğer yandan iletişim ve bunun getirdiği kaldırıcı etkisi ile düzenleyici otoritelerin daha güçlü bir konuma gelmesini sağlamaktadır (Temizel & Bayram, 2011, s. 75).

4.1. Finansal Okuryazarlığın Tanımı

Türkçede finansal okuryazarlık kavramı, İngilizce financial literacy teriminin karşılığı olarak genel kabul görmüştür. Okuryazar kimse bir konu hakkında bilgi sahibidir. Dolayısıyla, finansal okuryazar kişi de finansal konularda bilgi sahibidir. Finansal konularda bilgi sahibi olmak için bilginin ileri düzeyde olmasına gerek yoktur; temel düzeydeki bilgi finans piyasalarında finansal okuryazarlığın öncelikli şartıdır. Bununla beraber, sadece bilgi sahibi olmak finansal okuryazar olmaya yetmez. Finansal bilgi, tutum ve davranışlara yansıtıldığı sürece okuryazarlıktan söz edilebilir (Gökmen, 2012, s. 18).

Finansal okuryazarlık kavramı; bütçeleme, tasarruf, yatırım, ödünç alma/verme, sigortalama, çeşitlendirme ve gelir-gider eşleştirmesi ile ilgili konular gibi finansal müşterilerin finansal ürün/hizmet ve kavramlar hakkında bilgi ve becerilerini geliştirmelerini, finansal risk ve fırsatları daha iyi görmelerini, daha bilinçli tercih yapmalarını, nereden yardım almaları gerektiğini ve finansal refahlarını artırmak için bunun dışındaki diğer tüm

faaliyetleri etkin bir şekilde yapmalarını sağlayan bir süreç olarak tanımlanmaktadır (Temizel, 2010, ss. 5-7).

Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü'nün (OECD) tanımına göre finansal okuryazarlık; "İktisadi hayata katılımın sağlanması ve birey ile toplumun finansal refahının iyileştirilmesi amacıyla, çeşitli finansal durumlarda etkili kararlar verebilmek için finansal kavramların bilgi ve anlayışı ile bu bilgi ve kavrayışı uygulama becerisi, motivasyonu ve güvenidir" (Satoğlu, 2014, s. 8).

Finansal okuryazarlık, bireyin finansı anlayabilme yetisi olarak ifade edilir. Daha açık bir ifadeyle, bireyin daha doğru finansal kararlar alması için sahip olması gereken finansal bilgi ve yeteneklerdir. Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü'nün (OECD) tanımına göre finansal okuryazarlık, finansal ürünler ve kavramlar hakkında finansal tüketicilerin bilgilendirilmesini veya finansal risk ve çeşitli alternatifler arasında seçim yapabilecek farkındalığa sahip olmasını temin ederek finansal refahını artırma sürecidir. Remund (2010) finansal okuryazarlığın farklı tanımlarını yapmış ve bunları beş kategoride sınıflandırmıştır:

- Finansal kavramlarla ilgili bilgi
- Finansal kavramlarla ilgili iletişim kurabilme kabiliyeti
- Kişisel finans yönetimi yeteneği
- Doğru finansal kararlar verme kabiliyeti
- Finansal ihtiyaçlar için verimli planlama yapabilme kararlılığı (Kılıç, Ata & Seyrek, 2015, s. 130).

4.2. Finansal Okuryazar Olabilme Koşulları

Finansal okuryazarlık finans alanında bir uzman olmak anlamına gelmediği gibi, finansal okuryazar kişinin de finans uzmanı olması gerekmemektedir. Finansal okuryazar olabilmek için temel düzeyde finansal kavram ürün ve uygulamalara ilişkin bilgi sahibi olma şartı aranmaktadır. Finansal okuryazar, kendisine, ailesine ve çevresine yetecek kadar finansal bilgiye ve davranışlara sahip olan bireydir. Finansal okuryazar olan bir kimseden hisse senedi veya tahvil değerlemesini bilmesi beklenmemeli, en azından hisse senedinin ne olduğunu, hisse senedi ile tahvil arasındaki farkı bilmesi yeterlidir (Gökmen, 2012, s. 23).

Dolayısıyla, finansal okuryazar bir kimse aşağıdaki bilgi, beceri, tutum ve davranışlara sahip olmalıdır:

- Parasını iyi yönetebilmelidir.
- Finansal sistemin işleyişini anlayabilmelidir.

- Finansal planlar yapabilmelidir.
- İyi iletişim kurabilmelidir (Gökmen, 2012, s. 24).

Finansal okuryazar olabilmek için temel düzeyde finansal kavram ve ürünlere, uygulamalara ilişkin bilgi sahibi olmak gerekmektedir. Amerika'da finansal okuryazarlık konusunda Başkan'a rapor hazırlayan komite, bireylerin finansal okuryazar sayılabilmesi için aşağıdaki kavramlar hakkında bilgi sahibi olarak şu yetenekleri taşıması gerektiğini belirtmektedir:

- Sermaye piyasası sistemi ve finansal kurumlar
- Nakit akım yönetimi ve sürekliliği sağlama
- Kaynaklar ve öncelikleri göz önüne alarak harcama planı yapma
- Acil durumlar için fon oluşturma ve nedenleri
- Ev sahibi olma ve ev kiralama karar süreci
- Çeşitli finansal riskleri tanıma ve tanımlama
- Hırsızlık ya da finansal sahtekarlık gibi durumlardan korunma
- Temel yatırım araçları, risk ve getiri ilişkisi, doğru zamanda doğru nedenlerle yatırım yapma
- Ölüm, sakatlık gibi beklenmedik durumlara ilişkin plan ve sigorta
- Bireysel emeklilik ve emeklilik planlama (Er ve Diğerleri, 2014, ss.115-116).

Finansal okuryazar olabilmek için gereken yetenekler üç grupta değerlendirilebilir:

- Finansal Bilgiyi Arama Becerileri
- Finansal Bilgiyi Değerlendirme Becerileri
- Doğru Finansal Kararlar Alabilmek İçin Finansal Bilgiden Yararlanma Becerileri (Temizel, 2010, s. 8).

4.3. Finansal Okuryazarlığın Önemi

Finans piyasalarında ortaya çıkan yeni finansal enstrümanları, uygulamalardaki çeşitlenmeyi ve böylece daha karmaşık finansal ürünlerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu durum başta birey ve hane halkı olmak üzere ekonomik sistem içerisinde finansal karar alanların gerek gündelik yaşamlarına gerekse uzun dönemli planlarına ilişkin algı, tutum ve davranış sürecinde önemli bir rol oynamaktadır (Ergün, Şahin & Ergin, 2014, ss. 849-850).

Finansal okuryazarlık her yaş ve gelirdeki tüketiciye fayda sağlayabilir. İş hayatına yeni başlayan genç bireylere bütçeleme ve tasarruf konusunda

temel araçları sağlama imkanı verir. Böylece harcama ve borçlanmalar kontrol altına alınabilir. Finansal okuryazarlık ailelere kendilerine bir ev almak ve/veya çocuklarının eğitimi için tasarruf disiplini elde etmede yardımcı olabilir. Daha yaşlı çalışan bireylere akılcı yatırımlar yapmaları konusunda bilgi ve beceri kazandırarak rahat bir emeklilik dönemi için hem kendi emeklilik planları hem de kişisel tasarruf planları ile yeterli tasarruf sahibi olmalarını garanti altına alabilir. Finansal okuryazarlık düşük gelir grubundaki bireylere de yapabilecekleri büyük tasarrufu yapmaları ve finansal olmayan kurumlar tarafından ücretlendirilen finansal işlemlerdeki yüksek komisyonlardan (örneğin, çeklerin nakde çevrilme hizmetleri) kaçınmaları hususunda yardımcı olabilir. Yatırım için parası olan tüketiciler için, finansal okuryazarlık takas risk ve getiri, bileşik faiz değeri gibi temel finansal bilgiler ile birlikte, çok özel yatırım tercihlerinin avantaj ve dezavantajlarının daha doğru şekilde karşılaştırılabilme imkânı sunar (Temizel, 2010, s. 25).

Finansal okuryazarlık kavramı üniversite öğrencileri için de önemlidir. Günümüz üniversite öğrencileri de faturalarını banka aracılığı ile ödemek, kredi kartı kullanmak, harç ödemelerini internet bankacılığı ile yapmak, seyahat sigortası ve sağlık sigortası yaptırmak, eğitim kredisi almak şeklinde finansal ürünleri kullanmaktadır (Temizel & Bayram, 2011, s. 84).

Finansal tüketicilerin finansal işlemlerini serbest piyasa koşullarında güvenle yürütmelerinde ve finansal kurumların etkin çalışabilmesinde finansal okuryazarlığın büyük önemi vardır (Temizel, 2010, s. 11).

Finansal okuryazarlık, bireylerin çalışma hayatındaki istikrarsızlık, sosyal güvenlik sorunları, bireysel sorumlulukların artması, borçlanma, daha uzun bir ömür beklentisi gibi faktörler nedeniyle de ön plana çıkmaktadır. Bu nedenler makro bazda düşünüldüğünde finansal okuryazarlığı ortaya çıkaran ekonomik, sosyal ve politik nedenler olduğu anlaşılmaktadır. Ekonomik nedenler içinde finansal piyasaların yapısının değişiklik göstermesi; sosyal nedenler içinde boşanma gibi demografik verilerin değişmesi; politik nedenler içinde ise sosyal güvenlik kurumlarının değişmesi gibi nedenler bulunmaktadır (Bayram, 2015, s. 107).

4.4. Finansal Okuryazarlığın İşlevi

Finansal okuryazarlığın geliştirilmesi, mevduat, yatırım ve sigorta gibi araçlara olan güvenin artmasına katkı sağlayabilir. Tüketicilerin bilgilendirilmiş olarak finansal işlerini ve işlemlerini serbest piyasa koşullarında güvenle yürütmelerinde ve finansal kurumların etkin olarak çalışmasında finansal okuryazarlığın önemi bulunmaktadır. Bu konunun daha geniş bir biçimde ele alınması tüketicilerin finansal farkındalık içinde olmasını gerektirmektedir. Bu nedenle, bireysel finansal bilgi, yetenek, tutum ve davranışların,

seçilecek uygun finansal araç ve ürünlerin yönetiminde işlevi bulunmaktadır. Bu finansal bilgi içinde finansal terimler, kavramlar ve en temel düzeyde bireysel ya da aile bütçesinin yönetimi konusunda temel yetenekler yer almaktadır. Finansal okuryazarlık eğitimi bu konuda tüketicilere yardım eden, uygun finansal kararlar alabilmesini sağlayan, yasal düzenleme ve politikalarından haberdar olarak tüketicinin korunmasını sağlayan bir işlev taşımaktadır (Bayram, 2010, s. 18).

4.5. Finansal Okuryazarlığın Makroekonomik Etkileri

Toplumumuzda finansal farkındalık ve okuryazarlık oranı giderek arttıkça, dünyanın en büyük ekonomilerinden biri olma doğrultusunda verimlilik ve etkinlik başlıklarına ulaşmak da mümkün olacaktır. OECD'nin PISA (Programme for International Student Assessment) olarak isimlendirdiği araştırma, üye ülkeler arasında yıllardır yapılmaktadır. Buna araştırmaya göre, Türkiye matematikte ve fen bilimleri gibi okuma alanlarında çoğu zaman OECD ortalamalarının altında kaldığı belirtiliyor. Tasarruf bilincinin artmasından, işletmelerimizin büyümesine kadar birçok yerde matematiğin bir alt kolu olan finansal matematik veya ticari matematik karşımıza çıkmaktadır ve Cari Denge (Açık), GSYİH gibi makro kalemlerde de payları ve etkileri çok fazladır. Paranın zaman değerini, diğer bir ifade ile alternatif fırsat maliyetinin karşılığı olan fiyatı diğer bir ifadeyle faizi dikkate alan finansal matematik, finansal yönetim ile beraber, bireylerin ve kurumların hayatında önemli bir rol oynamaktadır (Dirican, 2013, para. 1-3).

Bu bağlamda, finansal matematiğe hâkimiyet, günlük hayatımızda birçok alanda karşımıza çıkmaktadır. Mevduat faiz oranı ile tahvil getirisini mukayese etmekten tutun da, ihtiyaç kredisinden mortgage ev kredisi hesaplamasına kadar birçok başlıkta hayatımızda karşılaşırız. Kurumlar için iskonto, faiz oranı hesabından bileşik faize kadar, işletmenin güncel ve yatırım projelerinde çok önemli noktalarına temas eden bu kritik başlıklar, sürdürülebilirlik veya kapanma noktasına kadar etki etmektedir. Finansal planlama ve yönetim ile gereksiz kredi kullanımı, fazla miktarda kredi kullanımı, yüksek fiyattan kredi kullanımı gibi konulardan kurtulmak mümkün olabilecektir. Keza, birikim ve yatırımlarda da doğru fiyatlandırma ile sağlıklı karşılaştırma yapma olanağı doğacaktır. Bu şekilde, alternatif fırsat maliyeti, bir durumdan vazgeçmenin ya da bir durumu tercih etmenin, vazgeçilene ya da tercih edilene göre mevcut ile arasındaki lehte ya da aleyhte oluşabilecek farktır, şeklinde özetlenebilir. Yani, farklı faiz oranları, gizli maliyetler, farklı vadeler, vergi, harç, döviz kuru, parite, mekan gibi değişiklikler mutlaka getiri veya maliyet hesaplamalarına dahil edilmelidir. Bu nedenlerle, finansal yönetimin sağlıklı bir şekilde yürütülebilmesi için "Finansal Farkındalık ve Okur Yazarlık" hayatımızda büyük önemli bir şekilde yer almaktadır. Günümüzde var olan ekonomik ve finansal krizlerde, bu olgu başarı

ve başarısızlık arasındaki ince çizgi olarak her geçen gün incelemeye devam ediyor (Dirican, 2013, para. 6, 8, 11).

4.6. Türkiye’de Yapılan Finansal Okuryazarlık Çalışmaları

Finansal okuryazarlığın bir ülkede gelişmiş olması, o ülkede uygulanan ekonomik politikalar ile kamu otoritelerinin uygulamalarının başarısından tutunda tasarruf düzeyinin artırılmasına, bireylerin mutluluğundan finansal kurumların hizmet çeşitliliğine birçok unsuru olumlu yönde etkilemektedir. Bu öneminden dolayı finansal okuryazarlık ve yatırımcı eğitimi birçok ülkede, hem kamu kuruluşlarının hem de özel sektörün ilgi alanı içerisindedir. Türkiye’de finansal okuryazarlık sadece bir sivil toplum hareketi ve özel sektörün hizmet pazarlama aracı olmaktan çıkmış, devlet politikalarında yer verilen için bir yatırım aracı olmaya başlamış durumdadır (Bayram, 2015, s. 110).

Türkiye, uzun yıllar süren bir yüksek enflasyon ve faiz döneminden geçmiştir. Bu dönemde, faiz oranlarında, döviz kurlarında, enflasyonda, ekonomik büyüme oranlarında ve çeşitli yatırım araçlarında sert dalgalanmalar yaşanmıştır. Bu uzun belirsizlik dönemi müteşebbisleri, doğal olarak kısa vadeli düşünmeye ve daha az riskli olduğunu varsaydıkları yatırım enstrümanlarını (döviz, altın, kısa vadeli mevduat, vb.) tercih etmeye yönlendirmiştir. Sonuç itibarıyla, günümüzde orta yaş ve üzerindeki neslin yatırım alışkanlıkları olumsuzluklarla dolu bir ortamda şekillenmiştir (Satoğlu, 2014, s. 54).

Türkiye’de eksikliği hissedilen en önemli hususlardan birisi, yetişkinlerin finansal okuryazarlık düzeyine dair yeterli bilgi ve güvenilir bir istatistiğin bulunmamasıdır. Ayrıca, ilköğretim, ortaöğretim ve üniversite düzeyinde öğrenim gören gençler arasında da yapılmış herhangi bir araştırma da bulunmamaktadır. Yetişkinlerin ve gençlerin hangi finansal konularda yeterli bilgi birikimine sahip olmadıkları tespit edildiği takdirde, bu kesime yönelik olarak uygulanması düşünülen finansal eğitim programlarının verimliliği de artması söz konusudur (Altıntaş, 2008, s. 160).

İlköğretim, ortaöğretim, bazı kamu ve vakıf üniversitelerinin genel eğitim müfredatları incelendiğinde, genel müfredat içerisinde yer alan mevcut ders içeriklerine finansal eğitim konusu dahil edilmediği görülmektedir. Bu durum bireysel finansal yönetim konusunda üniversite mezunu bir gencin sağlıklı finansal kararlar verebilecek temel bilgi birikiminden yoksun olarak hayata atılmasına yol açmaktadır (Satoğlu, 2014, s. 55).

Finansal eğitim konusuna yeterince önem verilmemesinin başında, finans piyasalarının sistematik altyapısının oluşturulmasının gecikmesi ve makro ekonomik istikrarın sık sık bozulması gösterilebilir. Ayrıca, ulusal siyasi

ve ekonomik gelişmeler, finansal eğitim konusuna yoğunlaşması gereken kamu ve özel kuruluşların, konuyu ikinci plana atmasına yol açmaktadır (Altıntaş, 2008, s. 163).

Türkiye’de finansal okuryazarlığın geliştirilmesi ve erişimi ile ilgili yapılan çalışmalar kısaca şöyledir;

- ✓ Finansal Eğitim ile ilgili Başbakanlık tarafından Haziran 2014’te ‘Finansal Erişim, Finansal Eğitim, Finansal Tüketicinin Korunması Stratejisi ve Eylem Planları’ konulu genelge Resmi Gazete’de yayınlandı.
- ✓ Denizmen’in başkanlığında 2012 yılında Finansal Okuryazarlık ve Erişim Derneği (FODER) kurulmuştur.
- ✓ T.C. Kalkınma Bakanlığı, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, Visa Europe ve Habitat Kalkınma ve Yönetişim Derneği gençler arasında finansal bilinci geliştirerek sürdürülebilir kalkınmaya katkı sağlamak amacıyla bir araya gelerek “Paramı Yönetebiliyorum Projesi”ni hazırlamıştır.
- ✓ T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi, İSMEK ortaklığında ve Doğuş Grubu’nun sponsorluğunda faaliyete geçen, “İstanbul Finans Merkezi Yolunda Hedef 20.000 Kadın” projesi de 2011 yılında ilk etap tamamlandı. Finansal okuryazarlık çalışmalarının Türkiye’deki kadınlara yönelik düzenlenen ilk ve tek platformu “Para Durumu” kapsamında, yaklaşık 10 bin kadın katılımcıya ulaşıldı.
- ✓ Borsa İstanbul ile Anadolu Üniversitesi’nin işbirliğinde borsa ve sermaye piyasalarına dair farkındalık ile finansal okuryazarlığın artırılması amacıyla programlar, eğitimler, tanıtımlar, faaliyetler ve diğer çalışmaların gerçekleştirilmesi amacıyla protokol imzalanmıştır. Bu protokol kapsamında 2013 Bahar döneminden beri, Anadolu Üniversitesi e-sertifika programı kapsamında Temel Düzey Finansal Okuryazarlık ve İleri Düzey Finansal Okuryazarlık programları sunulmaktadır.
- ✓ Bir özel ticaret bankası Kültür yayınlarının satışının yapıldığı kütüphanede gençlere ücretsiz finansal okuryazarlık eğitimleri düzenlemektedir (Bayram, 2015, s. 111).

4.7. Dünyada Yapılan Finansal Okuryazarlık Çalışmaları

Finansal okuryazarlık seviyesinin düşüklüğü sadece ülkemize özgü bir sorun değildir, finansal piyasaları gelişmiş ülkelerde dahi bu sorun araştırmalarla ortaya konulmuş ve finansal okuryazarlık düzeyini artırmaya yönelik kampanyalar başlatılmıştır.

Burada amaç, kişilerin sadece finansal konulara ilişkin bilgi seviyesinin artırılması değil, finansal durumunu değerlendirip iyileştirebilmek için planlar yapabilme, gerekli bilgiye erişip kullanabilme, finansal piyasalardaki tehli-

kelerden kendini koruma, finansal hizmetler piyasasına daha fazla katılım için gereken bilgi donanımına sahip olmalarını sağlamak en önemli faktördür (Taşçı, 2011, ss. 95-96).

Gelişmiş ülkeler başta olmak üzere, son yıllarda dünyada finansal okuryazarlık konusuna yoğun ilgi gösterilmektedir. Bu tür ülkelerde vatandaşların finansal bilgi birikimi ve donanımının geliştirilmesi maksadıyla, finansal açıdan bilinçli bireylerin, kendilerine olduğu kadar toplumun çıkarlarına da hizmet edeceği varsayımıyla, kamu ve özel teşebbüs birlikte hareket etmektedir. Bunun dışında Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü, Dünya Bankası, Avrupa Birliği gibi kuruluşlar da konunun önemini dünya genelinde kabul görmesi ve anlaşılması için yoğun faaliyet içerisinde bulunmaktadır (Altıntaş, 2008, s. 159).

Finansal okuryazarlık, ABD, İngiltere, Japonya gibi gelişmiş ülkelerin yanında Türkiye’de dahil gelişmekte olan ülkelerde ekonominin ve piyasaların sağlıklı gelişmesine katkıda bulunmaya yönelik olarak yürütülen alternatif ve stratejik çalışma alanlarından biridir. Ülke uygulamalarında genel olarak, finansal konuların mevcut derslerin içinde bir ünite ya da kazanım olarak yer aldığı, öğrencilerin bu konuları daha iyi kavrayabilmeleri ve daha etkin öğrenebilmeleri için yazılı doküman dışında internet siteleri, on-line oyunlar, okul dışı aktiviteler gibi yöntemlerin benimsendiği görülmektedir (Taşçı, 2011, s. 98).

Yapılan araştırmalar, finansal okuryazarlık seviyesinin dünya genelinde düşük seviyelerde olduğuna dikkat çekmektedir. Konuyla ilgili araştırmaların çoğunluğu ABD’de yapılmakta, diğer ülkelerde de çeşitli araştırmalar yapılmakta ve giderek çalışmalar artmaktadır.

5. TÜRKİYE’DEKİ FİNANSAL OKUYAZARLIĞIN VE FİNANSAL FARKINDALIĞIN DURUMU: PİLOT İL KAHRAMANMARAŞ’TA BİR ALAN ÇALIŞMASI

Bu bölümde, araştırmancının amacı yöntemi, örnekleme, araştırmada kullanılan veri toplama araçları, araştırmancının hipotezleri hakkında bilgi verilecektir.

5.1. Araştırmancının Amacı

Türkiye’deki finansal okuryazarlığın ve finansal farkındalığın durumunu üzerine bilgi edinilmesi amacıyla pilot bölge olarak seçilen Kahramanmaraş’ta çalışan kesime yönelik yapılan bu araştırma; çalışan kesimin finansal piyasalarda yatırım yapması konusunda finansal okuryazarlık ve finansal farkındalık durumlarını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Ayrıca demografik unsurların finansal okuryazarlık ve finansal farkındalık arasındaki ilişkiyi ortaya koymak araştırmancının amaçları arasındadır.

5.2. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmanın bu kısmında; üçüncü ve dördüncü bölümde verilen teorik bilgiler veri alınarak, Kahramanmaraş'ta çalışan kesime uygulanan anket çalışmasından yola çıkarak, finansal bilgileri ve duyarlılıkları düzeyinde çalışanların finansal farkındalık ve finansal okuryazarlık durumu ölçülmeye çalışılmıştır

Yöntem başlığı altında; araştırmanın örnekleme, araştırmada kullanılan veri toplama araçları, verilerin analizi, araştırmanın modeline dair bilgiler bulunmaktadır.

5.3. Araştırmanın Örnekleme

Araştırmanın örneklemini, Kahramanmaraş'ta çalışan memur, esnaf, işçi ve diğer meslek grupları oluşturmaktadır. Araştırma için toplamda 500 adet anket formu gönderilmiş ve bunların 100 tanesi internet erişimi yoluyla yapılmıştır. Çalışanlara gönderilen anketlerden 324 tanesi anketleri cevaplayarak geri dönüş yapmıştır.

5.4. Araştırmada Kullanılan Veri Toplama Araçları

Araştırmada "Finansal farkındalık", "Finansal okuryazarlık" ölçeği ve demografik özellikleri içeren anket formu kullanılmıştır. Ayrıca ilgili konulara yönelik literatür taraması yapılmış, teorik temel ve yazınlar oluşturulmuştur.

5.4.1. Finansal Farkındalık Ölçeği

Finansal farkındalık ölçeği, Finansal Tutumlar başlığını taşımakta olup, Onur (2014) tarafından oluşturulmuştur. Ölçek 18 sorudan oluşmaktadır ve bu sorular 5 dereceli likert tipi ile cevap aranmıştır.

Ölçekte; 1. Kesinlikle Katılmıyorum, 2. Katılmıyorum, 3. Kararsızım, 4. Katılıyorum, 5. Kesinlikle Katılıyorum seçenekleri yer almıştır.

5.4.2. Finansal Okuryazarlık Ölçeği

Finansal Okuryazarlık ölçeği Gerek ve Kurt tarafından oluşturulmuştur. Ölçeğe dair 33 soru anket formuna dâhil edilmiştir ve 5 dereceli likert tipi ile cevap aranmıştır. Ölçekte; 1. Kesinlikle Katılmıyorum, 2. Katılmıyorum, 3. Kararsızım, 4. Katılıyorum, 5. Kesinlikle Katılıyorum seçenekleri yer almıştır. Finansal Okuryazarlık ölçeği; Ekonomi bilgisi, Ekonomik akılcılık, Toplumsal ekonomik yansımalar, Bireysel ekonomi planlama olmak üzere 4 alt ölçekten oluşmaktadır.

5.4.3. Kişisel Bilgi Formu

Araştırma örnekleminin dağılımlarının incelenmesi adına oluşturduğumuz demografik özellikleri belirleyen formda; cinsiyet, yaş, meslek, eğitim

durumu, aylık gelir düzeyi, kredi kartı kullanımına, bireysel emeklilik sistemine katılımına ve internet bankacılığı kullanımına yönelik 8 adet soru bulunmaktadır.

5.5. Verilerin Analizi

Bilgisayar ortamında kontrolden geçilerek analize hazır olan veriler, SPSS paket programı ile frekans, aritmetik ortalama, karşılaştırma, regresyon ve kolerasyon analizi, anova ve t-testi analizleri de yapılmış olup bu veriler tablolar şekline dönüştürülerek yorumlanmıştır.

5.6. Araştırmanın Hipotezleri

Bu bölümde araştırmamız ile amaçlanan ve araştırma ile elde edilmek istenen varsayımlara yer verilmektedir. Araştırmamıza yön vermesi, ilgili ve doğru analizin uygulanması için hipotezler kurulmuştur.

H_1^1 : Cinsiyet ile finansal farkındalık arasında anlamlı bir fark vardır.

H_1^2 : Cinsiyet ile finansal okuryazarlık arasında anlamlı bir fark vardır.

H_1^3 : Kredi kartı kullanımı ile finansal farkındalık arasında anlamlı bir fark vardır.

H_1^4 : Kredi kartı kullanımı ile finansal okuryazarlık arasında anlamlı bir fark vardır.

H_1^5 : Bireysel emeklilik sistemine katılım ile finansal farkındalık arasında anlamlı bir fark vardır.

H_1^6 : Bireysel emeklilik sistemine katılım ile finansal okuryazarlık arasında anlamlı bir fark vardır.

H_1^7 : İnternet bankacılığı kullanımı ile finansal farkındalık arasında anlamlı bir fark vardır.

H_1^8 : İnternet bankacılığı kullanımı ile finansal okuryazarlık arasında anlamlı bir fark vardır.

H_1^9 : Finansal farkındalık ile finansal okuryazarlık arasındaki ilişki vardır.

H_1^{10} : Finansal farkındalığın finansal okuryazarlığa etkisi vardır.

H_1^{11} : Meslek durumunun finansal farkındalık boyutuna etkisi vardır.

H_1^{12} : Meslek durumunun finansal okuryazarlık boyutuna etkisi vardır.

H_1^{13} : Eğitim durumunun finansal farkındalık boyutuna etkisi vardır.

H_1^{14} : Eğitim durumunun finansal okuryazarlık boyutuna etkisi vardır.

H_1^{15} : Aylık gelir durumunun finansal farkındalık boyutuna etkisi vardır.

H_1^{16} : Aylık gelir durumunun finansal okuryazarlık boyutuna etkisi vardır.

H_1^{17} : Yaş durumunun finansal farkındalık boyutuna etkisi vardır.

H_1^{18} : Yaş durumunun finansal okuryazarlık boyutuna etkisi vardır.

5.7. Araştırmanın Bulguları Ve Yorumları

Araştırmanın bu kısmında, elde edilen verilerin istatistiksel analiz sonuçlarına yer verilmektedir.

5.7.1. Araştırmanın Demografik Verilerine İlişkin Analizler

Araştırma örnekleminin demografik değişkenlere göre dağılımlarına ilişkin frekans ve yüzdeler aşağıda sunulmuştur.

Tablo-1: Çalışanların Cinsiyete Göre Dağılımı

Cinsiyet	N	Oran %
Erkek	193	59,6
Kadın	131	40,4
Toplam	324	100

Anket çalışmamıza katılan 193 tanesi (yüzde 59,6) erkek, 131 (yüzde 40,4) tanesi kadın olmak üzere 324 çalışandan oluşmaktadır.

Tablo-2: Çalışanların Yaşa Göre Dağılımı

Yaş	N	Oran %
20 ve altı	34	10,5
21-30	165	50,9
31-40	77	23,8
41 ve üzeri	48	14,8
Toplam	324	100

Anket çalışmamıza katılan çalışanların (yüzde 10,5)'ini 20 ve altı yaş arası 34 kişi, (yüzde 50,9)'unu 21-30 yaş arası 165 kişi, (yüzde 23,8)'ini 31-40 yaş arası 77 kişi, (yüzde 14,8)'i 41 yaş ve üzeri yaş grupları arasında 48 kişiden oluşturmaktadır. Tablodan da görüldüğü gibi çalışanların yüzde 85,2'lik oranıyla çalışanların genç ve orta yaşta olduğu söylenebilir. Genç ve orta yaş aralığında toplam 276 kişi bulunmaktadır ve ankete katılanların büyük çoğunluğu genç ve orta yaş grubundan oluşmaktadır.

Tablo-3: Çalışanların Mesleklerine Göre Dağılımı

Meslek	N	Oran %
Memur	110	34,0
Esnaf	33	10,2
İşçi	85	26,2
Diğer	96	29,6
Toplam	324	100

Finansal okuryazarlığın ve finansal farkındalığın durumu anketimize katılan çalışan kişilerin mesleki durumları; yüzde 34'ü (N=110) memur, yüzde 10,2'si (N=33) esnaf, yüzde 26,2'si (N=85) işçi, yüzde 29,4'ü (N=96) ise diğer meslek gruplarında faaliyet göstermektedir. Çalışmamıza katılan çalış-

şanların memur ve diğer meslek gruplarında olmak üzere toplam 206 kişi ile yüzde 63,6 olarak yer almaktadır.

Tablo-4: Çalışanların Eğitim Durumlarına Göre Dağılımı

Eğitim Durumu	N	Oran %
Lise	79	24,4
Üniversite	203	62,7
Lisansüstü	24	7,4
Diğer	18	5,6
Toplam	324	100

Çalışmaya katılan kişilerin eğitim durumları, yüzde 24,4'ü 79 kişi ile lise, yüzde 62,7'si 203 kişi ile üniversite, yüzde 7,4'ü 24 kişi ile lisansüstü mezunu olduğu görülmektedir. 18 kişi ise yüzde 5,6 ile diğer seçeneğini ifade etmiş olup, ilkokul, ortaokul mezunu veya doktora mezunu olduğunu belirtmiştir. Örneklemin eğitim durumuna göre dağılımı tablosu incelendiğinde katılımcıların çoğunluğunun yüzde 62,7'si (N=203) üniversite düzeyinde eğitime sahip olduğu görülmektedir. Bu da çalışanların eğitim düzeylerinin yüksek olduğunu ifade etmektedir.

Tablo-5: Çalışanların Aylık Gelirine Göre Dağılımı

Aylık Gelir	N	Oran %
1500TL den az	130	40,1
1501-2500 TL	94	29,0
2501-3500 TL	70	21,6
3501TL ve üstü	30	9,3
Toplam	324	100

Finansal okuryazarlığın ve finansal farkındalığın durumu anketimize katılan çalışan kişilerin verdiği cevaplara göre, yüzde 40,1'i (N=130) 1500TL den az, yüzde 29'u (N=94) 1501-2500TL arası, yüzde 21,6'sı (N=70) 2501-3500TL arası, yüzde 9,3'ü (N=30) 3001TL ve üzeri gelir kazanmaktadır. Genel olarak tabloya bakıldığında çalışanların çoğunluğu 1500TL den az veya 1501-2500TL arasında maaş aldığı görülmektedir.

Tablo-6: Çalışanların Kredi Kartı Kullanımına Göre Dağılımı

Kredi Kartı Kullanımı	N	Oran %
Evet	248	76,5
Hayır	76	23,5
Toplam	324	100

Ankete katılan toplam 324 çalışanın yüzde 76,5'i (N=248) kredi kartı kullanımını sorusuna evet cevabını vererek kullandıkları, katılımcıların yüzde 23,5'i (N=76) ise hayır cevabını vererek kredi kartı kullanmadıklarını ifade etmişlerdir.

Tablo-7: Çalışanların Bireysel Emeklilik Sistemine Katılımlarına Göre Dağılımı

Bireysel Emeklilik Sistemine Katılım	N	Oran %
Evet	131	40,4
Hayır	193	59,6
Toplam	324	100

“Bireysel emeklilik sistemine katılımınız var mı?” sorusuna ankete katılan 131 kişi (yüzde 40,4) evet olarak cevap verirken, 193 kişi (yüzde 59,6) hayır olarak cevap vermiştir. Genel olarak bireysel emeklilik sistemine katılım düşük olduğu görülmüştür.

Tablo-8: Çalışanların İnternet Bankacılığı Kullanımına Göre Dağılımı

İnternet Bankasının Kullanımı	N	Oran%
Evet	200	61,7
Hayır	124	38,3
Toplam	324	100

Çalışanların “internet bankacılığı kullanıyor musunuz?” soruna verdikleri cevaplarda 200 kişi (yüzde 61,7) evet derken, 124 kişi (yüzde 38,3) ise hayır cevabını vermiştir. Katılımcıların yarıdan fazlası internet bankacılığını kullandığı görülmektedir.

5.7.2. Güvenilirlik Analizleri

Katılımcıların anket formunda yer alan sorulara doğru cevaplar verip vermediğini inceleyebilmek için güvenilirlik analizi yapılmıştır. Güvenilirlik analizi sonuçları aşağıdaki gibidir:

Tablo-9: Ölçeğin Güvenilirlik Analizleri

Cronbach's Alpha	N of Items
,934	51

Tablo-9'da ölçeğin güvenilirlik katsayısı verilmiştir. Cronbach's Alpha katsayısı (0,934) olduğundan ve bu sayının $0.80 < a < 1.00$ aralığında yer almasından dolayı yüksek derecede güvenilir olduğu ifade edilebilir.

Tablo-10: Finansal Farkındalık Boyutu Güvenilirlik Analizleri

	Madde Silindiğinde Ölçek Ortalaması	Madde Silindiğinde Varyansı	Düzeltilmiş Toplam Kolerasyon	Madde Silindiğinde Alfa Değeri	Alfa Değeri
Harcamalarımda zorunlu ihtiyaçlarıma öncelik veririm.	68,9784	73,749	,399	,790	,801
Kredi kartına taksit uygulaması harcamalarımı artırır.	69,6914	73,626	,268	,801	
Promosyon ve indirimler alışverişlerde kredi kartı kullanımımı artırır.	69,6605	71,606	,371	,793	
Geliri artırmanın yolu parayı akıllıca kullanmaktır.	69,0741	72,725	,480	,785	
Satın alınan ürünlerin fatura, fiş, garanti belgelerini saklarım.	69,3210	72,361	,428	,788	
Alışverişte kredi kartı kullanmak kolaylık sağlar.	69,9198	75,950	,164	,809	
Kredi kartının maksimum limitine ulaşılmaması gerekir.	69,3241	72,263	,398	,790	
Kredi kartı borcunun tamamı ödenmelidir.	69,1914	71,654	,498	,784	
Yüksek miktardaki harcamalar (ev, araba almak gibi) için borçlanılabilir.	69,4907	74,653	,300	,796	
Borcum varken yeni bir borca girmek kötü bir durumdur.	69,0648	74,315	,395	,791	
Beklenmedik durumlar için kenara para koyulması gerekir.	69,0463	72,403	,541	,783	
Düzenli olarak tasarruf yapılmalıdır.	69,0586	74,049	,510	,786	
Yatırımların nereye yapılacağı konusunda aile üyelerinin fikrini alırım.	69,4259	73,892	,348	,793	
Gayrimenkule (ev, arsa, dükkan vs.) yapılan yatırım güvenlidir.	69,2099	74,717	,396	,791	
Sigorta, maddi ve manevi zararlara karşı güvence sağlar.	69,2377	74,337	,424	,789	
Sigorta yaptırmak can ve mala gelebilecek zararları azaltır.	69,6451	74,713	,257	,800	
Sigortasız bir araca binmek risklidir.	69,1667	73,836	,452	,788	
Para ile ilgili bilmediğim konuları öğrenmek isterim.	69,1574	72,870	,517	,784	

Tablo-10'da güvenilirlik analizinin finansal farkındalık boyutunun değeri (0,801) olarak tespit edilmiştir. Elde edilen cronbach'salpa değerleri incelendiğinde boyutun $0.80 < \alpha < 1.00$ aralığında olduğu için yüksek derecede güvenilirlik değerlerine sahip olduğu görülmüştür. Ölçek yüksek derecede güvenilir olduğundan soruların çıkarılması gibi bir durum gerekmemektedir. Elde edilen sonuçlar doğrultusunda katılımcıların anketleri güvenilir şekilde doldurdukları ifade edilebilir.

Tablo-11: Finansal Okuryazarlık Boyutu Güvenilirlik Analizleri

	Madde Sırasında Ölçek Ortalaması	Madde Sırasında Varyans	Düzeltilmiş Toplam Kolerasyon	Madde Sırasında Alfa Değeri	Alfa Değeri
Döviz fiyatlarındaki değişimin ihracat ve ithalat üzerindeki etkilerini yorumlayabilirim.	121,1296	381,160	,578	,945	,946
IMF politikalarının ekonomi üzerindeki etkisini tartışabilirim.	121,3519	380,408	,592	,945	
Menkul kıymetler borsasındaki gelişmelerin ekonomiye etkisini anlayabilirim.	121,3241	378,659	,651	,944	
Uluslararası ekonomik kaynakların piyasaya etkisini anlayabilirim.	121,2099	378,656	,684	,944	
Ulusal finansal kaynakların ekonomiye etkisini anlayabilirim.	121,2438	377,764	,721	,943	
Enflasyon oranlarındaki değişimin ne ifade ettiğini anlayabilirim.	120,9691	380,891	,674	,944	
Dış ekonomik gelişmelerin ülke ekonomisine yansımalarını yorumlayabilirim.	121,0833	379,835	,694	,943	
Faiz oranlarının piyasaya etkisini anlayabilirim.	120,9506	382,295	,645	,944	
Ekonomik politikaların fayda ve maliyetlerini değerlendirebilirim.	121,1358	378,310	,699	,943	
Küçük, orta ve büyük ölçekli işletmelerin (KOBİ) ekonomik rollerini anlayabilirim.	121,1512	384,791	,565	,945	
Döviz ve altın fiyatlarında meydana gelen değişimin nedenlerini yorumlayabilirim.	120,9753	383,950	,626	,944	
Kamu, özel ve sivil toplum kuruluşlarının ekonomik rollerini tanımlayabilirim.	121,0802	385,232	,589	,944	
Gelir dağılımı-ekonomi ilişkisini anlayabilirim.	120,9568	383,614	,641	,944	
Ekonomik tercihlerimin fayda ve maliyetlerini karşılaştırabilirim.	120,8210	383,925	,620	,944	
Parasal kaynaklarımı değerlendirerek akılcı (rasyonel) tercihler yapabilirim.	120,7500	385,272	,611	,944	
Sunulan hizmetleri ekonomik açıdan değerlendirebilirim.	120,5988	387,857	,598	,944	
Kar ve maliyetler arasındaki farkı anlayabilirim.	120,5988	388,136	,603	,944	
Genel tüketim harcamalarımı geliriime göre düzenleyebilirim.	120,5123	390,300	,515	,945	
Bireylerin davranışlarını etkileyen ekonomik unsurları algılayabilirim.	120,6759	390,393	,519	,945	
Üretici ile tüketici arasındaki etkileşimin fiyatlara nasıl yansıdığını anlayabilirim.	120,7963	387,977	,574	,945	
Malın azalmasının ve fazlaşmasının piyasa fiyatlarına etkisini yorumlayabilirim.	120,7315	389,875	,491	,945	
Arz-talep dengesizliklerinin fiyatlara nasıl yansıdığını anlayabilirim.	120,7006	386,867	,561	,945	
Tüketeceğim ürüne karar verirken fiyat-fayda ilişkisini göz önünde bulundururum.	120,5679	389,398	,535	,945	
Rekabetin ekonomik sonuçlarını anlayabilirim.	120,5679	390,667	,524	,945	
Reklam harcamalarının ekonomiye katkılarını yorumlayabilirim.	120,7562	388,631	,530	,945	
Tercih edeceğim ürüne karar verirken ihtiyacı göz önünde bulundururum.	120,4105	392,484	,440	,946	
Bir malın fiyatı aşırı yükselirse yerine aynı faydayı sağlayan daha düşük fiyatlısını alırım.	120,5123	395,074	,389	,946	
Ürün satın alırken marka yerine kalitesine bakarım.	120,5000	392,796	,417	,946	
Ürünlerin tüketicilere ulaşım sürecinin fiyatlara nasıl yansıdığını anlayabilirim.	120,6605	389,457	,527	,945	
Ekonomik krizlerin işsizlik üzerinde yarattığı etkileri yorumlayabilirim.	120,6296	386,383	,603	,944	
Kredi kullanırken gelir-gider dengemi sağlayabilirim.	120,6235	389,511	,490	,945	
Kredi kartı kullanırken ödeme gücüme göre harcama yaparım.	120,4660	389,699	,499	,945	
Taksitlendirme yaparken geliri göz önünde bulundururum.	120,3241	393,025	,472	,945	

Tablo-11'de ifade edilen güvenilirlik analizi sonucunda ölçeğimizde yer alan finansal okuryazarlık boyutu (0,946) olarak tespit edilmiştir. Elde edilen cronbach's alpha değerleri incelendiğinde boyutların yüksek de-

recede güvenilirlik değerlerine sahip olduğu görülmüştür. Bu boyutta yer alan soruların her biri yüksek değerde olduğundan boyuttan çıkarılması gerekmemektedir ve boyuttan çıkartılması anlamsız olacaktır. Bu sonuçlar doğrultusunda katılımcıların anketleri güvenilir şekilde doldurdıkları ifade edilebilir.

5.7.3. Boyutların Aritmetik Ortalamalarına İlişkin Veriler

Finansal farkındalık ve finansal okuryazarlık boyutuna ilişkin yorumlamaları doğru ifade edebilmek için boyutların daha iyi ifade edilmesi gerekir. Bunu da ranj genişliğini ifade ederek yapılması gerekir. Ölçekte yer alan Likert tipi soruların kategorize edilmesi gerekir. Bu Likert ölçeğinin aritmetik ortalamaların değerlendirilmesinde; “Aralık Genişliği = Dizi Genişliği (Ranj)/Grup Sayısı” formülünden faydalanarak, $4/5=0,80$ olarak puan aralıkları belirlenmiştir (Tekin, 1996,s. 34). Buna göre belirlenen puan aralıkları Tablo- 12.’de verilmiştir.

Tablo-12: Likert Tipi Ölçek İçin Puan Aralıkları

(5) Kesinlikle Katılıyorum	4,21-5,00
4) Katılıyorum	3,41-4,20
(3) Kararsızım	2,61-3,40
2) Katılmıyorum	1,81-2,60
1) Kesinlikle Katılmıyorum	1,00-1,80

Ölçekte belirtilen finansal farkındalık ve finansal okuryazarlık boyutlarına ilişkin aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri tablolara aktarılarak tanımlayıcı istatistik verileri belirtilmektedir.

Tablo-13: Finansal Farkındalık Boyutuna İlişkin Veriler

Finansal Farkındalık Boyutuna İlişkin Sorular	N		SS
1. Harcamalarımda zorunlu ihtiyaçlarıma öncelik veririm.	324	4,41	0,99
2. Kredi kartına taksit uygulaması harcamalarımı artırır.	324	3,70	1,33
3. Promosyon ve indirimler alışverişlerde kredi kartı kullanımımı artırır.	324	3,73	1,30
4. Geliri artırmanın yolu parayı akıllıca kullanmaktır.	324	4,32	0,96
5. Satın alınan ürünlerin fatura, fiş, garanti belgelerini saklarım.	324	4,07	1,09
6. Alışverişte kredi kartı kullanmak kolaylık sağlar.	324	3,47	1,32
7. Kredi kartının maksimum limitine ulaşılmaması gerekir.	324	4,07	1,16
8. Kredi kartı borcunun tamamı ödenmelidir.	324	4,20	1,04
9. Yüksek miktardaki harcamalar (ev, araba almak gibi) için borçlanılabilir.	324	3,90	1,09

10. Borcum varken yeni bir borca girmek kötü bir durumdur.	324	4,33	0,93
11. Beklenmedik durumlar için kenara para koyulması gerekir.	324	4,35	0,90
12. Düzenli olarak tasarruf yapılmalıdır.	324	4,33	0,78
13. Yatırımların nereye yapılacağı konusunda aile üyelerinin fikrini alırım.	324	3,97	1,08
14. Gayrimenkule (ev, arsa, dükkan vs.) yapılan yatırım güvenlidir.	324	4,18	0,88
15. Sigorta, maddi ve manevi zararlara karşı güvence sağlar.	324	4,15	0,87
16. Sigorta yaptırmak can ve mala gelebilecek zararları azalır.	324	3,75	1,20
17. Sigortasız bir araca binmek risklidir.	324	4,23	0,88
18. Para ile ilgili bilmediğim konuları öğrenmek isterim.	324	4,23	0,89
Toplam	324	4,33	0,67

Çalışanların finansal farkındalıkları boyutuyla ilgili düşüncelerini değerlendirmek için tablo- 13 incelendiğinde, düşüncelerinin katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum düzeyinde olduğu görülmektedir. Örneğin çalışanların “Harcamalarımda zorunlu ihtiyaçlarıma öncelik veririm” sorusunun aritmetik ortalaması ($\bar{X}=4,41$) olup, standart sapması ($SS=0,99$) olduğundan katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum aralığında görüş bildirmiştir. “Alışverişte kredi kartı kullanmak kolaylık sağlar” sorusuna da aritmetik ortalaması ($\bar{X}=3,47$) Katılıyorum düzeyinde olup, standart sapması ise ($SS=1,32$) olduğundan katılmıyorum, kararsızım, katılıyorum aralıklarında görüş bildirmişlerdir. Çalışanların finansal farkındalık boyutuyla ilgili düşüncelerinin aritmetik ortalamasının toplamı ($\bar{X}= 4,33$) olması ve standart sapmasının da ($SS=0,67$) olması ile katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum düzeyinde anket katılanların yoğunlaştığı görülmektedir.

Tablo-14: Finansal Okuryazarlık Boyutuna İlişkin Veriler

Finansal Okuryazarlık Boyutuna İlişkin Sorular	N		SS
1. Döviz fiyatlarındaki değişimin ihracat ve ithalat üzerindeki etkilerini yorumlayabilirim.	324	3,46	1,21
2. IMF politikalarının ekonomi üzerindeki etkisini tartışabilirim.	324	3,23	1,22
3. Menkul kıymetler borsasındaki gelişmelerin ekonomiye etkisini anlayabilirim.	324	3,26	1,18
4. Uluslararası ekonomik kaynakların piyasaya etkisini anlayabilirim.	324	3,38	1,13
5. Ulusal finansal kaynakların ekonomiye etkisini anlayabilirim.	324	3,34	1,11

6. Enflasyon oranlarındaki değişimin ne ifade ettiğini anlayabilirim.	324	3,62	1,06
7. Dış ekonomik gelişmelerin ülke ekonomisine yansımalarını yorumlayabilirim.	324	3,50	1,07
8. Faiz oranlarının piyasaya etkisini anlayabilirim.	324	3,64	1,05
9. Ekonomik politikaların fayda ve maliyetlerini değerlendirebilirim.	324	3,45	1,12
10. Küçük, orta ve büyük ölçekli işletmelerin (KOBİ) ekonomik rollerini anlayabilirim.	324	3,44	1,08
11. Döviz ve altın fiyatlarında meydana gelen değişimin nedenlerini yorumlayabilirim.	324	3,61	1,02
12. Kamu, özel ve sivil toplum kuruluşlarının ekonomik rollerini tanımlayabilirim.	324	3,51	1,02
13. Gelir dağılımı-ekonomi ilişkisini anlayabilirim.	324	3,63	1,01
14. Ekonomik tercihlerimin fayda ve maliyetlerini karşılaştırabilirim.	324	3,77	1,03
15. Parasal kaynaklarımı değerlendirerek akılcı (rasyonel) tercihler yapabilirim.	324	3,84	0,99
16. Sunulan hizmetleri ekonomik açıdan değerlendirebilirim.	324	3,99	0,90
17. Kar ve maliyetler arasındaki farkı anlayabilirim.	324	3,99	0,89
18. Genel tüketim harcamalarımı gelime göre düzenleyebilirim.	324	4,07	0,92
19. Bireylerin davranışlarını etkileyen ekonomik unsurları algılayabilirim.	324	3,91	0,91
20. Üretici ile tüketici arasındaki etkileşimin fiyatlara nasıl yansıdığını anlayabilirim.	324	3,79	0,93
21. Malın azalmasının ve fazlaşmasının piyasa fiyatlarına etkisini yorumlayabilirim.	324	3,85	0,99
22. Arz-talep dengesizliklerinin fiyatlara nasıl yansıdığını anlayabilirim.	324	3,89	1,00
23. Tüketeceğim ürüne karar verirken fiyat-fayda ilişkisini göz önünde bulundururum.	324	4,02	0,93
24. Rekabetin ekonomik sonuçlarını anlayabilirim.	324	4,02	0,89
25. Reklam harcamalarının ekonomiye katkılarını yorumlayabilirim.	324	3,83	0,98
26. Tercih edeceğim ürüne karar verirken ihtiyacımı göz önünde bulundururum.	324	4,18	0,95
27. Bir malın fiyatı aşırı yükselirse yerine aynı faydayı sağlayan daha düşük fiyatlısını alırım.	324	4,07	0,91
28. Ürün satın alırken marka yerine kalitesine bakarım.	324	4,09	0,98
29. Ürünlerin tüketicilere ulaşım sürecinin fiyatlara nasıl yansıdığını anlayabilirim.	324	3,93	0,94

30. Ekonomik krizlerin işsizlik üzerinde yarattığı etkileri yorumlayabilirim.	324	3,96	0,96
31. Kredi kullanırken gelir-gider dengemi sağlayabilirim.	324	3,96	1,01
32. Kredi kartı kullanırken ödeme gücüme göre harcama yaparım.	324	4,12	0,98
33. Taksitlendirme yaparken gelirim göz önünde bulundururum.	324	4,26	0,87
Toplam	324	3,94	0,82

Çalışanların finansal okuryazarlık boyutuyla ilgili düşüncelerini değerlendirmek için tablo- 14 incelendiğinde, düşüncelerinin kararsızım ve kesinlikle katılıyorum aralığında olduğu görülmektedir. Çalışanların en yüksek “Taksitlendirme yaparken gelirim göz önünde bulundururum” sorusuna ($\bar{X}=4,26$) kesinlikle katılıyorum düzeyinde görüş bildirirken, standart sapma ($SS=0,87$) ile düşünüldüğünde kararsızım ve kesinlikle katılıyorum aralığında görüş bildirdikleri görülmektedir. “IMF politikalarının ekonomi üzerindeki etkisini tartışabilirim” sorusunun aritmetik ortalaması ($\bar{X}=3,23$) Kararsızım düzeyinde ve standart sapması ($SS=1,22$) olduğundan katılmıyorum ve kesinlikle katılıyorum aralığında dağılım göstermişlerdir. Dolayısıyla çalışanların finansal okuryazarlık boyutuna genel olarak bakıldığında aritmetik ortalamanın ($\bar{X}=3,94$) olması ve standart sapmanın ise ($SS=0,82$) olmasından dolayı kararsızım ve kesinlikle katılıyorum aralığında dağılım göstermektedirler.

5.7.4. T-Testi Analiz Sonuçları

Aşağıdaki tablolarda katılımcılara uygulanan anketin t-testi sonuçları yer almaktadır. Katılımcıların demografik özelliklerini finansal farkındalıkları ve finansal okuryazarlıkları üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturup oluşturmadığı araştırılmıştır.

Tablo-15: Cinsiyet ile Finansal Farkındalık Arasındaki Fark Durumu

Cinsiyet	N		SS	t	df	p
Erkek	193	4,32	0,70	-0,36	322	0,72
Kadın	131	4,34	0,64			

Tablo-15’te görüldüğü gibi çalışanların cinsiyetlerine ilişkin finansal farkındalık durumları incelenmiş ve cinsiyetin finansal farkındalıkları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığı ($t(322)=-0,36$; $p>0,05$) sonucu elde edilmiştir. Tablo 5.15.’deki fark durumu için kurulmuş olan H_1^1 hipotezi (H_1^1 :Cinsiyet ile finansal farkındalık arasında anlamlı bir fark vardır.) reddedilir. Cinsiyet ile finansal farkındalığın karşılaştırılması için yapılan t-testi sonrasında erkek ve kadın çalışanların finansal farkındalık düzeylerinin farklı olduğu bulunmuştur. Buna göre, erkeklerin finansal farkındalık

düzeyleri ($\bar{X}=4,32$), kadınların finansal farkındalık düzeylerinden ($\bar{X}=4,34$) düşüktür.

Tablo-16: Cinsiyet İle Finansal Okuryazarlık Arasındaki Fark Durumu

Cinsiyet	N		SS	t	df	p
Erkek	193	3,99	0,82	1,59	322	0,11
Kadın	131	3,85	0,81			

Çalışanların cinsiyetlerine ilişkin finansal okuryazarlık durumları incelendiğinde, tablo- 16'da görüldüğü, cinsiyet ile finansal okuryazarlıkları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark yoktur ($t(322)=1,59$; $p>0,05$). Tablo- 16'daki fark durumu için kurulmuş olan H_1^2 hipotezi (H_1^2 : Cinsiyet ile finansal okuryazarlık arasında anlamlı bir fark vardır.) reddedilir. Cinsiyet ile finansal okuryazarlığın karşılaştırılması için yapılan t-testi sonrasında erkek ve kadın çalışanların finansal farkındalık düzeylerinin farklı olduğu bulunmuştur. Buna göre, erkeklerin finansal farkındalık düzeyleri ($\bar{X}=3,99$), kadınların finansal farkındalık düzeylerinden ($\bar{X}=3,85$) daha yüksektir.

Tablo-17: Kredi Kartı Kullanımı İle Finansal Farkındalık Arasındaki Fark Durumu

Kredi kartı kullanımı	N		SS	df	t	p
Evet	248	4,36	0,69	1,53	322	0,13
Hayır	76	4,22	0,62			

Ankete katılan çalışanların "kredi kartı kullanıyor musunuz?" sorusu ile finansal farkındalık arasındaki fark durumu incelendiğinde, tablo- 17'de görüldüğü gibi "kredi kartı kullanıyor musunuz?" sorusu ile finansal farkındalık arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığı ($t(322)=1,53$; $p>0,05$) sonucu elde edilmiştir. Tablo- 17'deki fark durumu için kurulmuş olan H_1^3 hipotezi (H_1^3 : Kredi kartı kullanımı ile finansal farkındalık arasında anlamlı bir fark vardır.) reddedilir. Kredi kartı kullanımı ile finansal farkındalığın karşılaştırılması için yapılan t-testi sonrasında evet ve hayır cevabını verenlerin finansal farkındalık düzeylerinin farklı olduğu bulunmuştur. Kredi kartı kullananların ($\bar{X}=4,36$), kredi kartı kullanmayanlara ($\bar{X}=4,22$) göre finansal farkındalık düzeyleri daha yüksektir.

Tablo-18: Kredi Kartı Kullanımı İle Finansal Okuryazarlık Arasındaki Fark Durumu

Kredi kartı kullanımı	N		SS	t	df	p
Evet	248	4,00	0,75	2,43	322	0,02
Hayır	76	3,74	0,98			

Çalışanların “kredi kartı kullanıyor musunuz?” sorusu ile finansal okuryazarlık arasındaki fark durumu incelendiğinde, tablo- 18’de görüldüğü gibi “kredi kartı kullanıyor musunuz?” sorusu ile finansal okuryazarlık arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu ($t(322)=2,43$; $p<0,05$) sonucu elde edilmiştir. Tablo- 18’deki fark durumu için kurulmuş olan H_1^4 hipotezi (H_1^4 : Kredi kartı kullanımı ile finansal okuryazarlık arasında anlamlı bir fark vardır.) kabul edilir. Kredi kartı kullanımı ile finansal okuryazarlığın karşılaştırılması için yapılan t-testi sonrasında evet ve hayır cevabını verenlerin finansal farkındalık düzeylerinin farklı olduğu bulunmuştur. Kredi kartı kullananların ($\bar{X}=4,00$), kredi kartı kullanmayanlara ($\bar{X}=3,74$) göre finansal okuryazarlık düzeyleri daha yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo-19: “Bireysel Emeklilik Sistemine Katılımınız Var Mı?” Sorusu İle Finansal Farkındalık Arasındaki Fark Durumu

Emeklilik sistemine katılım	N		SS	t	df	p
Evet	131	4,44	0,60	2,56	322	0,01
Hayır	193	4,25	0,71			

Ankete katılan çalışanların “Bireysel emeklilik sistemine katılımınız var mı?” sorusu ile finansal farkındalık arasındaki fark durumu incelendiğinde, tablo- 19’da görüldüğü gibi “Bireysel emeklilik sistemine katılımınız var mı?” sorusu ile finansal farkındalık arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olduğu ($t(322)=2,56$; $p<0,05$) sonucu elde edilmiştir. Tablo- 19’daki fark durumu için kurulmuş olan H_1^5 hipotezi (H_1^5 : Bireysel emeklilik sistemine katılım ile finansal farkındalık arasında anlamlı bir fark vardır.) kabul edilir. Bireysel emeklilik sistemine katılım ile finansal farkındalığın karşılaştırılması için yapılan t-testi sonrasında evet ve hayır cevabını verenlerin finansal farkındalık düzeylerinin farklı olduğu bulunmuştur. Bireysel emeklilik sistemine katılanların ($\bar{X}=4,44$), bireysel emeklilik sistemine katılmayanlara ($\bar{X}=4,25$) göre finansal farkındalık daha yüksektir sonucu elde edilmiştir.

Tablo-20: Bireysel Emeklilik Sistemine Katılım İle Finansal Okuryazarlık Arasındaki Fark Durumu

Emeklilik sistemine katılım	N		SS	t	df	p
Evet	131	4,07	0,62	2,43	322	0,02
Hayır	193	3,84	0,92			

Çalışanların “Bireysel emeklilik sistemine katılımınız var mı?” sorusu ile finansal okuryazarlık arasındaki fark durumu incelendiğinde, tablo- 20’de görüldüğü gibi “Bireysel emeklilik sistemine katılımınız var mı?” sorusu ile finansal okuryazarlık arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu ($t(322)=2,43$; $p<0,05$) sonucu elde edilmiştir. Tablo- 20’deki fark durumu

için kurulmuş olan H_1^6 hipotezi (H_1^6 : Bireysel emeklilik sistemine katılım ile finansal okuryazarlık arasında anlamlı bir fark vardır.) kabul edilir. Bireysel emeklilik sistemine katılım ile finansal okuryazarlığın karşılaştırılması için yapılan t-testi sonrasında evet ve hayır cevabını verenlerin finansal okuryazarlık düzeylerinin farklı olduğu bulunmuştur. Bireysel emeklilik sistemine katılanların ($\bar{X}=4,07$), bireysel emeklilik sistemine katılmayanlara ($\bar{X}=3,84$) göre finansal okuryazarlık düzeyleri daha yüksektir.

Tablo-21: İnternet Bankacılığı Kullanımı İle Finansal Farkındalık Arasındaki Fark Durumu

İnternet bankacılığı kullanımı	N		SS	t	df	p
Evet	200	4,41	0,66	2,83	322	0,00
Hayır	124	4,19	0,68			

Ankete katılan çalışanların “İnternet bankacılığı kullanıyor musunuz?” sorusu ile finansal farkındalık arasındaki fark durumu incelendiğinde, tablo-21’de görüldüğü gibi “İnternet bankacılığı kullanıyor musunuz?” sorusu ile finansal farkındalık arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olduğu ($t(322)=2,83$; $p<0,05$) sonucu elde edilmiştir. Tablo- 21’deki fark durumu için kurulmuş olan H_1^7 hipotezi (H_1^7 : İnternet bankacılığı kullanımı ile finansal farkındalık arasında anlamlı bir fark vardır.) kabul edilir. “ $p:0,00$ ” değeri olduğu için aralarında anlamlı bir fark vardır denilebilir. İnternet bankacılığı kullanımı ile finansal farkındalığın karşılaştırılması için yapılan t-testi sonrasında evet ve hayır cevabını verenlerin finansal farkındalık düzeylerinin farklı olduğu bulunmuştur. İnternet bankacılığı kullananların ($\bar{X}=4,41$), İnternet bankacılığı kullanmayanlara ($\bar{X}=4,19$) göre finansal farkındalık daha yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo-22: İnternet Bankacılığı Kullanımı İle Finansal Okuryazarlık Arasındaki Fark Durumu

İnternet bankacılığı kullanımı	N		SS	t	df	p
Evet	200	4,04	0,62	3,10	322	0,00
Hayır	124	3,76	0,92			

Çalışanların «İnternet bankacılığı kullanıyor musunuz?» sorusu ile finansal okuryazarlık arasındaki fark durumu incelendiğinde, tablo- 22’de görüldüğü gibi “İnternet bankacılığı kullanıyor musunuz?” sorusu ile finansal okuryazarlık arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu ($t(322)=3,10$; $p<0,05$) sonucu elde edilmiştir. Tablo- 22’deki fark durumu için kurulmuş olan H_1^8 hipotezi (H_1^8 : İnternet bankacılığı kullanımı ile finansal okuryazarlık arasında anlamlı bir fark vardır.) kabul edilir. İnternet bankacılığı kullanı-

mı ile finansal okuryazarlığın karşılaştırılması için yapılan t-testi sonrasında evet ve hayır cevabını verenlerin finansal okuryazarlık düzeylerinin farklı olduğu bulunmuştur. İnternet bankacılığını kullananların ($\bar{X}=4,04$), İnternet bankacılığı kullanmayanlara ($\bar{X}=3,76$) göre finansal okuryazarlık düzeyleri daha yüksek olduğu ifade edilebilir.

5.7.5. Korelasyon Analizi Sonuçları

Bu analizde finansal farkındalık ve finansal okuryazarlık boyutlarının biriyle olan ilişkisi incelenmiştir. Bileşen puanları arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını belirlemek amacıyla yukarıda görüldüğü üzere Pearson Korelasyon analizi yapılmıştır. Bu ilişkilerin düzeyi belirlenirken Büyüköztürk (2011) 'ün ifade ettiği 0.00 ile 0.30 arası düşük ilişki, 0.30 ile 0.70 arası orta düzey ilişki, 0.70 ile 1.00 arası yüksek düzey ilişki aralıkları göz önüne alınmıştır. Yapılan analiz sonuçları aşağıdaki gibidir:

Tablo-23: Finansal Farkındalık ile Finansal Okuryazarlık Arasındaki İlişki

		Finansal Farkındalık	Finansal Okuryazarlık
Finansal Farkındalık	PearsonCorrelation	1	,379**
	Sig. (2-tailed)		,000
	N	324	324
Finansal Okuryazarlık	PearsonCorrelation	,379**	1
	Sig. (2-tailed)	,000	
	N	324	324

Tablo-23'te ankete katılan 324 çalışan arasındaki finansal farkındalık durumu ile finansal okuryazarlık durumu arasındaki ilişkiyi hesaplamaktadır. Pearson korelasyon katsayısı, (0,38) güven aralığında olup, P değerinin 0,01'den küçük olması gerekir. Sig.(2-tailed) değeri (0,00) çıkmıştır. Bu değer 0,01'in altında olduğu için finansal farkındalık durumu ile finansal okuryazarlık durumu arasında doğrusal bir ilişki vardır. Pearson korelasyon katsayısı 0,38'dir. Bu durum bize ilişkinin pozitif yönde çok yüksek bir ilişki olduğunu gösterir. Yani, finansal farkındalık durumu arttığında finansal okuryazarlık durumu da artacaktır. Finansal farkındalık durumu ile finansal okuryazarlık durumu arasındaki ilişki için kurulan " H_1^9 : Finansal Farkındalık ile Finansal Okuryazarlık Arasındaki İlişki vardır." hipotezi kabul edilir.

5.7.6. Regresyon Analizi Sonuçları

Finansal farkındalık boyutunda oluşan değişimlerin finansal okuryazarlık boyutu üzerindeki etkisini incelemek amacıyla gerçekleştirilen regresyon analizi sonuçları aşağıdaki şekilde tabloya aktarılmıştır.

Tablo-24: Finansal Farkındalığın Finansal Okuryazarlığa Etkisi

Değişken	Beta katsayısı	T	P
Finansal okuryazarlık	0,38	7,30	0,00

Finansal farkındalığın finansal okuryazarlığa etkisinin incelendiği tablo-24'de, $[(\beta=0,38), (p<0,05)]$ olarak belirlenmiş, bu etkinin pozitif yönde olduğu görülmektedir. Başka bir ifade ile finansal farkındalık boyutunda meydana gelen artışların, finansal okuryazarlık boyutuna yönelik artışlar da sağlayacağını söylemek mümkündür.

5.7.7. Anova Analizi Sonuçları

Katılımcıların demografik unsurlarının finansal farkındalık ve finansal okuryazarlık boyutları üzerinde anlamlı fark oluşturup oluşturmadığını incelemek amacıyla gerçekleştirilen Anova analizi sonucunda elde edilen bulgular tablolara aktararak gösterilmektedir.

Tablo-25: Meslek Durumunun Finansal Farkındalık ve Okuryazarlık Arasındaki Anova Analizine Göre Fark Durumu

		Kareler Toplamı	df	Ortalama Kare	F	P
Finansal Farkındalık	Gruplar Arası	5,397	3	1,799	4,056	,008
	Gruplar İçi	141,924	320	,444		
	Toplam	147,321	323			
Finansal Okuryazarlık	Gruplar Arası	8,831	3	2,944	4,511	,004
	Gruplar İçi	208,808	320	,653		
	Toplam	217,639	323			

Yukarıdaki tabloda çalışanların meslek durumlarının, finansal farkındalık ve finansal okuryazarlık arasındaki ilişkisi ifade edilmektedir. Meslek durumlarının finansal farkındalık ve finansal okuryazarlık durumlarında bir farklılık oluşturup oluşturmadığını ortaya koymak için ANOVA Testi yapılmış ve elde edilen verilerin sonucunda, mesleki durumunun finansal farkındalık durumu arasında ($p<0,05$) anlamlı bir fark vardır. Bu yüzden kurulan " H_1^{11} : Meslek durumunun finansal farkındalık boyutuna etkisi vardır." hipotezi kabul edilmiştir. Mesleki durumun finansal okuryazarlık boyutuna ilişkin olarak ($p<0,05$) olduğundan anlamlı bir fark vardır. Bundan dolayı " H_1^{12} : Meslek durumunun finansal okuryazarlık boyutuna etkisi vardır." hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo-26: Eğitim Durumunun Finansal Farkındalık ve Okuryazarlık Arasındaki Anova Analizine Göre Fark Durumu

		Kareler Toplamı	df	Ortalama Kare	F	P
Finansal Farkındalık	Gruplar Arası	5,260	3	1,753	3,950	,009
	Gruplar İçi	142,061	320	,444		
	Toplam	147,321	323			
Finansal Okuryazarlık	Gruplar Arası	6,051	3	2,017	3,051	,029
	Gruplar İçi	211,588	320	,661		
	Toplam	217,639	323			

Tablo- 26’da ankete katılan çalışan bireylerin eğitim durumunun finansal farkındalık ve finansal okuryazarlık arasında anlamlı bir farkın olup olmadığına bakılmak amaçlanmaktadır. Tabloda görüldüğü gibi ANOVA sonuçları ($p=0,01<0,05$) olduğu için çalışan bireylerin eğitim durumlarının finansal farkındalık ile arasında anlamlı bir fark olduğunun göstergesidir. Bu yüzden kurmuş olduğumuz “ H_1^{13} :Eğitim durumunun finansal farkındalık boyutuna etkisi vardır.” hipotezimiz kabul edilmiştir. Aynı şekilde çalışan bireylerin eğitim durumlarıyla finansal okuryazarlık arasında ($p=0,03<0,05$) olduğundan anlamlı bir ilişki söz konusudur. Bu sebeple kurduğumuz “ H_1^{14} :Eğitim durumunun finansal okuryazarlık boyutuna etkisi vardır.” hipotez kabul edilmiştir.

Tablo- 27: Aylık Gelir Durumunun Finansal Farkındalık ve Okuryazarlık Arasındaki Anova Analizine Göre Fark Durumu

		Kareler Toplamı	df	Ortalama Kare	F	P
Finansal Farkındalık	Gruplar Arası	3,308	3	1,103	2,450	,064
	Gruplar İçi	144,013	320	,450		
	Toplam	147,321	323			
Finansal Okuryazarlık	Gruplar Arası	12,067	3	4,022	6,261	,000
	Gruplar İçi	205,572	320	,642		
	Toplam	217,639	323			

Tablo-27’de ifade edilen ANOVA sonuçlarına göre, aylık gelirin finansal farkındalık ve finansal okuryazarlık arasındaki anlamlı bir fark olup olmadığı incelenmektedir. Elde edilen sonuçlara göre; aylık gelirin finansal farkındalık boyutu arasında ($p=0,06>0,05$) olduğundan dolayı anlamlı bir fark yoktur. Analiz yapılmadan önce öngörülen hipotezimiz “ H_1^{15} :Aylık gelir du-

rumunun finansal farkındalık boyutuna etkisi vardır.” reddedilmiştir. Benzer şekilde tabloya bakıldığında çalışan bireylerin aylık gelir durumunun finansal okuryazarlık boyutu arasında ($p=0,00<0,05$) olduğundan anlamlı bir ilişki söz konusudur. Bu sebeple kurduğumuz “ H_1^{16} : Aylık gelir durumunun finansal okuryazarlık boyutuna etkisi vardır.” kabul edilmiştir.

Tablo-28: Yaş Durumunun, Finansal Farkındalık ve Okuryazarlık Arasındaki Anova Analizine Göre Fark Durumu

		Kareler Toplamı	df	Ortalama Kare	F	P
Finansal Farkındalık	Gruplar Arası	2,092	3	,697	1,536	,205
	Gruplar İçi	145,229	320	,454		
	Toplam	147,321	323			
Finansal Okuryazarlık	Gruplar Arası	3,582	3	1,194	1,785	,150
	Gruplar İçi	214,057	320	,669		
	Toplam	217,639	323			

Tablo-28’de ankete katılan çalışan bireylerin yaşlarının finansal farkındalık ve finansal okuryazarlık arasında anlamlı bir farkın olup olmadığına bakılmak amaçlanmaktadır. Tabloda görüldüğü gibi ANOVA sonuçları ($p=0,20>0,05$) olduğu için çalışan bireylerin yaşlarının finansal farkındalık ile arasında anlamlı bir fark olmadığını göstermektedir. Bu yüzden kurmuş olduğumuz “ H_1^{17} : Yaş durumunun finansal farkındalık boyutuna etkisi vardır.” hipotezimiz reddedilmiştir. Aynı şekilde çalışan bireylerin yaşlarıyla finansal okuryazarlık arasında ($p=0,15>0,05$) olduğundan anlamlı bir ilişki yoktur. Bu sebeple kurduğumuz “ H_1^{18} : Yaş durumunun finansal okuryazarlık boyutuna etkisi vardır.” hipotez reddedilmiştir.

5. SONUÇ

Son çeyrek yüzyılda dünyada finansal piyasalar, hizmetler ve ürünler daha da karmaşık bir hale gelmekte, bunun yanında işlem büyüklüklerinin ve risklerinin ciddi oranda arttığı görülmektedir. Son yıllarda yaşanan finansal krizlerin etkilerinin yükseldiği de dikkate alındığında global ekonomik krizler ile finansal farkındalık ve okuryazarlık arasında bir etkileşim olduğu gözlemlenmektedir. Bu durum ülkelerin finansal krizler karşısında kanun ve kuralların yanı sıra finansal hizmetler konusunda tüketicilerin bilinçli olması ile ilgili düzenlemelerin yapılması gerekliliğini de ortaya koymuştur.

Finans piyasalarındaki gelişmelere karşı bireylerin öncelikle finansal okuryazarlık ve temel finans bilgilerinin artırılması gerekmektedir. Tasarruf bilinci kazandırılmasına yönelik uygulamalar, finansal ürün ve hizmetlerin kullanımı gibi diğer bilgilerin de sunulması gereklidir. Finansal eğitim müfredatı içerisinde, para ve sermaye piyasalarında finansal yatırım ve

risk yönetimi ile ilgili konulara yer verilmesi önemlidir. Sonuç olarak; bir finansal sistemin ekonomiye en yüksek düzeyde fayda sağlayabilmesi için yeterli tasarruf miktarının oluşturulması gerekir. Tasarruf için ise; bireylerin finansal farkındalık ve finansal okuryazarlık seviyeleri yükseltilmesiyle olur. Türkiye’de var olan yastık altı tasarruflarının ekonomiye bilinçli bir şekilde aktarılması için finansal farkındalık ve okuryazarlık kavramları büyük öneme sahiptir. Bu çalışmada finansal farkındalık ile finansal okuryazarlık arasındaki ilişki ortaya konmuştur. İncelenen örneklemeler üzerinden elde edilen bulgulara göre finansal farkındalık ve finansal okuryazarlık arasında pozitif yönlü bir ilişki söz konusudur.

Veriler incelendiğinde çalışanların finansal farkındalık ve finansal okuryazarlık konularına karşı olumlu bir algıya sahip oldukları sonucuna varılmıştır. Bu noktadan harekete çalışan bireylerin finansal farkındalık ve finansal okuryazarlık konusunda yeterli düzeyde ve yeterli kişiye eğitimin ulaştırılmadığı söylenilebilir. Devletin ekonomik politikalarda daha etkin bir rol oynayabilmesi için ekonomi politikaların büyük unsuru olan bireylerin finansal farkındalıkları ve finansal okuryazarlıkları artırılarak bireylerin yapacakları yatırımların ve alacakları kararların hem ülke ekonomisine hem de bireye daha fazla fayda sağlaması için finansal eğitime önem verilmesi gerekmektedir. Ortaya koyduğumuz hipotez, yapmış olduğumuz alan araştırması sonuçları çerçevesinde finansal farkındalık ile finansal okuryazarlık arasında ilişki olduğu ve çalışan bireylerin ekonomik kararlarında etkili olduğu görülmüştür.

KAYNAKÇA

Altıntaş, K. M., (2008). Bireysel yatırımcılar açısından finansal eğitimin önemi: Toplumda finansal okuryazarlık düzeyinin yükseltilmesi ve bireylerde asgari finans kültürünün oluşturulma süreci. İstanbul: Türk Sigorta Enstitüsü Vakfı (TSEV).

Bayram, S. S. (2010). Finansal okuryazarlık ve para yönetimi davranışları: Anadolu Üniversitesi öğrencileri üzerine uygulama. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Anadolu Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

Bayram, S. S. (2015). Finansal okuryazarlık ve para yönetimi davranışları: Anadolu Üniversitesi öğrencileri üzerine uygulama, Uluslararası İşletme ve Yönetim Dergisi, 2 (2),105-135.

Dirican, C. (2013). Finansal farkındalık ve finansal okuryazarlık, Erişim tarihi:21.07.2015,http://www.salom.com.tr/haber-86275_finansal_farkindalik_ve_finansal_okuryazarlik.html.

Dirican, C. Finansal farkındalık ve finansal okuryazarlık. Erişim tarihi: 16.07.2015,http://kobitek.com/finansal_farkindalik_ve_finansal_okur_yazarlik.

Er, F., Temizel, F., Özdemir, A., & Sönmez, H. (2014). Lisans eğitim programlarının finansal okuryazarlık düzeyine etkisinin araştırılması: Türkiye örneği, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14 (4), 113-126.

Ergün, B., Şahin, A., & Ergin, E. (2014). Finansal okuryazarlık: işletme bölümü öğrencileri üzerine bir çalışma, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7 (34), 847-864.

Gökmen, H. (2012). Finansal okuryazarlık, İstanbul: Hiperlink Yayınları.

<http://www.ekodialog.com/Konular/finansal-farkindalik-nedir.html>, Erişim tarihi: 15.07.2015,

http://www.teb.com.tr/upload/PDF/foe_endeks_rapor_2013.pdf, Erişim tarihi: 15.07.2015

Kılıç, Y., Ata, H. A., & Seyrek, H. İ. (2015). Finansal okuryazarlık: üniversite öğrencilerine yönelik bir araştırma, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 130-151.

Satoğlu, S. (2014). Yatırımcıları koruma aracı olarak finansal okuryazarlık ve Türkiye bireysel uygulaması. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi/Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, İstanbul.

Taşçı, M. (2011). Okullarda temel finans eğitimi verilmesinin önemi, dünya uygulamaları, öneriler, *Sermaye Piyasası Dergisi*, 5, 87-103.

Tekin, H. (1996). Eğitimde ölçme ve değerlendirme, Ankara: Yargı Yayınları.

Temizel, F. (2010). Mavi yakalılarda ekonomi okuryazarlık, İstanbul: Beta Yayınları.

Temizel, F., & Bayram, F. (2011). Finansal okuryazarlık: Anadolu Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi (İİBF) öğrencilerine yönelik bir araştırma, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 12 (I), 73-86.

Yılmaz, D. (2011). Finansal eğitim ve finansal farkındalık: zorluklar, fırsatlar ve stratejiler, İstanbul: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası.

YAZIM KURALLARI ve YAYIN KOŞULLARI

I. Biçimlendirmeye Dair Genel Kurallar

1. Bütün metinler; Times New Roman, 12 punto ile A4 kağıdının tek yüzüne ve tek satır aralığı ile yazılmalıdır.
2. Metin kısmı araştırmanın gerektirdiği ve izin verdiği yeterlik, derinlik ve hacimde olmalıdır. Katı olmamakla birlikte tüm kısımlar dâhil sayfa sınırı 25'tir.
3. Giriş ve sonuç dâhil olmak üzere tüm başlıklar numaralandırılmalı ve koyu olmalıdır. Kaynakçaya numara verilmemelidir.
4. Birinci derecedeki başlıkların "tümü büyük harf", diğerlerinde "sadece ilk harf büyük" şeklinde olmalıdır.
5. Üst, alt ve her iki yandaki kenar boşlukları düzenleme ve çoğaltmayı kolaylaştıracak şekilde 4cm. olmalıdır.
6. Tarafsız bir değerlendirme yapılabilmesi için yazarlar kendilerini doğrudan veya dolaylı biçimde belli edecek şekilde davranmamalıdır.
7. Çalışmanın başlığı, yazarın adı, unvanı ve bağlı olduğu kuruluş, e-mail adresi, varsa teşekkür notları ve yazarın verileri paylaşmak isteyip istemediğini belirten dipnotu içeren bir kapak sayfası oluşturulmalıdır.
8. Ayrıca Yayın Kurulu olarak yazarlara tavsiyemiz bir önceki sayıda basılmış bir eserin örnek alınmasıdır.

Sayfa numaralandırma:

Bütün sayfalar sıralı biçimde numaralandırılmalıdır. Sayfa numaraları sayfanın altında ve ortalanmış biçiminde konumlandırılmıdır.

Metin içinde yer verilecek rakamlar:

Birden ona kadar olan rakamlar; tablo ve listelerde kullanılması,

matematiksel, istatistikî veya teknik birim ve miktarların (uzaklık, ağırlık vs.) belirtilmesi hariç yazı ile yazılmalıdır. Diğer tüm sayılar nümerik olarak gösterilmelidir.

Örneğin: üçüncü gün, 3 km., 30 yıl.

Yüzdeler ve kesirler:

Zorunlu olmadıkça metin içerisinde “%” işareti yerine doğrudan “yüzde” ifadesi kullanılmalıdır.

Denklemler:

Denklemler parantez içinde numaralandırılmalı, numaralar sağa yaslanmış ve müteselsil olarak birbirini izlemelidir.

Anahtar kelimeler:

Özetin ve abstractın altında, ilgili dilde, endekslemeye yardımcı olacak 4 anahtar kelimeye yer verilir.

Jel Kodları: Anahtar kelimelere uygun olarak <https://www.aea-web.org/jel/guide/jel.php> adresinden belirlenecek jel kodlarına yer verilmelidir.

II. Özet ve Giriş

1. Makalenin dili Türkçe ise İngilizce başlığın da bulunduğu bir abstract, makalenin dili İngilizce ise Türkçe başlığın da bulunduğu bir özet yer almalıdır.
2. Özet ve abstract, metinden önce ayrı bir sayfada yer almalıdır.
3. Özet okuyucuyu metnin başlığı, metodu ve bulguları hakkında bilgilendirmelidir.
4. Anahtar kelimeler ve jel kodları özeti takip etmelidir.
5. Açıklama ve teşekkürde bulunulmak istendiğinde “**1. GİRİŞ**” başlığının yanına konulacak “§” simgesi ile referans eklenmeli ve

açılan dipnotta gerekli açıklamaya veya teşekkürü yer verilmelidir. Örnek: **1. GİRİŞ**⁶

6. Giriş bölümü, çalışmayı genel olarak tanıtan, genel olarak çalışmanın amacı, metodolojisi ve bulguları hakkında bilgi sunmalıdır.

7. İzleyen bölümler, yazar tarafından konunun akışına uygun olarak yapılandırılmalı ve sıralanmalıdır.

8. Sonuç bölümü, eserin bulgularının değerlendirilmesi, literatür ile ilişkilendirilmesi veya literatüre katkısının açık olarak ifade edilmesi, sonraki çalışmalara dair yönlendirmeleri gibi somut ifadeleri içermelidir. Sonuç bölümü, çalışmanın özetlendiği veya bulguların yeniden tekrarlandığı bir kısım olarak değerlendirilmemelidir.

III. Tablo ve Şekiller

Yazar şu noktalara dikkat etmelidir:

1. Her tablo ve şekil tek bir sayfada görünecek şekilde ve metnin sonuna gelecek şekilde yerleştirilmelidir. Her biri bir numaraya ve içeriği tam olarak belirten bir başlığa sahip olmalıdır.

2. Tablolar kendi içinde birbirini müteselsil takip edecek şekilde ve aşağıdaki örnekte olduğu gibi Times New Roman biçiminde 10 punto ile tablonun üzerinde,

Tablo-1: Yıllar İtibariyle Enflasyon Oranları

3. Şekiller, çiziler ve grafikler ise kendi içinde birbirini müteselsil takip edecek şekilde ve aşağıdaki örnekte olduğu gibi Times New Roman biçiminde 10 punto ile şekil, çizi veya grafiğin altında,

Grafik-1: Örneklem İçindeki Gözlemlere Ait Pasta Grafiği

4. Tablo ve şekiller her değişkeni açıklayabilmelidir. Başlık ve tanımlar, okuyucunun metne bakmadan tablo veya şekli anlayabileceği kadar yeterli detaylandırılmış olmalıdır.

5. Her grafiğin referansı metinde yer almalıdır. Yazar her grafiğin metnin neresine ait olduğunu göstermelidir.

6. Grafiklerin içeriği metne bakılmadan önemli biçimde anlaşılabilir.

7. Tablo, şekil, grafik vb. alıntı ise alıntı yapılan kaynak alt kısmında parantez içinde belirtilmelidir.

IV. Alıntılar, Kaynakça ve Dipnotlar

1. Alıntılar, kaynakça ve dipnotlar APA Style Guide (6. Baskı)'ya göre hazırlanmalıdır. Bu konuda yardım almak için <http://referencing.port.ac.uk/> adresi ziyaret edilebilir.

2. Bu başlık için APA Style Guide (6. Baskı)'dan alınan bazı örnekler aşağıdaki gibidir:

Kitaplar

Standart form

1.Yazar, Adının Baş Harfi., 1.Yazar, Adının Baş Harfi., & 1.Yazar, Adının Baş Harfi. (yıl). *Kitabın başlığı* (Eğer birden çok baskı var ise kaçınıcı baskı olduğu örnek: 3. Baskı). Basım yeri: Yayınevi.

Örnek

Armitage, A., Bryant, R., Dunnill, R., Hammersley, M., Hayes, D., Hudson, A., & Lawes, S. (2008). *Teaching and training in post-compulsory education* (3. Baskı). Maidenhead: Open University Press.

Metin içi alıntı örnekleri

Creme and Lea (2003, p. 51) indicate that ...

It has been suggested (Moore, Estrich, McGillis, & Spelman, 1984, pp. 142-143) that offenders ...

Makaleler

Standart form

Yazarın Soyismi, Adının Baş Harfi. (yıl). Makalenin başlığı. *Derginin Adı, Cilt – Eğer tek cilt ise (Sayı), sayfa başlangıç ve bitiş numaraları.*

Örnek

Guo, Z., Liu, T., Fedoroff, N., Wei, L., Ding, Z., Wu, N., . . . An, Z. (1998). Climate extremes in Loess of China coupled with the strength of deep-water formation in the North Atlantic. *Global and Planetary Change*, 18(3-4), 113-128.

Metin içi alıntı örnekleri

Guo et al. focused their research on climate extremes (1998, p. 120) ...

Recent theories (Noguchi et al., 1993, p. 658) suggest that ...

Popper and McCloskey (1993, pp. 75-76) state that ...

İnternet sayfaları

Standart form

Yazarın Soyismi, Adının Baş Harfi. (yıl). *Başlık*. Alıntının yapıldığı web sayfası

Örnek

Yazarı belli olması halinde

Banks, I. (t.y.). *The NHS Direct healthcare guide*. Çevrimiçi www.healthcareguide.nhsdirect.nhs.uk

United Nations Environment Programme. (2004). *Common questions about climate change: Introduction*. Çevrimiçi <http://www.gcric.org/ipcc/qa/01.html>

3. Her çalışmada sadece atıfta bulunulan çalışmaları içeren bir kaynak listesi bulunmalı ve yazarlar metin içerisinde alıntı yapılan referanslar ile referans listesinde listelenenlerin birebir eşleştiğinden emin olmalıdırlar (isimler ve yıllar da eşleşmelidir).

4. Dipnotlar atıf yapmak için kullanılmamalıdır. Ancak metin içerisinde kullanıldığı takdirde metnin bütünlüğünü bozacak nitelikteki bilgiler dipnot olarak kullanılmalı ve metinden daha uzun olmamalıdır. Dipnotlar metin boyunca, yer verilmesi gereken noktada referans numarası üst simge biçiminde olacak biçimde müteselsil numaralandırılarak ilerlemelidir. Dipnot metni tek satır aralığıyla sayfa altında, Times New Roman fontu ile ve 10 punto ile yer almalıdır.

V. Makale Gönderim Kuralları

1. Başka bir dergi tarafından değerlendirmede olan çalışmalar gönderilmemelidir. MUVU Dergisine eser gönderiminde bulunan yazarın ilgili çalışmasını başka bir yerde yayınlamadığı veya değerlendirilmek üzere başka bir dergiye sunmadığı kabul edilir. Bu konudaki sorumluluklar yazarı bağlar.

2. Makale gönderiminde [ULAKBİM Dergipark](#) platformu kullanılmalıdır.
3. [ULAKBİM Dergipark](#) üzerinden makale gönderimi yapılamıyor ise makale gönderimi JatsEdit@gmail.com adresine elektronik posta yoluyla yapılmalıdır.
4. Gönderilen eserlerin kabulü telif haklarının Muhasebe ve Vergi Uygulamaları (MUVU) Dergisi'ne geçtiğini ifade etmektedir.
5. MUVU Dergisi kısa bir süre daha yayın başvuru ücreti almadan yayın hayatına devam edecektir.
6. Etik kurulu izin belgesi gerektiren hallerde, yazarın söz konusu belgeyi de editörlüğümüze ulaştırması gerekmektedir. Bu belge gerektiği halde, belge gönderimizi gerçekleştirmemiş yazarlar, doğacak sorumlulukları kabul etmiş sayılırlar.
7. Tüm yazarlara ait kimlik bilgileri gönderilen metin ve herhangi bir ekli dosyadan kaldırılmalıdır. İsimler dosyaların "Özellikler" kısmından da kaldırılmalıdır.
8. Yayın Kurulu, saha çalışması veya deneye dayalı çalışmalarda, çalışmanın dayandığı veri kaynağını (anket, görüşme planı vs.) talep edilebilir. MUVU Dergisine makale gönderen yazar, bu koşulu kabul etmiş sayılır.
9. Dergiye gönderilen yazılar, baskı öncesi sorumlu yazara gönderilir. Sorumlu yazar, ivedi olarak, çalışması ile ilgili hatalı veya düzeltilmesini istediği yerleri geciktirmeden ve metin üzerinde geniş çaplı değişiklikten kaçınarak yapar ve sorumlu yazar makalenin basımı için son halini onaylar. Tanınan süre içinde sorumlu yazar tarafından onay verilmemesi halinde, makale yazara onay için gönderilen şekliyle basılır. MUVU Dergisi Editörlüğü, bu görevini zamanında yerine getirmeyen yazar tarafından sorumlu tutulamaz.
10. Makale gönderen yazarların, dergimiz ile yaptıkları yazışmaları saklamaları önerilir.
11. Yeniden gönderimlerde hakem(ler)in ve editörün yaptıkları yorumlara karşı yanıtlar ayrı bir belge olarak gönderilmelidir.
12. Düzeltme alan eserlerin yeniden yayın sürecine alınabilmesi için, düzeltme kararı yazara ulaştıktan sonra düzeltme için öngörülen süre en çok 12 aydır. 12 aydan sonra yapılan başvurular ikinci başvuru olarak değil, yeni başvuru biçiminde değerlendirilecek, editör veya hakemler değişiklik gösterebilecektir.

SUBMISSION GUIDELINES

I. General Rules About Style

1. Manuscripts should be written in Times New Roman, 12 font size and single spaced on one side of A4 paper.
2. Manuscript should be competent, profound and voluminous as required and allowed by the research. Not being strict, number of pages including all parts is limited to 25.
3. All headings including introduction and conclusion should be numbers and typed bold. References should not be numbered.
4. First degree headings should be written in "upper case" and others should be written in "title case".
5. Top, bottom, left and right margins should be 4 cm. in order to ease editing and reproduction.
6. Authors, directly or indirectly, should not act so as to reveal their identity for an objective assessment process.
7. A cover page that consists of title, author name, author title and affiliation, e-mail address, if available any acknowledgment and a footnote indicating if author share research data.
8. Additionally our advice as Publication council is for authors to take a paper published in the previous issue as an example.

Page numbers:

All pages should be numbered consecutively. Page numbers should be centered at the bottom of the page.

Numbers in the manuscript:

Numbers from one to ten, except for ones in tables and lists or in indicating mathematical, statistical or technical units and amounts (distance, weight etc.) should be written in text. All other numbers should be written numerically.

Example: third day, 3 km., 30 years.

Percentages and fractions:

If not mandatory “percentage” should be used in the manuscript instead of “%”.

Equations:

Equations should be numbered in parenthesis and numbers should be right aligned and consecutive.

Key words:

Below abstract 4 key words should be written, in the matching same language with the abstract, in order to help indexing.

Jel codes:

Jel codes consistent with key words that are specified from <https://www.aeaweb.org/jel/guide/jel.php> should be indicated.

II. Abstract and Introduction

1. If manuscript is in Turkish an abstract in English with a title in English or if manuscript is in English an abstract in Turkish with a title in Turkish should be included.
2. Abstract and “özet” should take place on a previous separate page.
3. Abstract should inform reader about title, method and findings of the paper.
4. Key words and jel codes should follow abstract.
5. If there is any acknowledgement, a footnote should be added with “^s” symbol that will be place by “**1. INTRODUCTION**” and acknowledgements should be indicated in this footnote. Example: **1. INTRODUCTION^s**
6. Introduction part should present general information introducing the study and general information about objective, methodology and findings of the study.

7. Following parts should be structured and arrayed by the author in accordance with the flow of the subject.
8. Conclusion part should consist of solid statements such as an evaluation of findings of the study, relationship with the literature or apparent statement of contribution to the literature, guidance for further studies. Conclusion part should not be considered as a section in which study is summarized or findings are restated.

III. Tables and Figures

Authors should remark those points:

1. Each table and figure should be fitted on one page and should be placed below text. Each of them should include a number and a heading precisely indicating the content.
2. Tables should be numbered consecutively and should be as in the following example; Times New Roman, 10 font size and above the table

Table-1: Inflation rates across years

3. Figures, drawings and graphs should be numbered consecutively and should be as in the following example; Times New Roman, 10 font size and below figure, drawing or graph

Graph-1: Pie Chart for Observations within the Sample

4. Tables and figures should be defining each variable. Heading and definitions should be detailed enough so that reader can understand table or figure without reading the text.
5. Reference for each graph should be placed in the manuscript. Author should indicate for each graph which part of the text that they are related to.
6. Content of graphs should be substantially understandable without reading the text.
7. If a table, figure, graph etc. is cited, cited source should be referred within parenthesis.

IV. Citations, References and Footnotes

1. Citations, references and footnotes should be prepared according to APA Style Guide (6. Edition). You can visit <http://referencing.port.ac.uk/> for further help.
2. Some examples that are taken from APA Style Guide (6. Edition) for this heading are given below:

Books

Standard form

1st Author, Initial Letter of Name of Author., 2nd Author, Initial Letter of Name of Author., & 3rd Author, Initial Letter of Name of Author. (year). *Book Title* (Number of the Edition if there is more than one edition, example: 3rd Edition). Place of Printing: Publisher

Example

Armitage, A., Bryant, R., Dunnill, R., Hammersley, M., Hayes, D., Hudson, A., & Lawes, S. (2008). *Teaching and training in post-compulsory education* (3rd Edition). Maidenhead: Open University Press.

In-Text Citation examples

Creame and Lea (2003, p. 51) indicate that ...

It has been suggested (Moore, Estrich, McGillis, & Spelman, 1984, pp. 142-143) that offenders ...

Articles

Standard form

Last Name of Author, Initial Letter of Name of Author., (year). Title of Article . *Journal Name, Volume – Number if one volume (Number)*, beginning and ending page numbers.

Example

Guo, Z., Liu, T., Fedoroff, N., Wei, L., Ding, Z., Wu, N., . . . An, Z. (1998). Climate extremes in Loess of China coupled with the strength of deep-water formation in the North Atlantic. *Global and Planetary Change, 18*(3-4), 113-128.

In-Text Citation examples

Guo et al. focused their research on climate extremes (1998, p. 120) ...

Recent theories (Noguchi et al., 1993, p. 658) suggest that ...

Popper and McCloskey (1993, pp. 75-76) state that ...

Web pages

Standard form

Last Name of Author, Initial Letter of Name of Author. (year). *Title*. Cited web page.

Example

If author is known,

Banks, I. (t.y.). *The NHS Direct healthcare guide*. Online www.healthcareguide.nhsdirect.nhs.uk

United Nations Environment Programme. (2004). *Common questions about climate change: Introduction*. Online <http://www.gcric.org/ipcc/qa/01.html>

3. Each study should have reference list that includes only cited studies and authors should ensure that there is one to one correspondence between cited references in text and ones listed on references list (names and years should correspond).

4. Footnotes should not be used for citation. Solely information that would impair the integrity of text should be footnoted and should not be longer than text. Footnotes should be numbered consecutively and appropriately as *superscript*. Footnote text should be placed with single space below the page, Times New Roman and 10 font size.

V. Article Submission Rules

1. Studies that are under assessment for another journal should not be submitted. It is assumed that author's submitted study is not published elsewhere or presented to another journal for assessment. Responsibilities for this issue are attached to author.

2. [ULAKBİM Dergipark](#) should be utilized for article submission.

3. If article submission cannot be made through [ULAKBİM Der-](#)

gipark, article should be submitted to JatsEdit@gmail.com via electronic mail.

4. Acceptance of submitted articles implies that copyright are transferred to Accounting and Taxation Studies (JATS).

5. JATS will continue publication without requesting application fee for a short period of time.

6. In cases where approval of ethics boards is needed, author should convey aforementioned document to editors. Authors who have not sent the document, even the document is needed, are considered to accept all responsibilities.

7. Identifying information of all authors should be removed from text and any supplementing file. Names also should be removed from "Properties" section of files.

8. Publication Board may request data set (survey, interview plan, etc.) for studies that are based on field work or experiments. Authors that submit articles to JATS are considered to accept this.

9. Papers submitted to journal are sent to corresponding author before publication. Corresponding author promptly corrects errors and proofs avoiding extensive change in the text and corresponding authors approves the final state of the article. If author does not approve within the prescribed period of time, article is published as it is sent to author. JATS Editors cannot be held responsible by authors who have not approved within the prescribed time.

10. It is recommended for authors to preserve correspondences with the journal.

11. In case of resubmission responses to peer reviews and editor comments should be submitted as a separate document.

12. For all submission with a revise to be considered for publication, projected period for revision is within 12 months of the decision letter. Any revisions submitted after 12 months will not be considered as a second submission but as a new submission, and need not receive the same editor or referee.

Aydem ÇİFTÇİOĞLU

BİST SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK ENDEKSİNDE YER ALAN FİRMALARIN
ETİK KODLARINA NASIL YAPILANDIĞINA İLİŞKİN BİR ARAŞTIRMA
..... 89

Haluk BENGÜ
Ece BERBER

KAMU İÇ DENETİM FAALİYETLERİNİN YÖNETİLMESİ, PLAN
PROGRAM HAZIRLAMA AŞAMALARI VE UYGULAMASI
..... 111

Mehmet Hanefi TOPAL

VERGİ ADALETİ ALGISI: GELİR VERGİSİ MÜKELLEFLERİ ÜZERİNE
BİR ARAŞTIRMA
..... 149

Mahmut YARDIMCIOĞLU
Ali YÖRÜK

TÜRKİYE'DEKİ FİNANSAL OKURYAZARLIĞIN VE FİNANSAL
FARKINDALIĞIN DURUMU
..... 173